

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

יתרו תשט"ז

דרוש התעוררות מוסר לימי השוכבי"ם

• יתרו! מל עצמו במדבר לתקן פגם הברית במסירת נפש • ביאור
המדרש: ששמעו קולו של הקב"ה כל אחד לפי כוחו • טעם שמברכין
בלשון שלילה שלא עשני גוי • היצר הרע מִפֶּה דרך הגוים אף בלא
טעם וסברא • פֶּה הַתּוֹרָה מזככת את הנפש מכל שורש המדות רעות
• היושב תחת ממשלת עובדי ע"ז נקרא בכתוב כאילו עובדה, כי העם
נשפע מהממשלה • ענינים הגדולים כמו קריעת ים סוף ומתן תורה,
היו צריכים להיות בדרך תחבולה ובהסתר מפני השטן • מהרח"ו בשם
האריז"ל: מעשה קטן בדור הזה שקול ככמה מצות גדולות שבדורות
אחרים • בכל יום יש נסים לכל אחד כיוצאי מצרים, רק שהם נסתרים
• על ידי שמירת התורה ומצות עושים הכנה ומסייעים להנאולה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאָרצייט אָדער צו האָבן א חלק אין א שובבי"ם תורה רופט: 1-718-388-5519

52 מיונט) קלאָר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס קפ

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→2→515

צו הערן די רעקארדינג:
דרוק 1. - פאר קונטרס
180
פאר הערות דרוק 3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו
צענטראלע נומער:
929-522-1515

צוליב דעם גרויסן פלוס פון צוהערער, האבן מיר צוגעלייגט פרישע ליניעס אויף במשך די ימי השובבי"ם אויב די לשון קדשו ליניע ווערט איבערגעפולט, קענט איר רופן אויף קול אוצר יהודא

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

האשה החשובה והצנועה בעלת מדות לשם ולתפארה,
קדמה ראש אשמורת להתפלל לפני קונה,
דקדקה במצות ה' ונוהרה בקלה כבחמורה
מרת **שרה גאלדא** ע"ה
בת הר"ר **צבי ישכר דוב יאושעף** ז"ל
נפטרה כ"ד שבט תשס"ה לפ"ק

הרב החסיד, רחם ומוקיר רבנו, צהלתו בפניו,
עסק בספרי חסידות, ותפלתו היתה בחמימות הלב
מוה"ר **שמואל הלוי ז"ל קררים**
ב"ר **זיידא ישראל חיים ז"ל**
היה דבק ופוקדן בכל נימי נפשו למרן רביה"ק זי"ע ובתורתו
נפטר ל' שבט, א' דר"ח אדר א', תשנ"ט לפ"ק

האשה החשובה והצנועה, בימי המלחמה סבלה הרבה
ועמדה איתן באמונתה, והקימה ביתה בדרכי אבותיה,
יגיע כפיה כי תאכל לעזור לבעלה בהרכבת התורה
מרת **חיה** ע"ה בת הר"ר **צבי וויזנער** ז"ל
אשת הרה"ח ר' **חיים ארי' וואלמער** ז"ל
נפטרה כ"ג שבט תש"פ לפ"ק

האשה החשובה, מפורסמת במדות טובות,
ובהכנסת אורחים
מרת **חיה שרה** ע"ה ב"ר **אברהם צבי ז"ל**
אשת הרה"ח ר' **גרשון פריץ וויינשטאק** ז"ל
נפטרה ל' שבט, א' דר"ח אדר א', תשנ"ה לפ"ק

הרה"ח ר' **מורדכי משה ספרא**
ב"ר **יהונתן שרגא ז"ל**
נפטר ה' ניסן תש"פ

KotShtet.com

עֵינֵינוּ נִשְׁמָחַת

הרה"ח ר' **משה מנחם**
ב"ר **יוסף ז"ל**
נפטר ערב פסח תש"פ

א

וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ וּגְרוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וַיִּקַּח יְתֵרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִשֵּׁה, אַחֵר שְׁלוּחֶיהָ. וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ, אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָד גִּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הֵייתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה. וְשֵׁם הָאֵחָד אֱלִיעֶזֶר, כִּי אֱלֹקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מִחֶרֶב פְּרַעַה וּגְרוֹ.

[וַיִּסְפָּר מֹשֶׁה לְחֻתְּנוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָנָיו וּלְמִצְרַיִם עַל אֹדֶת יִשְׂרָאֵל, אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאתָם בְּדֶרֶךְ וַיֵּצֵאֵם ה'. וַיַּחַד יְתֵרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵצִילוֹ מִיָּד מִצְרַיִם]. וַיֹּאמֶר יְתֵרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֵצִיל אֶתְכֶם [מִיָּד מִצְרַיִם וּמִיָּד פְּרַעַה אֲשֶׁר הֵצִיל אֶת הָעָם] מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם.

ב

הקדמה להדרוש*

הפלוגמא בענין אם יתרו בא קודם מתן תורה או אחר כך, ושהרמב"ן כתב דפשוטות הכתובים מורים כי לאחר מתן תורה בא

לאמיר זען. זיי פרעגן דאך די קשיא (במפרשי רש"י) [על מה שפירש רש"י בפסוק וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ] מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. [דהלא] ס'איז אַ גאַנצע פלוגמא - אזוי ווי ס'איז ידוע - אין דברי חכמינו ז"ל, צי יתרו [בא] לאחר מתן תורה, צי קודם מתן תורה בא. [און פארוואס] רש"י לאזט גאר ארויס דעם מאן דאמר [שסובר] אחר מתן תורה בא. ווארן קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ברענגט רש"י, און ער ברענגט גארנישט די שיטה פון מתן תורה², [כאטש] ס'שטייט תיכף [בפרשה זו, ענין] מתן תורה.

ג

און דער רמב"ן פלאגט זיך דערויף³, אַז אין פֿשטות זעט אויס פון די פסוקים אַז ער איז געקומען נאך מתן תורה. פרעגן זיי ווידעראום [דלפי זה] וואָס איז דער פֿשט, פארוואָס שטייט עס ווידער אין די תורה הקדושה 'פריער', פאר מתן תורה.

* הקדמה זו נוגע לענין המדובר להלן באות קיג, ולישוב קושיא ד-ה שבאות קכז-קכט (ע"י בהערה פ).

² בגמרא זכחים (קטז): איתמר, בני רבי חייה ורבי יהושע בן לוי, חד אמר, יתרו קודם מתן תורה היה, וחד אמר, יתרו אחר מתן תורה היה וכו'. כתנאי, [דנתיא] וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כֵּהָן מִדִּין, מה שמועה שמע ובא ונתגיייר. רבי יהושע אומר, מלחמת עמלק שמע, שהרי כתיב בצדו (בשלח יז, יג) וַיַּחֲלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֵת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב. רבי אליעזר המודעי אומר, מתן תורה שמע, שכשנתינה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי עובדי כוכבים אחזקו רעהו בהיכליהן ואמרו שירה, שנאמר (תהלים כט, ט) וּבְהִיכָלוֹ כָּלֹו אָמַר כְּבוֹד וכו'. רבי אליעזר אומר, קריעת ים סוף שמע ובא, שנאמר וכו'.

³ דלמאן דאמר לאחר מתן תורה בא, אם כן שמע יתרו גם ענין "מתן תורה".

¹ רמב"ן (ריש פרשתו): כבר נחלקו רבותינו בפרשה הזאת. יש מהם אומרים כי קודם מתן תורה בא יתרו, כסדר הפרשיות, ויש מהן שאמרו שאחר מתן תורה בא, וזה ודאי יסתיע מן הכתוב, שאמר וַיָּבֹא יְתֵרוֹ וּגְרוֹ אֶל הַמֶּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֵנֶה שָׁם הָרַ הָאֱלֹקִים, הנה אמר שָׁבָא אליו בְּחֻנּוֹתָו לְפָנֵי הָרַ סִינַי שְׁחָנּוּ שָׁם שְׁנֵה אַחַת, וזה טעם אֲשֶׁר הוּא חֵנֶה שָׁם וכו' [עיי"ש עוד כמה ראיות]. ואם כן נצטרך טעם, למה מקדים הפרשה הזאת לכותבה בכאן.

ואמר רבי אברהם [נאבן עזרא], כי היה זה בעבור דבר עמלק, כי כאשר הזכיר הרעה שעשה עמנו עמלק וצוה שנמלחהו בְּרַעְיוֹ, הזכיר שעשה לנו יתרו טובה, להורותינו שנשלם לו גמול טוב וכו'.

ועם כל זה אני שואל על הדעת הזו, כשאמר הכתוב וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ וּגְרוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, ולמה לא אמר ששמע מה שעשה למשה ולישראל במתן התורה, שהוא מהנפלאות הגדולות שנעשו להם וכו'. ואולי נאמר ששמע יתרו בארצו מיד כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, ונסע מארצו והגיע אל משה אחרי היותו חונה בהר סיני, אחר מתן תורה. ולא סיפר שהזכיר לו ענין המעמד ההוא, כי הדבר עודנו קרוב ועודם שם, ובידוע כי סופר לו.

והקרוב אלי לתפוש סדר התורה, שבא קודם מתן תורה בהיותם ברפידים וכו'. [עיי"ש עוד].

ד

דער אבן עזרא זאָגט^ה [לחרץ, ווייל] ער וויל עס מסמיך זיין צו מלחמת עמלק [שבסוף בשלח].

נאָר ער דער רמב"ן הק' ענטפערט אויף אַן אנדערן דרך, [אז] ער האָט 'געוואָלט' שוין קומען נאָך איידער מתן תורה, [ששמע יתרו ונתעורר לבא קודם מתן תורה, אבל לא הגיע למשה עד לאחר מתן תורה].

ה

קישויות ודקדוקים בתחלת הפרשה

קושיא א

למה נזכר בפרשה זו טעם קריאת שמות הבנים

(א) [ובענין] די 'נעמען' פון די קינדער [המבואר בדברי הפסוק ואת שני בניה] אָפּר שם האָחד גרשום [כי אמר גר הייתי בארץ נכריה], וְשם האָחד אַליעזר [כי אלקי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה].

[על זה הקשו, דהלא] דאָס העט דאָך גיווען געדאַרפט שטיין [בפרשת שמות] דאָרטן וואו ער האָט געהאַט די קינדער¹, [אַבער] דאָ ווען מ'האַט זיי געברענגט אַהער [ממדין אל המדבר] איז שוין פאַראַיבער געווען אַסאך יאָרן [מלידת גרשום, שהרי] נאָך גייענדיג קיין מצרים [בדרך ממדין] שטייט (שמות ד, כ) וַיִּקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיֵּרָכֶבּם עַל הַחֲמֹר², [ואם כן קשה פאַרוואָס] דאָ הערשט זאָגט ער הערשט די טעמים פון די נעמען.

ו

קושיא ב

למה הקדים קריאת שם גרשום לאַליעזר, והלא טעם קריאת שם אַליעזר על ההצלה מחרב פרעה, היה מוקדם בזמן למעם קריאת שם גרשום על שם גירותו בארץ מדין

(ב) דערנאָך פרעגט מען די קשיא, [אויף דעם וואָס] דעם "ערשטן" האָט ער אַ נאָמען געגעבן גרשום, [על שם] גר הייתי באַרץ נכריה, און דעם "צווייטן" [האָט ער אַ נאָמען געגעבן אַליעזר על שם כי אלקי אבי בעזרי] וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פֶּרֶעָה. [ועל זה קשה כי] לכאורה דאָס [טעם השני] איז דאָך פריער געווען, [ווייל] 'קודם' איז ער דאָך ניצול געוואָרן מִחֶרֶב פֶּרֶעָה, איידער ער איז אוועק פון מצרים [קין מדין], און

^ה וז"ל האבן עזרא (ריש פרשתו): וַיִּשְׁמַע יתרו: הזכיר למעלה דבר עמלק, כי לרפידים בא. והיתה ראויה פרשת בחדש השלישי להיותה כתובה אחר דבר עמלק, כי שם כתוב וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי, אם כן למה נכנס דברי יתרו בין שתי הפרשיות. והגאון אמר, כי יתרו בא אל מדבר סיני לפני מתן תורה, ולפי דעתי שלא בא רק בשנה השנית אחר שהוקם המשכן וכו' [עיי"ש עור שהביא כמה ראיות לדבר].

ועתה אפשר למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה, בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל, הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל. וכתוב וַיִּחַד יתרו על כל הטובה, ונתן להם עצה טובה ונכונה למשה ולישראל, ומשה אמר לו וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינִים, והטעם, שהאיר עיניהם, ושאלו אמר [לקנין] (שמואל א' טו, ו) וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ובעבור שכתוב למעלה מלחמה לה' בעמלק, שישאל חייבים להלחם בו כאשר יניח ה' להם, הזכיר דבר יתרו, כי, שזיכירו ישראל חסד אביהם ולא יגעו בזרעו. והנה ראינו הִרְכָּבִים שהם בְּנֵי יתרו היו עם בני ישראל בירושלים, ובימי ירמיה יוֹנָדָב בֶּן רָכָב (ירמ' לה, ו).

¹ והגם שטעם קריאת שם גרשום כבר נכתב גם שם (שמות ב, כב), אבל עיקר כוונת הקושיא על טעם קריאת שם אַליעזר שהיה ראוי לכתוב גם זה בפרשת שמות, ולא כאן, ואז גם לא היה צריך לחזור ולכפול טעם שם גרשום.

² ומשמע דגם בניו כבר היו בני רכיבה (עכ"פ אחד מהם והוא גרשום). וכן כתב באברבנאל (שמות ב, יא) שמשוה בא למדין ונשא את צפורה כשהיה כמו בן שבעים שנה, ואז נולד לו גרשום, וכשהיה בן שמונים שנה נולד לו אליעזר בדרתו למצרים וכו', אך כפי הנראה מן האמת, ששניהם היו אז קטנים ורוכבים עם האם על החמור, כי גרשום יושב מאחורי אמו, ואליעזר בתוך חיקה, עיי"ש. - אמנם יש גם חולקין על זה ועיין ברמב"ן (שמות ב, כג).

'דערנאך' איז ער געגאנגען אין גלות [ו'ברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין (שמות ב, טו)] און ער איז געווען א גר בארץ נכריה [דהיינו במדין].

[וואס כן] העט ער געדארפט 'קודם' א נאמען געבן [אליעזר, על שם] ויצלני מחרב פרעה, און 'דערנאכדעם' [גרשום על שם] גר הייתי בארץ נכריה.

ז

מ'ויל זאגן^ח אז ס'גייט ארויף [אומרו גר הייתי בארץ נכריה] אויף מצרים, [ולא על מדין, וקרא שם הבכור גרשום] אז ער איז געווען א גר [בארץ מצרים. ואם כן שפיר היה זה על הסדר].

ח

[אמנם על זה קשה] וואס א חילוק מצרים פון דארטן [במדין, ומהו הסברא לומר שקרא שם בנו בארץ מדין על שם שהיה גר מקודם בארץ מצרים. והלא] דעס "גרות" איז דאך געווען אלעס [הן במצרים והן במדין. ובשלמא אם היה קורא ששמו על שם] "שעבוד" קען זיין איז מער געווען אין מצרים [כי במדין לא היה בשעבוד, אבל גרות לא היה במצרים יותר מבמדין, ואם כן משמע דקאי שפיר על שהיה גר בארץ נכריה "במדין"].

ט

קושיא ג

למה נאמר וְשֵׁם "הָאֶחָד" אֱלִיעֶזֶר, ולא אמר וְשֵׁם "הַשֵּׁנִי" אֱלִיעֶזֶר

(ד) נאך איז שווער, וואס איז דער וְשֵׁם "הָאֶחָד" אֱלִיעֶזֶר, [דמאחר שכבר אמר] אֶשֶׁר שֵׁם "הָאֶחָד" גֵּרְשֹׁם, איז ער [אליעזר] דאך געווען דער 'צווייטער', העט ער גיווען געדארפט זאגן וְשֵׁם "הַשֵּׁנִי" [אליעזר], פארוואס זאגט ער נאכאמאל "הָאֶחָד", נאכאמאל דער 'ערשטער'.

י

קושיא ד

על מה הכוונה באומרו את כל התלָאָה אֶשֶׁר מִצָּאתֶם בְּדֶרֶךְ

וְיִסְפֹּר מִשֶּׁה לְחַתְּנוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעָה [ולמצרים] עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֶשֶׁר מִצָּאתֶם בְּדֶרֶךְ וְיַצִּלֵם ה'.

(ד) וועלעכעס מיינט ער [באומרו כל התלָאָה] אֶשֶׁר מִצָּאתֶם בְּדֶרֶךְ, ער זאגט דאך נישט וואס. ס'איז דאך 'פארשידענס' דורכגעגאנגען אויפן וועג.

יא

קושיא ה

להבין שינוי הלשון, דבתחילת הפרשה נאמר לשון "הוצֵא" ממצרים, ואח"כ בהמשך נאמר לשון "הצִיל" מתחת יד מצרים (ה) [ויעוד יש לדקדק] ער הייבט אן דער פסוק [בתחלת הפרשה, וישמע יתרו וגו'] כִּי "הוצֵא" ה' אֵת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. און דארטן וואו ער האט געלויבט דעם באשעפער [ויאמר יתרו] בְּרוּךְ ה', זאגט ער אֶשֶׁר "הצִיל" אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרֹעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אֶשֶׁר "הצִיל" אֵת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם.

דא שטייט "הצִיל", און דארט שטייט "הוצֵא" ה' אֵת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. דאס איז דאך עפעס א חילוק [אין לשון, און] אין די תורה הקדושה שטייט דאך נישט בַּחֲנָם קִיִּין שִׁינוּיִים. דארט שטייט "הוצֵא", [און] ער זאגט נישט כִּי "הצִיל" ה' [אֵת יִשְׂרָאֵל] מִמִּצְרַיִם. און דא ווען ער האט געלויבט זאגט ער לשון "הצִיל".

^ח עיין בתפארת יהונתן (בפרשתן, ד"ה ואת שני בניה), ובתורת משה להחת"ס (בפרשת שמות, ד"ה ותלד בן).

יב

הקדמה לקושיא ו-ז

בגמרא: ויחד יתרו, שמואל אמר שְׁנַעֲשֶׂה בְּשָׂרוֹ חֲדוּדִין, ורב אמר שְׁהַעֲבִיר חֶרֶב חֲדָה על בְּשָׂרוֹ. אמר רב, הֵינּוּ דְאִמְרֵי אִינְשֵׁי, גִּיּוּרָא עַד עֲשָׂרָה דְּרִי לֹא תִבְזִי אַרְמָאָה בְּאִפִּיהּ

וַיַּחֲדֵי יִתְרוֹ. (איתא בגמרא) (סנהדרין דד.) אמר שמואל, שְׁנַעֲשֶׂה בְּשָׂרוֹ 'חֲדוּדִין חֲדוּדִין',^ט (ופירש רש"י) שהיה מיצר ודואג' על איבוד מצרים.

און רב זאָגט (דהוא מלשון) חֶרֶב 'חֲדָה', (ופירש רש"י) שְׁמָל עצמו (ונתגייר). שְׁהַעֲבִיר חֶרֶב חֲדָה על בְּשָׂרוֹ, ער האָט זיך מל געווען.
אָמַר רַב, הֵינּוּ דְאִמְרֵי אִינְשֵׁי, גִּיּוּרָא עַד עֲשָׂרָה דְּרִי, לֹא תִבְזִי אַרְמָאָה בְּאִפִּיהּ.^א

יג

קושיא ו

הלא יתרו היה צדיק אמת, והאיד שייך לומר עליו הא דלא תבזי ארמאה באפיה

(ו) לכאורה איז דאך שווער מ'זאל דאָס זאָגן אויף יתרו'ן, אַז גִּיּוּרָא עַד עֲשָׂרָה דְּרִי לֹא תִבְזִי אַרְמָאָה בְּאִפִּיהּ. מ'זאל דאָס זאָגן אויף יתרו'ן.
(והלא מצינו) ס'שטייט^ב, עוֹבְדֵיָהּ (הנביא) איז געווען אַ גֵּר אֲדוֹמִי, (און) ער האָט דען נישט מִתְנַבֵּא געווען אויף (מַפְלֵת) אָדוֹם.
און יתרו איז דאך געווען אזא צדיק אָמֵת, האָט ער אָדוּאֵי אֵלֶס אויסגעוואָרצלט די פֹּחֲחוֹת הָרַע, ווי קען מען זאָגן (אויף אים) גִּיּוּרָא עַד עֲשָׂרָה דְּרִי^א.

יד

קושיא ז

מה שאמר רב היינו דאמרי אינשי, הוא חידוש שיביא רב ראייה לפירושו של שמואל בר פלוגתיה

(ז) און דערנאָך (איז שווער), מ'געפינט נישט אין ערגעץ, אַז איין מאן דאמר זאָל ברענגען אַ רֵאִיָּה צום בַּר פְּלוּגְתָּא (שלן).
דאָס זאָגט דאך שמואל, אַז היה מיצר ודואג על איבוד מצרים. העט 'ער' דאך גיווען געדארפט צו ברענגען די ראייה (לדבריו). און צום סוף גאָר (זאָגט עס) רַב, (וואָס) אמר רב (שהעביר) חרב חדה על בשרו, (און) רַב ברענגט גאָר די ראייה פון גִּיּוּרָא עַד עֲשָׂרָה דְּרִי לֹא תִבְזִי אַרְמָאָה בְּאִפִּיהּ, (שוהו ראייה לדברי שמואל, ולא לדברי רב).

^ט פירש רש"י בסנהדרין: חדודין חדודין. קמטין קמטין, שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים. וברש"י על התורה: ומדרש אגדה, נעשה בשרו חדודין חדודין, מיצר על איבוד מצרים, היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה.

^א 'הוספת לשון 'ודואג', הוא על פי רגילות לשון הרא"ש (ברכות פ"א, ב) והשלחן ערוך (או"ח א, ג): דאוי לכל ירא שמים שיהא 'מיצר ודואג' על חורבן בית המקדש.

^א כן הוא לשון רש"י כאן. [ולשון הגמרא הוא, לא תבזי ארמא קמיה].

^ב עובדיה הנביא היה בזמן אחאב מלך ישראל, כדכתיב (מלכים א' יח, ג) וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבְדֵיהֶוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעֹבְדֵיהֶוּ הָיָה יְרָא אֶת ה' מֵאָד.

ואיתא בגמרא סנהדרין (ל:ט): חֲזוֹן עֹבְדֵיָהּ כַּה אָמַר ה' אֱלֹקִים לְאָדוֹם (עובדיה א, א). מאי שנא עובדיה לְאָדוֹם וְלֹא נִתְנַבֵּא נְבוּאָה אַחֲרָת. אמר רבי יצחק, אמר הקב"ה, יבא עובדיהו הָדָר בֵּין שְׁנֵי רִשְׁעִים [אַחְאָב וְאִיזְבֵּל] וְלֹא לִמְד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְיִנְבֵּא עַל עֲשׂוֹ הָרָשָׁע שְׂדָר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים [יִצְחָק וְיִבְרָה] וְלֹא לִמְד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. אמר אפרים מקסאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר, עובדיה גר אֲדוֹמִי הָיָה, הֵינּוּ דְאִמְרֵי אִינְשֵׁי מִיגִיָּה וְכִיָּה אָבָא לִישְׁדִי בִּיה נְרָאָ, [פירש"י אָבָא, יַעַר. מַעֲצָמוֹ שֶׁל יַעַר יִכְנַס בְּתוֹךְ הַגְּרוּן, לְהִיטִיב בֵּית יֵד, וְקִצְצוּ בוֹ אֶת הָעֵץ].

^א ומה דאמרי אינשי גיורא וכו', זה נאמר רק בסתם גרים, אבל לא בצדיקים גדולים יחידים סגולה, ואין למדין מן הכללות. (דברי יואל עמוד ה, מכת"ק).

טו

קושיא ח - מתוך הדרוש

האיך הסכים משה לתנאי שביקש יתרו שבן תחילה יהיה לעבודה זרה ח"ו

[איתא במכילתא (ריש פרשת), רבי אלעזר המודעי אומר, [כי אמר גר הייתי] בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה, [נִכְרִיָּה קָה]. אמר משה, הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה, אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם. שבשעה שאמר משה ליתר תן לי צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו מהו, אמר לו בן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו. אמר לו הִשְׁבַּע לִי, וישבע לו, שנאמר (שמות ב, כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, אֵין אֱלֹה אלא לשון שבועה וכו', עד כאן. (ח) והוא תמוה מאוד, האיך אפשר שמשה רבינו יסכים לדבר כזה, ויקבל עליו שבן שיהיה לו תחלה יהיה לעבודה זרה, והוא דבר שאי אפשרו להבינו כלל].

(הקושיא בדברי רבינו, באות קל)

טז

קושיא ט - מתוך הדרוש

למה התנה כן יתרו עצמו, והלא כבר פירש אז מן העבודה זרה

(ט) [וכן קשה מאוד על יתרו עצמו, והלא באותה שעה כבר פירש עצמו יתרו מעבודה זרה, וכמו שכתב רש"י על הפסוק (שמות ב, ח) וַיֵּבֹאוּ הָרָעִים וַיִּנְרְשׁוּם, שנידוהו מאצלם על שפירש מעבודה זרה. ואם כן על מה ולמה התנה עמו דבר כזה].

(הקושיא בדברי רבינו, באות קלב)

יז

קושיות ודקדוקים בפסוק כה תאמר לבית יעקב

קושיא י

במדרש: כה תאמר אמירה רכה לפשוטי עם, ותגיד דברים קשים לבני עליה

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל.

[וידרשו חזו"ל"ד, כה] 'תאמר' לבית יעקב, [אלו הפשוטי עם, תאמר להם] אמירה רכה. 'ותגיד' לבני ישראל [שהם] די בני עליה^{טו}, דברים קשים כגידין.

יח

וקשה להלא אמר לכולם נוסח אחר בשוה, והיכן מצינו כאן דברים קשים כגידין

(י) [לכאורה] זעט מען נישט ער זאל זאגן 'צוויי ערליי' דיבורים.

איך האָב שוין געשמועסט אסאך מאל פון דעם, אַז ס'שטייט אין פסוק נאָר 'איינ ערליי' דיבורים, בלויז דְּבַרִּי גְדוּלָּה, און דְּבַרִּי פִּיּוּסִין, וְעַתָּה אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וגו' וְהִייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כְּהֻנָּה וגו' קדוש.

[ואין לומר שאמר 'צוויי ערליי' דיבורים, דכתיב] אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [ופירש"י, אלה הדברים] לא פחות ולא יותר, [ואם כן בודאי לא הוסיף דיבורים שלא נכתבו בפסוק]. און וואו געפינט מען דא אַט [סיי] אמירה רכה, און [סיי] דברים קשים כגידין.

^י בתרגום יונתן, ובמכילתא (כאן), ושמות רבה (כח, ב), ותנחומא (מצורע סימן ח), ופרקי דרבי אליעזר (פרק מא).

^{טו} במדרשים שלפנינו איתא בית יעקב אלו הנשים ובני ישראל אלו האנשים, וכן הוא ברש"י. אבל בכמה ספרים ומפרשים כתבו דבית יעקב אלו הפשוטי עם, ובני ישראל הם הבני עליה, ולדוגמא עיין בעקידת יצחק (שער מד), ובאור החיים הק' (כאן), ובהפלאה (כתובות, הקדמה אות א), ובנועם אלימלך (בפרשתן), וכן הביא הייטב לב (ואתחנן) בשם אהבת שלום, וכן היה רגיל בפי רבינו להזכיר כן בשם חזו"ל. רעיון בווהר הקדוש (ח"ב עט: בסוף העמוד).

יט

קושיא יא - מתוך הדרוש

מהו הנתינת טעם באומרו כי לי כל הארץ

יא) [ובלשון הפסוק והייתם לי סגולה מפל העמים כי לי כל הארץ. יש להבין הנתינת טעם באומרו כי לי כל הארץ, דמשמע דלכן יהיו ישראל סגולה מכל העמים, יען כי לו יתברך כל הארץ. וקשה דהלא אדרבה אם כל הארץ הוא שלו, אם כן היה הסברא נותנת שיהיו כל אפיין שוין, ואין זה בנותן טעם על התעלות ישראל מכל העמים].

כ

קושיא יב - מתוך הדרוש

להבין יתור לשון "ואתם" תהיו לי ממלכת כהנים

יב) [באור החיים הקדוש (יט),¹ הקשה על לשון הפסוק "ואתם" תהיו לי ממלכת כהנים וגו', למה הוצרך לומר "ואתם", כיון שגם עד עתה 'להם' היה מדרב].

(הקושיא בדברי רבינו, באות קנב)

כא

קושיות ודקדוקים בפסוק אנכי ה' אלקיך

במדרש: ששמעו קולו של הקב"ה כל אחד לפי כוחו, הנערים לפי כוחן והזקנים לפי כוחן

הקדמה לקושיא יג-ד

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, לא יהיה לך אלהים אחרים. זאגט דער מדרש^{טו}, גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שאין יכולין לעמוד, אז זיי קאנען נישט עומד זיין און צוהערן בקולו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים כט, ד) קול ה' בפח, בפחוה לא נאמר אלא "בפח", לפי כוחו של כל אחד ואחד, נערים לפי כחם, קטנים לפי כחם, זקנים לפי כחם. האט הקדוש ברוך הוא געזאגט, ווייל עטס זעטס אזויפיל ערליי כוחות, זאלט עטס נישט מיינען אז ס'איז שתי רשויות, זאגט ער ניין, ס'איז נאָר איינס, אַנְכִי ה' אַלְקִיךָ.

כב

הייבן הייבט ער אָן [במדרש] אזוי:

די מינים האבן געפרעגט רבי שמלאין, [כתיב] השמע עם קול אלקים [מדרב מתוך האש] (דברים ד, לג), קול אלקים איז לשון רבים, וואָס זאָגט ער נישט קול אַלְקִי, איז דען דאָ שתי רשויות. האָט ער זיי געענטפערט, "מדרב" שטייט אַ לשון יחיד. האָבן די תלמידים געזאָגט לזה דחית בקש, פאַר אונז [מה אתה משיב] וואָס איז דער אַמת. האָט ער זיי דאָס געזאָגט [ענין האמור לעיל], אז דאָס זענען די סאָך קולות, ווייל ס'איז יעדער לפי כוחו, איבערדעם איז אַ לשון רבים, אַסאָך קולות. אָבער ס'איז אַלעס נאָר פון הקדוש ברוך הוא.

^{טו} בשמות רבה (כט, א): אנכי ה' אלקיך, הדא הוא דכתיב השמע עם קול אלקים (ואתחנן ד, לג), המינין שאלו את רבי שמלאי, אמרו לו אלוהות הרבה יש בעולם, אמר להם למה, אמרו לו שהרי כתיב השמע עם קול אלקים, אמר להם שמא כתוב מדרבנים, אלא מדרב. אמרו לו תלמידיו, רבי, לאלו דחית בקנה רצון, לנו מה אתה משיב, חזר רבי לוי ופירשה, אמר להם השמע עם קול אלקים, כיצד, אילו היה כתוב קול ה' בכחו, לא היה העולם יכול לעמוד, אלא קול ה' "בפח", בפח של כל אחד ואחד, הבחורים לפי כחן, והזקנים לפי כחן, והקטנים לפי כחן. אמר הקב"ה לישראל, לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמה אלוהות הרבה יש בשמים, אלא תהיו יודעים שאני הוא ה' אלקיך, שנאמר אנכי ה' אלקיך.

כג

עוד במדרש, דלא יכלו לעמוד בשמיעת קול ה', ויצאה נשמתם. עד שהתורה המליץ טוב עליהם שלא יהיו כל העולם שמחים ובניך מתים, וחזרה נשמתן

דער אַמַת שטייט דאָך טאַקע ווייטער אין מדרש^{כג}, אַז זיי זענען נישט בכח געווען לַעמוד^{כד}, [און] ס'איז געווען יצאה נשמתם בדיבור הראשון. ס'שטייט אַזוי אין די גמרא נאָך^ט, און אויך אין מדרש.

און די מלאכי השרת, די תורה אליין האָט מִשְׁתַּדֵּל געווען, פאַר וועם האָסטו געגעבן די תורה? פאַר מתים?

זאָגט ער אַ מַשָּׁל, אַז די מלאכי השרת האָבן געזאָגט, איינער האָט געמאַכט אַ שמחה - זאָגט ער - והורג את בניו, כָּל הָעוֹלָם איז שְׂמִיחִים געווען בנתינת התורה ובניך מתים? איבערדעם איז תּוֹרַת ה' תְּמִימָה 'מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ' (תהלים יט, ח), איבערדעם האָט מען זיי צוריק געגעבן דאָס חיות.

כד

קושיא יג

האָך אפּשר שיהיה כל העולם שמחים בנתינת התורה, אם כל ישראל מתים ח"ו ואין מי שיקבל התורה

(יג) לכאורה דאַרף מען פאַרשטיין וואָס איז דער כָּל הָעוֹלָם שְׂמִיחִים, אַז חלילה אַז ס'איז טאַקע נישטאָ [קײן אידן בעולם], ווער העט געהאַלטן דען די תורה, קיינער האָלט דאָך נישט די תורה [נאָר אידן], ואם כן מהו השמחה לכל העולם בנתינת התורה, והלא אם אין מי שיקבל התורה הרי שוב אין קיום לעולם, ולשמחה מה זו עושה].

כה

קושיא יד - מתוך הדרוש

למה היה צורך להשמע הקול לכל אחד כפי כחו, והלא בלא"ה לא יכלו לעמוד בזה עד שיצאה נשמתן וחזר והחיה אותם (יד) [גם מה שאמרו דכל אחד שמע לפי כוחו, הבחורים לפי כוחו, והזקנים לפי כוחו, והקטנים לפי כוחו, לכאורה צריך ביאור, למה היה צורך להשמיע קולו של הקב"ה לפי כוחו של כל אחד ואחד, והלא גם בלאו הכי היה שמיעת קולו של הקב"ה חוץ לדרך הטבע, עד שלא היו יכולין לעמוד בזה ויצאה נשמתן עד ששוב החיה אותם, ואם כן לא יבצר ממנו ליתן כח לכולם שיוכלו לקבל קול ה' 'בשוה', ולמה היה בזה שינוי לפי כוחם של כל אחד ואחד].

כו

קושיא טו - מתוך הדרוש

(טו) [בפסוק אַנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הקשו הראשונים למה הזכיר אֲשֶׁר

^י בשמות רבה (שם, ד) דבר אחר אַנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, אמר רבי לוי שני דברים שְׁאֵלָה ישראל מלפני הקב"ה, שיראו כבודו, וישמעו קולו. והיו רואין את כבודו ושומעין את קולו, שנאמר (ואתחנן ה, כ) וַתֹּאמְרוּ הֵן הִרְאֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גְּדֻלּוֹ, וכתיב (שם) וְאֶת קְלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. ולא היה בהם כח לעמוד, שכיון שבאו לסיני ונגלה להם, פרחו נשמתם על שדיבור עמהם, שנאמר (שיר השירים ה, ו) נִפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ. אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב"ה, יש מלך מְשִׁיב בְּתוֹ והורג אנשי ביתו, כל העולם כולו שמחים ובניך מתים, מיד חזרה נשמתן, שנאמר (תהלים יט, ח) תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ. - [וכעין זה הוא בוהר הקדוש (בפרשטין, דף פד : פה)].

^י ואם כן יוקשה כדלהלן בקושיא יד. (אלא שרבינו לא חזר לסיים הקושיא כאן, רק בסוף הדרוש).

^ט בגמרא שבת (פה, ג) : ואמר רבי יהושע בן לוי, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה, יצתה נשמתן של ישראל, שנאמר נִפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו, הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים, והחיה אותם, שנאמר (תהלים סח, י) גִּשְׁם נְדָבוֹת תִּתֵּן אֱלֹקִים נִחְלָתְךָ וְנִלְאָה אֶתָּה כוֹנֵנָתָה. ואמר רבי יהושע בן לוי, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה, חזרו ישראל לאחוריהן שנים עשר מיל, והיו מלאכי השרת מדדין אותן, שנאמר (שם, יג) מִלְאָכָי צְ-בָאוֹת יִדְדוּן, אל תיקרי יִדְדוּן אלא יִדְדוּן.

"הוצאתיך מארץ מצרים" דייקא, ולא אמר אשר "כראתיד", או אשר "כרא שמים וארץ", שזהו לכאורה יותר נס נפלא לברוא הכל יש מאין].

כז
קושיא מז - מתוך הדרוש
טו) [ובמדרש איתא, כששמע משה אנכי ה' אלוקיך, פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי. וצריך ביאור].
(התירוץ בדברי רבינו, באות עז-עט)

כח דברי התעוררות לימי השוכבי"ם

והזכרת ענין גלות ונאוות מצרים לעורר זמן הקריאה

דאס ענין דערפון, לאמיר זען.
דעס איז דאך דאס ענין [של סגולת ימי השוכבי"ם, שמתעורר הימים] ווען אידן זענען ארויס פון מצרים, [ווען] ס'איז געווען דער תוקף הגלות און דער גרויסער שעבוד וואס אידן האבן סובל געווען, אזוי ווי אידן זענען געווען משוקעים אין מ"ט שערי טומאה.

אף על פי כן איז דאך א גרויסער תיקון געווארן אין מצרים, א פירור הניצוצות.
דער סוף איז געווען, [אז] דורך דעם תוקף השעבוד, דורך דער אנחה, [וואס ס'איז געווען] ויאנחו בני ישראל וגו' ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה (שמות ב, כג).
דער סוף איז געווען, די לעצטע רגע [בליל פסח], אידן האבן תשובה געטון, זיי האבן אלע געהאט א הרהור תשובה, זיי האבן געדינט דעם באשעפער מיטן קרבן פסח און מצות מילה, מ'איז ארויס מיט א גרויסער קדושה.

כט
א גרויסער תיקון איז געווארן פון דעם, הן אין מצרים, און [הן לאחר] יציאת מצרים.

ס'איז נתקדש געווארן שמו יתברך.
אידן האבן מקבל געווען די תורה הקדושה.
ס'איז געבליבן א כח נצחי, יציאת מצרים, מיט קבלת התורה [וואס] דאס איז דער גמר התקון ביו צום סוף, וואס ס'זענען געטון געווארן גרויסע ענינים.

ל
איבערדעם אין די טעג, אין די זמנים [כשקורין פרשיות אלו בתורה], איז דאס התעוררות פון יציאת מצרים און דער זמן פון קבלת התורה, ביז פרשת משפטים [וואס] דארטן (כד, ז) שטייט די פרשה פון נעשה ונשמע.
איבערדעם זענען דאס די ימי השוכבי"ם, ימי השוכבי"ם וואס ס'איז מסוגל מתקן צו זיין דעם חטא הידוע, און [צו] פירור הניצוצות.

² הובא בקדושת יום טוב בפרשתן, וכן הובא בדמשק אליעזר, ועוד בכמה ספרים. ויש שכינהו בשם מדרש פליאה, ויש שהביאו זאת בשם מדרש אבכיר [והוא אחד מן המדרשים שנאבד מאתנו באורך הזמן, אבל כמה דברים משם מובא בליקוט שמעוני על סדר בראשית ושמות. ובשנת תרמ"ג יצא לאור ספר "ליקוטים ממדרש אבכיר" שהוא ליקוט ממה שנמצא בליקוט ושאר ספרים בשם מדרש הנזכר].

לא

מ'האב מיר נאך, היצטערט האב מיר נאך איין וואך פון די פרשיות פון די ימי השוכבי"ם, נאך די איינע וואך קומט היצט, פרשת משפטים, ס'איז דא די איינע וואך וואס ס'איז פון די טעג וואס מ'קאן נאך עפעס מתקן זיין, וואס ס'איז מסוגל [לתיקון].

לב

א איד קען 'אייביג' תשובה טון. אבער די זמנים המסוגלים, זענען נאך מער מסוגל^א. מ'קאן 'מער' אויפטון, [און] מ'דערגרייכט 'גרינגער'.

לג

איבערדעם, מ'האב מיר נאך 'די' וואך פון די ימי השוכבי"ם, וואס מ'ברויך מתקן צו זיין. מ'זאל עס נישט אוועקלאזן.

היצט איז דאך די לעצטע וואך, נאך פרשת יתרו, איבערהויפט [אז ס'איז] נאך קבלת התורה.

די וואך נאך קבלת התורה, איז דאך די לעצטע וואך. אין א שנה פשוטה איז דאך עס די לעצטע וואך פון די ימי השוכבי"ם.

לד

דער בורא כל עולמים האט דעמאלטס געזאגט פאר אידן [והייתם לי סגלה]. מ'האלט נאך קבלת התורה.

לה

הקדמה לשוב הקשויות בפסוק פה תאמר

בביאור הפסוק: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

[קושיא טו]

למה הוזכר אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ולא נאמר אֲשֶׁר בְּרָאתִיךָ, או אֲשֶׁר בְּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שהוא לכאורה חידוש יותר לברוא העולם יש מאין

איבערדעם קאן זיין, [לייבש וואס] זיי פרעגן דאך אלע מפרשים, [אויף דעם וואס] ס'שטייט [אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ].

דעם פרעגט נאך רבי יהודה הלוי האט דאס געפרעגט, דער בעל הכוזרי^ב.

ווי דער אבן עזרא ברענגט^ג, [אז] ער האט 'אים' געפרעגט.

פארוואס שטייט אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, פארוואס

שטייט נישט אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר בְּרָאתִיךָ, וואס האט דין באשאפן.

דער בורא כל עולמים האט דאך אלעס באשאפן.

^א וועיץ ברמב"ם (תשובה ב, 1) לענין עשרת ימי תשובה.

^ב רבי יהודה הלוי היה פייטן וחכם גדול בתקופת האבן עזרא, נולד בשנת ד' אלפים תתל"ה ונפטר בשנת ד'תתק"א, חיבר כמה מאות זמירות שירים ופיוטים (ביניהם: יום שבתון, יום ליקשה, אשרי עין במוסף ליר"כ, הקינה לת"ב ציון הלא תשגלי). גם חיבר ספר הכוזרי בשפת הערבית שהיה אז שפת המדינה בספרד, ונתקן אח"כ ללשון הקודש על ידי רבי יהודה אבן תיבון (שהעתיק גם ספר חובת הלבבות מן ערבית ללשון הקודש). ותוכן הספר הוא הרבה יסודות ועיקרי הדת, ועניני גלות וגאולה, שערכם לאחר "ויכוח" עם חכמים מדתות שונות, ביזמתו של יוסף מלך פוזר, ולאחר שניצח את כולם קבלו את דבריו וגייירו עצמם. (וע"ע בסדר הדורות שנת ד"א תת"ק, וד"א תתקל"ד).

^ג באבן עזרא (א, כ): שאלני ר' יהודה הלוי מנחותי כבוד, למה הוזכר אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ולא אמר "שְׁעִשִּׁיתִי שָׁמַיִם וָאָרֶץ", וְאֲנִי "עֹשֵׂתִיךָ". וזאת היתה תשובתי אליו וכו'. [עיי"ש באורן].

לו

הקדמה ליישוב קושיא מו

הקב"ה הוא כל יכול, ואצלו יתברך אין שום חידוש בבריאת כל העולמות, ובשום נם

נאָר אָבער, ס'איז נישט אַזאַ גרויסע רבּותא אַז דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפֿן דעם מענטש, [כי הלא] דער בורא עולם איז דאָך אַ כל יכוֹל, דאָס ווייסט מען דאָך, [ס'איז] פֿון די עיקרי אמונה. [ואם כן] דאָרף מען דען זאָגן [לרבּותא] אָפֿער בַּראַתִיף? [והלא] די גאַנצע בַּרְיָאָה מיט אַלע נְסִים וְנִפְלְאוֹת, אַקעגן הקדוש ברוך הוא איז עס אַלעס פֿאַפֿס וַאֲיִן. [ועיין להלן באות מה].

איז דען פארהאנדן ביים בורא עולם א שוועריגקייט?

לז

אבל החידוש בנשים, הוא רק בשקב"ה מציל ומושיע את ישראל אף במקום שיש קטרוג נגד זה

דאָס שוועריגקייט איז דאָך נאָר "לְגַבִּי אוֹנֵה", ווייל דער קטרוג איז גרויס אַז מ'זינדיגט, און הקדוש ברוך הוא האָט באַשאַפֿן די וועלט [בסדר של דין ומשפט, כמו שנאמר] מִלֶּךָ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ. [משלי כט, ד], איבערדעם אַז ס'איז א גרויסער קטרוג איז זייער שווער [לפעול נגד זה].

לח

ולכן מצינו דכל ענינים הגדולים, כגון קריעת ים סוף, ומתן תורה, והשתלשלות מלכות בית דוד, היו צריכים להיות בהסתר ובדרך תחבולה, כדי להסתיר הדבר מפני השטן

אזוי ווי מ'זעט אַז די אַלע גרויסע זאכן זענען געטון געוואָרן מיט 'קונצן' כ"ד.

[ווי] די גמרא זאָגט^{כ"ה} אַז די תורה הקדושה האָט מען געגעבן בְּתוֹשִׁיָה [שניתנה בְּחֶשֶׁךְ, להסתיר הדבר] פֿאַרן שטן. ס'איז געווען בְּהֶסְתֵּר, אַז דער שטן האָט גאָרנישט געוואוסט. [והטעם הוא] איבערדעם, ווייל מ'האָט זיך געהיטן ער זאָל נישט מקטרג זיין, האָט עס נישט געקאָנט זיין בְּרִישׁ גָּלִי.

לט

און ביי קריעת ים סוף האָט דער שטן מְקַטְרֵג געווען, האָט מען אים געגעבן אַיִבֻכְן^{כ"ו}.

[וכן ענין השתלשלות מלכות בית דוד היה בהסתר מפני השטן, כדלהלן אות מו].

^{כ"ד} עיין בדברי יואל חיי שרה (עמוד תכד) שזיווגם של האבות הקדושים היה צריך להיות בסוד מפני המקטריגים. ובדברי יואל מקן (עמוד שסב) מבאר רבינו שהזיווג של יוסף הצדיק הוצרך להיות בסוד, ועוד הרבה דברים (כמו לידת משה, וברכות של בלעם) שמבאר רבינו שענינים גדולים של כוחות הקדושה היו צריכים להיות בהסתר גדול. ועיין עוד באורך בדברי יואל מטות (עמוד קפד). ועיין בס"ג אחרי תשכ"ב (לשו"ק אות כב).

^{כ"ה} בגמרא סנהדרין (כו:): הַפְּלִיא עֲצָה הַגְּדִיל תוֹשִׁיָה (ישעי' כח, כט). אמר רבי חנן וכו', תוֹשִׁיָה, שניתנה בחשאי מפני השטן. [פירש"י: מפני השטן, שהוא מקטרג ואמר, תִּסְתַּפֵּק לעליונים, ולא ימסרו הלוחות ביד משה]. ובגמרא שבת (טז). איתא שהלך השטן לבקש את התורה בשעת מתן תורה, ולא מצאה, ושאל תורה היכן הוא. ועיין שם בתוספות שטרוד הקב"ה בשעת מתן תורה, כדי שלא יקטרג.

^{כ"ו} כמבואר בשמות רבה (כא, ז): א"ר חמא ברבי חנינא, בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד ס"מ המלאך לקטרג אותן וכו'. מִשָּׁל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר, בא זאב להתגרות בצאן, רועה שהיה בקי מה עשה, נטל תיש גדול ומסרו לו, אמר יהא מְתַגָּשׁשׁ בזה עד שנעבור את הנהר, ואח"כ אני מביאו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד ס"מ המלאך לקטרג וכו'. מה עשה הקב"ה מִסֵּר לוֹ אִיִּב שהיה מיועצי פרעה, דכתיב בו (איוב א, א) אִישׁ תָּם וְיָשָׁר, אמר לו הִנֵּה בִידֶךָ (שם ב, ו), אמר הקב"ה עד שהוא מתעסק עם אִיִּב, ישראל עולים לים ויורדים, ואח"כ אציל את אִיִּב. והוא שאמר אִיִּב (שם, יב) שָׁלוֹ הָיִיתִי בעולם, וְיִפְרָנִי וְאָחוּז בְּקִרְפִּי וְיִפְצָצֵנִי, כדי לעשות אותי לעמו למטרה, שנאמר (שם) וְיִקְרָמֵנִי לוֹ לְמַטָּה, וכתיב (שם, יא) וְעַל יְדֵי יָשָׁעִים יִרְטָנִי (שם). באותה שעה אמר הקב"ה שלא יצאו ישראל רשעים בדין, לכך הרטה אותי בידו הוי, וְעַל יְדֵי יָשָׁעִים יִרְטָנִי (שם). באותה שעה אמר הקב"ה למשה, משה הרי מסרתי אִיִּב לשטן, מה בידך לעשות, דבר אַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ (בשלח יד, טו).

מ

והמעם בכל זה, כי כך ברא הקב"ה את העולם שיהיה בדרך דין ומשפט של מיימונים ומשמאילים, וכל תכלית הבריאה וחשיבות העבודה של בני ישראל הוא רק ע"י שמתגברים על הנסיונות והמניעות הבאים מצד השטן

מ'האט אלץ געמוזט טון 'תחבולות' (מפני הקטרוג).

ווייל דער בורא כל עולמים האט אזוי באשאפן די וועלט, ס'איז דאך באשאפן געווארן דער שטן, דאס האט גיקערט צו די בריאה.

דורכדעם קומט דאך ארויס דער גאנצער תכלית (הבריאה), דורך די נסיונות^{כז}.

מא

ווען מ'העט נישט גיווען געגעבן אזא כח פארן שטן, העטן דאך נישט גיווען געווען די אלע נסיונות.

העט נישט גיווען געווען 'די' עבודה (החשובה, הבא מתוך התגברות על הנסיונות).

העט נאך געווען די עבודה (שמבלי נסיונות, וכמו עבודת המלאכים). און מלאכים האט דער בורא כל עולמים גענוג וואס זיי דינען דעם באשעפער, וואס דארט איז נישטא קיין נסיונות. איבערדעם איז עס נישט אזוי חשוב (עבודת המלאכים, כעבודת בני ישראל בעולם השפל).

און דער תכלית פון בריאת העולם, איז [לעבוד את ה' מתוך כבוד הנסיונות] אויף דעם עולם השפל.

מב

ולכן כל תנועה של אמת והתקרבות לה', מקושר עם מניעות וכבוד של נסיונות, מחמת גודל התגברות והתנגדות הסמרא אחרא

איבערדעם איז אלעס מיט גרויסע שוועריגקייטן.

איז זייער שווער ביז מ'קומט צי צו א נקודה של 'אמת', ביז מ'טוט אביסל פאר אידישקייט, [אפילו נאך] דאס קלענסטע (עבודה של 'אמת').

מג

דעם וואס ס'איז אמת, וואס ס'איז חשוב פארן באשעפער, קומט מען זייער שווער צי [דערצו].

[ווייל] ס'איז דא גרויס התנגדות און גרויס התגברות פונעם ס"מ און אלע חילות [שלו], מבפנים ומבחוץ, מיט כמה שלוחים, וואס ס'ווערט אויף אלעמען דעם גרויסע התנגדות, און די גרויסע ביטערע נסיונות.

מד

וכשמתגברים נגד כל זה, להביא ישועה לישראל ולהצילם מכבוד הקטרוג, זה נקרא "נס גדול" שיש בו חידוש ורבותא, וכמבואר בבינה לעתים

און [ווען] מ'דארף דאס דורכגיין. דאס איז דאס שווערסטע [להנצל מן הקטרוג שלהם]. איז דאך עס א גרויס נס [אם זוכין להנצל מזה].

מה

ווי דער בינה לעתים איז מסבירה^{כח}, [כי] בעצם לגבי הקדוש ברוך הוא איז דאך נישט פארהאנדן א זאך וואס ס'זאל זיין א נס, ס'זאל זיין א פלא, [ווייל] כביכול איז א פל יכול, איז אלעס ביזו [לעשות כרצונו].

^{כז} ועיין בחובת הלבבות (שער עבודת האלקים פרק ט, ושער הפרישות פרק א), ובמסלת ישרים (פרק א).

^{כח} בבינה לעתים (ירוש טו): הן אמת כי כל המון הנסים ונפלאות אשר היו ויהיו, יתקשבו ויהיו לגדולי הערך וקשים מצד עצמם, להיותם יוצאים מהמרוץ הטבעי. אך אמנם אין זה כן כי אם בערכנו, כי לא הורגלנו אלא

נָאָר וּדָאָס דען, די בְּרִיאָה אַליין איז געווען [באופן אז] מ'האָט באַשאַפֿן מיטן שְׁטָן, מיטן גאַנצן הִתְנַגְדוּת, דאָס ברויך זיך אַזוי דורכצוריקן.

מו

דעס גאַנצע מַלְכוּת בֵּית דָּוִד האָט געמוזט געבוירן ווערן בְּהֶסְתֵּר^{כט}, מְלוּכָשׁ [בבני מואב, כדי] דער שטן זאָל נישט אינאַכט נעמען.

מז

וזהו עיקר הרבוא, כשיש נסים לישראל אף נגד התגברות השטן, וכמו שמצינו לענין הכהן גדול ביום הכיפורים, שרק אצלו נחשב זה לנס כיון שיש נגדו התגברות השטן

דאָס איז דער עיקר [רבוא, כשיש ישועה אף נגד הקטרוג, ווייל] 'דאָרט' ליגט דאָס שוועריגקייט.

דאָס זענען די גרעסטע נסים, אַז אַ זאָך ברויך צו זיין מיט התגברות [נגד השטן].

מח

אַזוי ווי ס'שטייט (אבות ה, ה) [אז] ביים כהן גדול איז געווען אַ גרויס נס, איינס פון די נסים, שלא אירע קרי לכהן גדול [ביום הכיפורים. וכתב התוספות יום טוב, דלכאורה הלא ביי אן אנדערן מענטש אַז מ'עסט נישט און ער שלאָפט נישט און [ער] איז 'אויף' אַ גאַנצע נאַכט, איז עס גאָרנישט קיין נס. ס'קומט נישט פאַר [אפילו] מיטן דרך הטבע, ס'איז אַזוי ממילא. נאָר ער רעכנט עס אויס ביים כהן גדול [אַלץ אַ נס] ווייל ס'איז [געווען נגדו] דעס התגברות^ל.

מט

פאַרדעם, דאָס איז דאָס שוועריגקייט [געווען ביי יציאת מצרים].

ג

אבל דברר שאין השטן מתנגד לזה לא שייך להקרא נס, ולכן בבניא שקר כשבא האות והמופת אשר דיבר כדי להסית לעבודה זרה, אין בזה שום חידוש ורבוא, כי שם השטן אינו מתנגד לו רק אדרבה הוא מסייע לו

איבערדעם, פאַר אַ נָבִיא אוֹ חֵלֶם חֲלוֹם [ראה יג, ב], אַז ער זאָגט נִלְכָּה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים (שם, ז), [אם מתקיים דבריו] וְכָא אַלִיךְ הָאֹת וְהַמוֹפֵת (שם, ג), איז נישט קיין

במה שעולם כמנהגו נוהג, וכל שהוא מופלג מזה יתבהל בו שכלנו ויתמה על מציאותו. אבל בערכו יתברך, לאפס ותהו נחשבו לו, ואין אצלו שום מין הפרש בין הפעולות הנסיות להתמדת הטבע, שאינו אלא קיום ההנהגה. והוא אומרו (תהלים קיח, כב-ג) אֶבֶן מָאֶסוּ הַבּוֹנִים הִתֵּה לְרֹאשׁ פֶּנֶה מֵאֵת ה' הִתֵּה זֹאת, יִרְצֶה הֵנָּה רֵאיוֹ דְּבַר עֶצוֹם וְנוֹרָא מֵאֵד, שֶׁהָאֶבֶן אֲשֶׁר מָאֶסוּ בָּהּ הַבּוֹנִים לַפְחִיתוּתָהּ וְגִרְיָתָהּ וְלֹא הַחֲשִׁיבֹּה לְכֹלָם, עֲתָה הִתֵּה לְרֹאשׁ פֶּנֶה וְעֲלִיָּה נִתְיַסַּד בְּנִין כָּל הַבֵּית. שהוא מָשָׁל על ישראל, על דרך (ישעי' נג, א) מִי הָאֶמֶן לְשִׁמְעָתָהּ וְזֹרֵעַ ה' עַל מִי נִגְלָתָהּ, שֶׁהוּא וְדָאִי נִרְאֶה נֵס גְּדוֹל יוֹצֵא מֵהַהֶקֶשׁ הַטְּבִיעִי. אמנם דע לך כי לגבי יכלתו יתברך מֵאֵת ה' הִתֵּה זֹאת, אין זה אלא הִנֵּה טבעית, כאלו אין כאן שום דבר זולת טבע ההנהגה ומורגל תמיד, כדרך פי הוא אָמַר וַיִּהְיֶה (תהלים לג, ט), בְּרוּךְ שֶׁאָמַר וַיִּהְיֶה הָעוֹלָם, כי שם הִנֵּה נאמר על מה שהוא מורגל והווה מצד הטבע, כן זאת הפעולה הנוראה, מאת ה' ומצדו לא תקרא, אלא שֶׁהִתֵּה בְּהִוִּיָּה טבעית, ואם היא נפְלְאָת מעין הפלאים והנסים, אינו אלא בְּעִינֵינוּ לגבי דידן שלא הורגלנו בכך.

ממילא הוא מבואר כי לגבי ידידה יתברך שמו לא יתכן לתת שם מדרגה לנס זולת נס ולומר זה גדול מזה, כי הכל שוים לפניו כקטן כגדול. אבל מכל מקום כפי ערכנו נמצא להם ז"ל מגדילים נס אחד מזולתו, ובפרט בנסים העצומים אשר עשה ה' במצרים, ראינו היותם מפליגים עד מאד נס קריעת ים סוף, כאילו הוא גדול מכולם וכו' [עיי"ש עוד].

^{כט} עיין בזה באורך בס"ג כי תצא תשכ"ז (ובדבריי שם עמוד קלט) ובכ"מ בדבריי רבינו. ועיין בש"ך על התורה (וישם).

^ל דו"ל התוספות יום טוב (אבות ה, ה): כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים. וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו, בראותו כי כלתה אליו הרעה וכו'. ולזה היה קרוב מאד להיות כהן בעל קרי. כן כתב במדרש שמואל בשם החסיד ז"ל.

שוועריגקייטן, געשעט נסים אָן שוועריגקייט, [און] ס'איז גאַרנישט קיין 'רבנותא', ווייל ס'איז נישטאָ [דערויף] קיין התנגדות פונעם ס"מ מיט די אַלע תּיִלות [שלו, ואדרבה] די 'העלפן צו' דערצו, [ולכן] קומט עס אָן 'לייכט'. אָבער [ציצוקומען] צו אַ שטיקל 'אַמֶּת', איז אַלעס מיט 'שוועריגקייטן'.

נא

ולכן היה "נס גדול" ורבות ביציאת מצרים, כי אף שהיו חטאים בישראל והיו ערום ועריה מן המצות, הוציא אותם הקב"ה מכור הברול ממצרים, דהיינו מן כוחות המומאה של מצרים איבערדעם, די גרויסע כוחות [שהיה בגאולת מצרים], ווען אידן זענען געווען אין מצרים, און דער בורא כל עולמים האָט אַרויסגענומען מתחת פור הַבְּרָזֶל (ואתחנן, ד, כ. מלכים א' ח, נא), [טראָץ] דעם גרויסע התנגדות וואָס ס'איז געווען פון די אַלע שְׂרֵי מַעֲלָה [של האומות].

ווי ס'שטייט^{לא} [אז] דער שַׁר שֶׁל מִצְרַיִם האָט זיך מיטענומען אַלע שְׂרֵים. און ס'איז דאָך געווען עבירות אויכעט, עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל, וואָס זיי זענען אַריינגעפאלן [דערין, אין] די צייט וואָס זיי זענען געווען אין מצרים, דורך די גרויסע נסיונות. אזוי ווי אַלע גְּלוּתֵן זענען, דער תוקף הגלות [מביא לחטאים ח"ו].

נב

היוצא מזה לעניננו, ומצב דורינו:

וממעם זה אנו רואין בעיקבא דמשיחא, שנתרבו מאוד הנסיונות והמניעות אפילו על יחיד מישראל בפרטיות, דמכיון שעומדים לפני הגאולה השמן מתאמן ח"ו נגד ישראל להחטאים ולעכב הגאולה אזוי ווי מ'זעט [אין] די לעצטע צייטן בעיקבא דמשיחא, ווי מ'זעט דעם גרויסע התגברות, דעם גרויסע התנגדות וואָס יעדער איד האָט בִּפְרָטִיּוֹת ביי זיך אַליין, דער איד וואָס ער וויל זיך אָפהיטן פון אַן עֲבִירָה און פון אַ מַחֲשָׁבָה רָעָה.

נג

און טאַקע אין 'דעם' ענין, [וואָס] מ'איז אין די יְמֵי הַשׁוֹכְבִּיִּים וואָס מ'ברויך מְתָקֵן צו זיין, איז דאָך אויכעט, ווי שווער דאָס איז. ס'איז זַעֲרִינְ אֵינּוֹן [און] ווי שווער דאָס איז אַז מ'זאַל זיין ריין, מי יאמר זְכִיתִּי לְבִי טְהִרְתִּי מִחַטָּאתִי (משלי כ, ט).

[און] ווי שווער [איז] מ'זאַל מְתָקֵן זיין וואָס מ'האָט פֿוגם געווען, דורך די גרויסע נסיונות, דעם גרויסע התגברות [נגד זה].

נד

ביי יעדן יחיד פאַרלייגט מען זיך. אויף יעדע מַחֲשָׁבָה, אויף יעדן געדאַנק, אויף יעדע תְּנוּעָה וואָס אַ איד ברויך צו טון, איז דעם התגברות פון די סטרא אחרא בכל אופן ואופן, ווי גלייך ס'העט געווען טאַקע [כל העולם עומד עליו, ווי] ס'שטייט^{לב} [אז] יעדער מענטש איז אַן עוֹלָם מֵלָא. זעט יעדערער [בעצמו ווי] מ'פאַרלייגט זיך.

^{לא} בזוהר הקדוש (בשלח דף נא): וַיִּלָּךְ מֵאֲחֵרֵיהֶם (יד, וכו'). תַּאֲנָא, בְּהֵיכָא שְׁעָתָא, אֲתָא רַבְרָבָא שְׁלֵטְנָא דְמִמְנָא עַל מִצְרַיִם, וְכָנַשׁ שִׁית מָאָה רִתְכִין מְקַטְרִגִין, וְעַל כָּל רִתְכִיא וְרִתְכִיא, שִׁית מָאָה שְׁלֵטְנִין מִמֶּנּוּ קְטִיגִירִין, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (שם, ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בְּחֹר וכו'. הָכִי תַּאֲנָא, הָיָה ס"מ אוֹזִיף לִיה שִׁית מָאָה רִתְכִין מְקַטְרִגִין לְסִיעָא לִיה, הָדָא הוּא דְכְּתִיב וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בְּחֹר וכו', וְעַל דָּא וַיִּלָּךְ 'מֵאֲחֵרֵיהֶם', דְּזָמִינָא שְׂכִינְתָּא בְּסוֹף יוֹמָא לְאַעְקָרָא לִזְן מִן עֲלָמָא. - [וועיץ עור בליקוט שמעוני בשלח, רמז רמא].

^{לב} במשנה סנהדרין (לו): לִפְיֶכֶּן נִבְרָא אֱדָם יַחֲדִי, לְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמַּאֲבָד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב

נה

וכמבואר בספר חסידים, דאפילו להטעות את היחיד, מתאמץ השטן עד כדי להפיל איש במים כדי להטעות את חבירו. וכל שכן בדברים הנוגעים לכלליות ישראל, שמתאמץ מאוד כדי להטעות את ישראל בזה, ובפרט בדור האחרון שהוא סמוך להגאולה.

ס'שטייט אין ספר חסידים^{לג}, ער זאגט עס אַקעגן חטא פון לאַ תַּעוֹנֵנוּ (קדושים יט, כו), אַז מ'איז מַעוֹנֵן פירט צי דער בַּעַל דָּבָר [אז] ער וואָרפט אײנעם אַרײַן אין וואַסער, כדי ער זאָל מַחֲזִיק זײַן די שיטה [של המעוננים ומנחשים].

נו

פון דעם זעט מען אז ס'געשעט נסים אפילו פאַר אַ יחיד. צו פאַרפירן אַ יחיד אפילו, באַווייזט דער שטן נסים. אפילו איין מענטש ער זאָל אים פאַרפירן פון דָּרָךְ הָאֱמֶת, מאַכט דער שטן נסים.

היינט-שוין-נאָך [=מכל שכן] פאַרן כָּלְלִיּוֹת יִשְׂרָאֵל, פאַר אַ רַבִּים. [שהשטן עושה מעשים רבים ואף נסים, בכדי להטעותם ח"ו מדרך האמת].

נז

און אַזוי יעדער ביי זיך זעט מען ווי מ'פאַרלייגט זיך [אויף אים] מיט כָּל מִינֵי תַּחְבּוּלוֹת, און מ'נעמט זיך גאַרנישט אינאַכט, מ'פאַלט אַרײַן. מיט 'אַזאַ' תַּחְבּוּלָה און מיט 'אַזאַ' תַּחְבּוּלָה, פאַלט מען אַרײַן^{לד}.

ווי אַ גרויסן כַּח ברויך מען צו הָאָבֵן, אַז מ'זאָל זיך מִתְגַּבֵּר זײַן, [אז] מ'זאָל מִשִּׁים אַל הַלֵּב זײַן אַז מ'זאָל זיך קענען מִתְגַּבֵּר זײַן, [כדי] מ'זאָל גײַן אין דָּרָךְ הָאֱמֶת.

נח

איבערהויפט אויפן כָּלְלִיּוֹת, וואָס ס'איז נוגע אין כָּלְלִיּוֹת. [כמה גדול ההתגברות].

נט

איבערהויפט היצט אין די לעצטע צײַטן, [וואָס] מ'האַלט 'פאַר' די גאָלָה. מ'האַלט 'פאַר' די גאָלָה, ווען דער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל איז מוכן ומְזֻמֵּן אויף גרויסע זאַכן, און מ'וואַרט אלע עולמות אויף דער יְשׁוּעָה שְׁלִימָה וואָס ס'וועט דאָךְ נאָר זײַן בְּקֶרֶב הַיָּמִים.

כאילו איבער עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא.

^{לב} בספר חסידים (סימן נט): צונו צורינו לא תִּנְחָשׁוּ (קדושים יט, כו), ובעונותינו שרבו כיום הזה מנחשים בישראל וכו' ועוברים על מצות מלכנו. ועוד יש נחושת רוב הוא ונוהג בין בני אדם, רואין אש וגחלות בוערות מעומד, אומרים יהיה לנו אורח, ואם תִּכְבְּהוּ במים האורח יפול במים, ואין לך נחושת גדול מזה, ואמת ויציב הדבר, כמה בני אדם ניסוהו. אך הוא השטן הוא המתעה אותם. כשרואה השטן שזה מִנְחָשׁ ואומר יפול האורח במים, אז אומר השטן אַלף וְאֶפֶּיִל האורח במים להטעות זה, להיות לסימן בידו לנחש לעולם, ואוי להם לעושים כך, כי עוברים על כמה לאין וכו' לא יִמָּצֵא בָּךְ וגו' וּמִנְחָשׁ (פרשת שופטים יח, י) וּבִחְקֵיתִיהֶם לא תִּלְכּוּ (ויקרא יח ג), ועוד שעושים עדות התורה שקר כי לא נחש בְּיַעֲקֹב (בלק כג, כג).

והביאו רבינו ביואל משה (א, מו) ועל זה מוסיף וז"ל: וחזינו בזה, שאף כדי להכשיל את אחד מישראל בלאו גרידא של לא תִּנְחָשׁוּ, הולך השטן להפיל בחוץ אורח במים, והאורח הזה אינו יודע מאומה מה זה ועל מה זה נפל במים בחנם בלא דבר. גם אותו המִנְחָשׁ אינו עושה שום פעולה ואינו מְכַשֵּׁף, כי לא דיבר שם בספר חסידים ממכשפים, אלא מלאו דלא תִּנְחָשׁוּ גרידא, שרגילים בני אדם לעבור בדיבור בעלמא. והשטן מכריח כל כך לעשות מעשה בשביל להכשיל אחד מישראל בלאו שאין בו מעשה אלא דיבור. ומכל שכן כשהשטן בא להכשיל את כלל ישראל בעיקרי האמונה ולעכב ח"ו את גאולתן שנגד זה הוא כל מלחמתו העצומה, שבודאי עושה מעשים אשר לא יעשו להטעות את ישראל באופנים נוראים רחמנא ליצלן.

^{לד} ועיין בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה, פרק ה).

ווי גרויס [איז] דאָס הַתְּגַבְרוּת און די געוואַלדיגע מַנִּיעוּת, [וויאזוי] מ'פאַרלייגט זיך
בְּתַחבּוּלוֹת שׁוֹנוֹת.

ס

והשי"ת יעזור שנעמוד בכל אלו הנסיונות, ולהשאר בדרך האמת והקדושה,
עד שנוכה ליטול חלק בשמחתו של הקב"ה וישראל בנאולה השלימה

און הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִרְחַם מ'זָאָל יְדוּרְכִירֵקֵן, מ'זָאָל דורכגיין די אַלע נְסִינּוֹת, און
מ'זָאָל בלייבן ביים דָּרֶךְ הָאֱמֶת, בלייבן ביים דָּרֶךְ הַקְּדוּשָׁה.

און מ'זָאָל זוכה זיין, מ'זָאָל נאָך זוכה זיין מ'זָאָל נעמען אַ חֵלֶק [ליקח חבל בישועה
השלימה] ווען ס'וועט זיין די שְׂמֻחָה פון הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל.

מ'זָאָל די זְכִיָּה האָבן מ'זָאָל מִתְקֵן זיין, היצט אין די טעג, נאָך אין די יָמֵי
הַשּׁוֹכְבִּי'ם. און דערנאָך ווייטער [בכל ימות השנה], מ'זָאָל האָבן אַ פּוֹנְדָאָמַענט [אז]
מ'זָאָל די זְכִיָּה האָבן מ'זָאָל נישט פּוֹגֵם זיין [בעתיד, און] מ'זָאָל נאָך מִתְקֵן זיין וואָס
מ'האָט פּוֹגֵם געווען [בעבר].

יעדער איד בְּחַיִּים הָאָט [נאָך] צייט, [ער] קען אַלעס פאַררעכטן !

סא

התחלת ישוב קושיא מו

בשעת בריאת העולם עדיין לא היו חמאים בעולם, ולא היה שום התנגדות לזה, וע"כ אין בזה רבותא כ"כ

איבערדעם איז רעכט, [למה לא אמר אנכי ה' אֱלֹקֶיךָ] אָשֶׁר "בְּרֵאתִיךָ".

ווען דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפֵּן דעם מענטש, איז דאָך נאָכנישט
געווען דעם גרויסע הַתְּנַגְדוּת, ס'איז נישט געווען קיין חֲטָאִים, ס'האָט נאָכנישט
געהאָט געזינדיגט קיינער, ומי יאָמַר לוֹ מָה תַּעֲשֶׂה [קהל ח, ד], און דער בורא כל
עולמים האָט באַשאַפֵּן דעם מענטש, [ואין בזה רבותא כ"כ, כי בידו הכל].

סב

אבל בשעת יציאת מצרים, היו מלוכלכים בחמאים ומשוקעים בשערי טומאה, והחמא הוא בווי ומשוקע בעולמות עליונים

אָבער אַז מ'איז שוין געווען אין מַצְרַיִם, און מ'איז שוין געווען מְלֻכְלָךְ בַּעֲוֹנוֹת
וּפְשָׁעִים, מ'איז געווען מְשׁוּקָעִים אין מ"ט שְׁעָרֵי טוּמְאָה, וּלְפָנָיו חֲנֹף לֹא יָבֹא [איוב ג,
טז], אַ חֲטָא איז דאָך זייער בָּזִי וּמְשַׁקֵּץ אין די עוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים. [עיקר המשך התירוץ, באות סח]

סג

וכמבואר באותיות דרבי עקיבא, דאפילו המקום שרק מכריזין החמא למעלה, טובלין אותו אחר כך

[ווי] ס'שטייט אין אותיות דרבי עקיבא^{לה}, [אז] דעם 'עולם' [העלין] וואָס מ'רופט
אויס דעם חֲטָא [שעשה פלוגין], דעם טוֹבֵלִיט מען כמה פעמים, כמה פעמים טוֹבֵלִיט מען

י"ה מובא בקב הישר (פרק א) ו"ל: וכל לב יודע מרת נפשו, מה שמרד בהקב"ה, הכעיס לפניו בילדותו ובזנותו,
במקום גלוי ובמקום נסתר, כי לפני הקב"ה הכל גלוי וידוע. ובשעת הדין כולם עומדים ומעידים בפניו, באיזה
יום ובאיזה שעה נעשית הרעה, ובאיזה מקום. ובא וראה מה שמצאתי כתוב בספר אותיות דרבי עקיבא, כי יש
מלאך אחד עומד סמוך לרקיע ראשון, ורואה מעשים של בני אדם, ומכריז למלאך אחר, ואותו המלאך השני
מכריז הכרוז לפני פרגודא קדישא [=פרוכת הקודש], ומחמת קול כרוז זה מה שבני אדם עושין עבירות, מתרחקים
משם כל המלאכים שרוצים לומר שירה, עד שמטהרין את המקום בטבילות.

ויש לנו קל וחומר, אם מהמקום ששומעין כרוז קול העבירה, המלאכי השרת מתרחקים, ומטהרים
המקומות, מכל שכן שיש טומאה באותו מקום עצמו שנעשה בה העבירה, וקל וחומר הכן אדם שעושה עבירה
בעצמו.

[ויעין עוד בזרע קודש (לראש השנה, ד"ה הסובל) ובדברי חיים (ריש פרשת נח). ובדברי רבינו בס"ג נח תשט"ז
(לשון קכא, אות כ, ועוד)].

אים [כדי] ער זאל בלייבן ביי דער קדושה. וואָרן ס'כאַפט זיך אין אים די טומאה פונעם 'אויסרופן' דעם חטא. - אזוי שטייט אין אותיות דרבי עקיבא.

סד

וקל וחומר הבן אדם שעושה עבירה בעצמו, כמה צריך לקדש ולטהר עצמו שיזכה לקבל פני השכינה על אחת כמה וכמה דער וואָס ער האָט 'געטון' דעם חטא, וויאזוי זעט מען אויס, ווען מ'דארף מקבל זיין פֿני השכינה. וויאזוי דארף מען זיך מטהר זיין און מקדש זיין פריער, אַז מ'זאל אַרויס פונעם חטא^ל.

סה

וע"כ יש התגברות ומניעות נגד החומא, ואם הבוכ"ע עוזר ומרחם על ישראל בעת כזאת, אז הוא רבותא ונקרא נס גדול יותר מבריתא שמים וארץ ממילא איז דאָך דאָ אַ גרויס התגברות, און גרויסע מניעות, [הנגרם ע"י החטאים]. און אַז דער בורא כל עולמים העלפט 'דאָך', ער איז זיך מרחם על עמו ישראל, [זעהו נס ורבותא גדולה יותר מבריתא שמים וארץ].

[אז] דער בורא כל עולמים איז זיך מרחם אויף יעדן נפש מישראל, און מ'נעמט אים אַרויס פון די שַׁעֲרֵי טומאה. און מ'טוט נאָך [ישועות ונסים] פון זיינעט וועגן.

סו

ובאמת מתרחשין נסים כאלו בכל יום ויום, רק שהם נסים נסתרים אזוי ווי מ'זעט בחוש - אַז מ'זאל נאָר גוט קוקן, - האָט מען כסדר 'נסים ונפלאות'.

אַ יעדן איד טוט מען דאָך [נסים' בכל יום] כפליים כיוצאי מצרים^ל.

נאָר ס'איז בְּהִסְתָּר.

[אַבער] יעדע תנועה, יעדער שריט, יעדער ריר, איז אַלעס נסים פון הקב"ה^{לח}.

סז

ובפרט בדור הזה, דור עיקבא דמשיחא, כמה קשה הוא להגיע לידי איזה תיקון איבערהויפט היצטערט אין די לעצטע זמנים, אין דעם תוקף הגלות, און די גרויסע כוחות הטומאה, [וואָס] יעדער איז 'איינגעטינקען' אין עֲנוֹת ופִּשְׁעִים, מִכָּף רָגֶל וְעַד רֹאשׁ. מ'איז ווייט [משורש הקדושה, און] ווי שווער [איז] אַז מ'זאל קאַנען עפעס מִתֵּקֵן זיין, מ'זאל זיך קאַנען אַ 'ריר געבן' [בעבודת ה'], אַביסל זיך 'אַרויסרירן' פון די אַלע כוחות הטומאה, פון די אַלע מדות אָשר לֹא טובות וואָס זענען שְׁנוּאִים ביי

^ל וכמובא בדברי הקב הישר דלעיל, שמסים כך.

^ל בתנא דבי אליהו (פרק ב): אמר דוד המלך, אני אגיד צדקותיו וחסדיו של הקב"ה שהוא עושה עם ישראל בכל שעה. בכל יום ויום אדם נמכר, ובכל יום אדם נפדה, בערב רוחו של אדם ניטלת הימנו וניתנת לבעל הפקדון, ולבוקר מחזירים אותה אליו, שנאמר בְּיָדְךָ אֶפְקֵיד רֹחִי פְדִית אוֹתִי ה' קֵל אֶמֶת (תהלים לא, 1). בכל יום ויום עושין לו נסים כיוצאי מצרים. בכל יום ויום מִסְרִין אותו כתינוק לפני רבו מפני מעשיו.

^{לח} וכמו שמברכים בתפילת י"ח (בברכת מודים) וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבָּכַל יוֹם עֲמָנוּ, וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבָּכַל עֵת וְכו'. ועיין ברבינו בחיי (בהקדמה לפרשת תשא): והענין הזה הוא יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו ע"ה עד שיאמין שכל דְּבָרֵינוּ וּמִקְרָנֵינוּ כֻּלָּם נִסִּים נִסְתָּרִים, אֵין לָהֶם טִבַּע וּמִנְהֻגָּם שֶׁל עוֹלָם, לֹא לִיחִידִים וְלֹא לרבים, אֲבָל בַּעֲשׂוֹתָם הַמְּצֻנָּה יִצְלִיחוּ שִׁכְרוּ וּבַעֲשׂוֹתָם הַעֲבָרָה יִכְרִיתוּ עוֹנֶשׁוּ. וזה ענין יעוד התורה בברכות וקללות, שאין לך כל יחיד ויחיד בישראל שלא יאָרְעוּ לוֹ בְּכָל יוֹם נִסִּים נִסְתָּרִים וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְכֵן דִּרְשׁוּ חוֹז"ל (נדה לא.) אֵין בַּעַל הַנֶּסֶם מִכִּיר בְּנִסּוֹ, עֵינָיו שֶׁ בָּאוּרָךְ. [ותחילת דבריו הם מתוך דברי הרמב"ן סוף בא, וכידוע שכמה דברים שמביא הרבינו בחיי, מקורם מדברי הרמב"ן]. - ועיין עוד בחובות הלכות (שער חשבון הנפש פרק ג, חשבון כג).

הקדוש ברוך הוא, [וואָס] דאָס דאַרף מען נישט אויסצורעכענען. איבערהויפט זיך אַרױסצױען, חלילה פון מַחֲשָׁבוֹת רַעוֹת און הִתְהוּרִים רַעִים. על כל פנים איז עס אַ גרויס נס [אַז מ'זעט זיך אַרױס דערפון].

סח

ישוב קושיא טו

ולכן הזכיר הקב"ה דוקא הענין של אֲשֶׁר "הוצאתיך מאֶרֶץ מִצְרַיִם", שזה רבותא יותר גדול מבראות שמים וארץ איבערדעם איז רעכט.

אֲשֶׁר "הוצאתיך מאֶרֶץ מִצְרַיִם", איז אַ גרעסער נס ווי די בְּרִיאָה. אַז מ'איז געווען אין מִצְרַיִם איז מען דאָך שוין געווען מְלוֹכָלָךְ בְּחֻטָּאִים, און דער בורא כל עולמים האָט [דאָך] געהאַלפֿן אידן, ער האָט זיי מִשְׁפִּיע געווען אַ רוּחַ טְהוֹרָה, [זה הנס גדול יותר].

סט

ועצם הדבר מה שגם בתוך גלות מצרים היו לישראל מדות נעלות ונשגבות, זה גופא הוא סייעתא דשמיא ועזר ממרום, ועי"ז זכו לבסוף להגאולה

די אידן [אין מצרים] האָבן דעך דאָך געהאַט די מְדוֹת טוֹבוֹת, זיי האָבן געהאַט געוואלדיגע מְדוֹת [טובות]. ווי חכמינו ז"ל רעכענען אויס (שמות רבה א, כח. ויקרא רבה לב, ה), אַז זיי זענען געווען גְדוּרִים בְּעֲרִירוֹת. ס'איז ביי זיי נישט געווען קיין דִּלְטוּרִין^ט, [זיי האָבן געהאַט] אַן אָפּגעהיטן מויל, וכדומה.

און זיי זענען אָפּגעהיטן געווען גאָר פון איסור נדה (זוהר שמות ג), נאָך איידער זיי זענען מְצוּה געווען. ווי מ'רעכנט אויס די פאַר מְדוֹת וואָס זיי האָבן געהאַט, וואָס איז גרויסע ענינים.

ע

[און] דאָס אַליין [מה שהיה להם מדות נשגבות בעודם במצרים] איז געווען אַ סִייעָתָא דְשִׁמְיָא^ט, [און] דאָס האָט זיי געהאַלפֿן [שיזכו לגאולה מצרים], הִינִינּוּ דְאַהֲנִי לְהוּ אַז מ'האַט געקאָנט דורכברעכן דעם כּוֹר הַבְּרָזֵל פון מִצְרַיִם.

עא

אבל לעומת זה היה להם גם כמה עבירות ומדות רעות, וכשזכו אח"כ לצאת מזה הוא נס יותר גדול מן עצם הבראה אָבער מ'האַט דעך דאָך געדינט עבודה זרה, און נאָך כמה מדות רעות וואָס זיי זענען אַריינגעפּאַלן. זיי האָבן מְבַטֵּל געווען בְּרִית הַמִּילָה (שמות רבה א, ח), וכנהנה וכנהנה. נישט בְּחֻנָּם איז מען דאָך געווען משוקעים במ"ט שערי טומאה.

עב

און מ'איז פון דעם אַלעמען אַרױס. אַז דער בורא כל עולמים האָט זיי געהאַלפֿן אַקעגן די אַלע כּוֹמָה בְּרױאִים וואָס מ'באַשאַפֿט [על ידי החטאים], די מְלָאָכִים מִשְׁחִיתִים. [וכידוע בספרים, אַז] מִיט יעדער עֲבִירָה ווערט באַשאַפֿן אַ מְזִיק, אַזויפֿיל מְזִיקִים וואָס ס'איז דאָ, [וואָס] יעדער יחיד [באַשאַפֿט] פון די סאַך עֲבִירוֹת. פון יעדער מַחֲשָׁבָה

^ט פירוש: מוסרים ומלשינים, ובעלי לשון הרע.

^ט ועיין לקמן באות פד-פה.

רְעָה ווערט באשאפן אַ מִזִּיק, אַזוי ווי ס'שטייט דאָך אין ספרים הקדושים^{מא}. ווער שמועסט נאָך^{מב} פון יעדן דיבור און פון יעדער מעשה, און פון יעדע תנועה, [איז דאָ] אַזויפיל מִזִּיקים וואָס ס'ווערט באשאפן, וואָס מ'באשאפט זיך אליין.
[און] דאָס איז די שווערסטע מלחמה, די שווערסטע קריג, [אַז] מ'זאָל 'דאָס' בייקומען^{מג}.

איבערדעם אַז דער בורא כל עולמים האָט זיי געהאַלפן פון דעם אַלעמען, מ'האָט זיי אַרויסגענומען [מטומאת מצרים], דאָס איז דאָס גרעסטע נס.

עג

איבערדעם איז דאָס אַ גרעסער נס ווי די בריאה.

ווען מ'האָט באשאפן [שמים וארץ וכל צבאם] איז דאָך נאָכנישט געווען אַזאַ גרויסער קטרוג, און ביי כביכול איז דאָך גאַרנישט קיין חשבון און קיין רבנות [לעשות ולברוא הכל כרצונו].

[אַבער] דאָס שווערסטע איז, אַז [כאַטש] די בריאה איז [באופן אַז] מִלֶּךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אָרֶץ, און דער בורא כל עולמים האָט 'דאָך' געוואוסט [לפעול גאולת ישראל] עפעס אויף אַן אופן, לטובת ישראל, האָט ער 'דאָך' אויף אַן אופן [די] אידן מַצִּיל געווען, לְהַצִּילָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם^{מז}. איז דאָס אַ גרעסער נס ווי די גאַנצע בריאה.

עד

ישוב קושיא זו (באופן שני)

אם שומרים התורה ומצוות כראוי, מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו עצמם, וזהו עיקר החשיבות יותר מתחלת בריאת האדם דערנאָך איז דאָך גאָר [דאָ נאָך א בחינה, אַז] אין אָמֶת'ן אַרײַן, אַ איד וואָס ער דינט דעם באַשעפער איז דאָך מעלה אַני עליכם כאילו עשיתם עצמיכם^{מה}, ווי גלייך מ'האָט זיך אליין באשאפן.

וואָרן [עבודת ה' ונצחון היצר הרע] דאָס קומט דאָך מיט כוחות, מיט התגברות [על]

^{מא} כמבואר במפרשים על המשנה עבירה גוררת עבירה שהזכיר רבינו (עיין במדרש שמואל על אבות שם, ועוד). וכן מבואר בכמה ספרים הקדושים. ורבינו היה רגיל להזכיר ענין זה בשם מהרש"א מסכת מכות (דף י:).

ויעיין בזהר הקדוש (קדושים פב:): תא חזי, בר נש דעביד מצוה, ההיא מצוה סלקא, וקיימא קמי קודשא בריך הוא, ואמרה אנה מפלגיא דעבד לי, וקודשא בריך הוא מני לה קמיה, לאשגחא בה כל יומא לאוטבא ליה בגינה. עבר על פתגמי אורייתא, ההיא עבירה סלקא קמיה, ואמרה אנה מפלגיא דעבד לי, וקודשא בריך הוא מני לה, וקיימא תמן לאשגחא בה, לשיצאה ליה וכו'. תב בתשיבה, מה כתוב (שמואל ב' יב, יג) גם ה' העביר חטאתך לא תמות. דאעבר והוא חובא מקמיה, בגין דלא יסתכל ביה, לאוטבא ליה.

^{מב} מה שהוא קל וחומר ממחשבה על דיבור ומעשה, י"ל דהכוונה על פי דברי החיד"א במראית העין (מכות י:): דשקיל וטרי בדברי המהרש"א שם שכתב שנברא מלאך גם מן כל מחשבה ודיבור, וכתב שלא מצא כן מפורש בדברי חז"ל, עיי"ש בדבריו. משא"כ על המעשה גם החיד"א מודה בזה, כמבואר להדיא בדברי הוזהר הנזכר. ועובדא הוה שנשאל פעם רבינו על מה שרגיל תמיד בלשונו דברי המהרש"א דאף מן המחשבה נברא מלאך, דהלא החיד"א מפקק שם על זה. והשיב רבינו שהוא מצא שפיר מקור דברי המהרש"א בדברי חז"ל, והוא בתנא דבי אליהו (וואס, פרק א) והובא בילקוט שמעוני (האזינו, רמז תתקמב) עיי"ש.

ויעיין בדרשת הושענא רבה תש"כ (לשון ק"ה, אות נד-נח) שהאר"ך רבינו בביאור דברי התנא דבי אליהו שם, והסמיכו לדברי המהרש"א הנזכר.

^{מג} ויעיין באורך באור החיים הק' פרשת שופטים (כ, א). וכן הוא בקצרה בזרע קודש (שם, ד"ה כי תצא).

^{מד} מלשון הפסוק וְאָרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם (שמות ג, ח), ובפרשתן (יה, י) וַיֹּאמֶר יְתָרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֶצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרָעָה, אֲשֶׁר הֶצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם

^{מה} כמבואר במדרש (ויקרא רבה לה, ז): וְאֵת מִצְרַיִם תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם (בחקותי כו, א) וכו'. אמר רבי חנינא בר פפי, אמר להם אם שמרתם את התורה, הריני מעלה עליכם כאילו עשיתם עצמכם.

הַיָּצֵר, איבערדעם איז עס מעלה אני עליכם כאילו עשיתם עצמיכם, ווי גלייך מ'האָט זיך אליין באַשאַפֿן.

עה

ולכן לא נאמר אשר "בראתיך", כי מה שיצאו ממנו מאת מצרים ונחשב כאילו עשו את עצמם, הוא יותר מעלה וחשיבות איבערדעם קאָן מען נישט זאָגן אָשֶׁר "בְּרֵאתִיךָ", וואָרן דאָס איז דאָךְ אַ גרעסערע מדה [וחשיבות], אַז מ'קומט צו דעם [מדריגה] אַז ס'איז ווי גלייך אַז מ'האָט זיך אַליין באַשאַפֿן.

[וכמו שהיה בבני ישראל בארץ מצרים, שלחמו עם יצרם ועשו תשובה שלימה עד שיצאו ממצרים, אשר כל זה נכלל במאמר אָשֶׁר "הוצאתיך מארץ מצרים"].

עו

ישוב קושיא טו

קען זיין, דאָס טאַקע זאָגט דאָ דער מדרש:
כששמע משה אָנְכִי [ה' אֱלֹקֶיךָ], אמר בְּרוּךְ שֵׁשֶׁנִּי גוֹי.

עז

הטו"ז הקשה למה מברכין בלשון שלילה "שלא עשני גוי", ולא בלשון חיוב "שעשני ישראל" [דהנה] פֿאַרוואָס מ'זאָגט נישט [בְּרוּךְ] "שֵׁשֶׁנִּי יִשְׂרָאֵל". [אזוי] פרעגט מען די קשיא, דער טורי זהב [אור"ח מו, ד], פֿאַרוואָס מ'זאָגט נישט שֵׁשֶׁנִּי יִשְׂרָאֵל [בלשון חיוב, רק תקנו לברך ברכה זו בלשון שלילה, שֵׁשֶׁנִּי גוֹי].

עח

אבל לפי האמור נחא, כי לשון שעשני ישראל קאי רק על תחלת הבריאה, אבל יש יותר מעלה וחשיבות באם האדם זוכה לבחינת שעשה את עצמו, ולכן אין מברכין שעשני ישראל, רק בלשון שלילה שלא עשני גוי נאָר דאָס טאַקע [קען זיין דער תירוצ], מ'זאָגט נישט שֵׁשֶׁנִּי יִשְׂרָאֵל [דקאי על תחלת הבריאה שבראו הקב"ה בנשמת ישראל], וואָרן ס'איז דאָךְ דאָ גרעסער'ס פון דעם, ווען ס'איז כאילו עשיתם עצמיכם.

נאָר [מ'זאָגט] שֵׁשֶׁנִּי גוֹי, בלשון שלילה, [שלא בראו הקב"ה גוי. אבל אם בריאתו כישראל הוא ע"י הקב"ה או ע"י עצמו לא משתמע כלום בזה, ועדיין אפשר לפרשו על עשייתו בעצמו כישראל, ע"י שמירת התורה והמצוות]^{טו}.

עט

וענין זה נשמע מלשון הפסוק אָשֶׁר "הוצאתיך מארץ מצרים", וכאמור. ולכן כששמע משה אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אָשֶׁר "הוצאתיך", אמר ברוך "שלא עשני גוי", ולא אמר "שעשני ישראל" און דאָס איז געדרינגען [מהפסוק] ה' אֱלֹקֶיךָ אָשֶׁר "הוצאתיך מארץ מצרים", שענין כזה הוא יותר רבותא מן תחלת הבריאה], ווייל מ'זאָגט נישט אָשֶׁר "בְּרֵאתִיךָ", נאָר אָשֶׁר "הוצאתיך" [מאַרְץ מִצְרַיִם].

[ולכן כששמע משה שהקב"ה אומר בלשון אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אָשֶׁר "הוצאתיך" מארץ מצרים, פתח ואמר בְּרוּךְ "שלא עשני גוי". והיינו שמזה למד לברך בלשון שלילה ולא בלשון "שֵׁשֶׁנִּי יִשְׂרָאֵל"].

^{טו} או הכוונה, שע"י שמברך בלשון שלילה שלא עשני גוי, זה מורה כי גם לאחר שנברא ישראל, יש לו לשמור עצמו שלא לקלקל קדושתו ולהיות כגוי, ועל זה מברכים שֵׁשֶׁנִּי גוֹי, שזהו ברכה על מה שעזרו הקב"ה שלא להיות כגוי, רק נשאר בקדושת ישראל. ונס השלילה הוא יותר חשוב מן נס הבריאה, דנחשב כאילו עשיתם עצמכם. [על פי דברי יואל, עם הוספות].

[ועיין עוד בדברי רבינו בחידושי תורה תשט"ז (ליל ש"ק ויקהל פקודי) בשם המקובלים, שיתכן שיתחלף נשמתו בנשמתו גוי ע"י החטאים ח"ו, ועל זה מברכים בכל יום מחדש שלא עשני גוין].

ישוב הקושיות בפסוק כה תאמר

הקדמה לישוב קושיא י - (עד אחר אות קה)

בביאור הפסוק: והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ

היוצא לנו מזה, זעט מען פון דעם דאָס שוועריגקייט, ווי שווער [איז] יעדעס ענין פון די גרויסע ענינים.

איבערדעם דאָס קען זיין [בביאור הפסוק] כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, [שהקשינו לעיל (בקושיא י)] וועלעכעס זענען דברים קשים כגידין.

פא

[קושיא יא]

לכאורה קשה מהו הנתינת טעם של "כי לי כל הארץ", על הבטחת "והייתם לי סגלה מכל העמים". והלא אדרבה אם הכל של הקב"ה אם כן היתה הסברה נותנת שלא ישתנו ישראל מכל העמים

נאָר [בתחילה נקדים לבאר, וואָס] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים [כי לי כל הארץ].

דער אור החיים הקדוש פרעגט דאָך^מ, פאַרוואָס שטייט כִּי לִי כָל הָאָרֶץ [כנתינת טעם, והלא] דאָס איז דאָך נישט קיין נתינת טעם [אז] איבערדעם איז מען סגלה מכל העמים [ווייל כי לי כל הארץ].

[שהרי אדרבה] די סברא איז דאָך פאַרקערט, אז [ס'איז] כִּי לִי כָל הָאָרֶץ, איז דאָך 'יעדער גלייך', [ווייל] 'אלדינגס' איז דאָך דעם באַשעפערס.

און דערנאָכדעם [אם תקשה] פאַרוואָס איז מען סגלה מכל העמים, [הרי] אויף דעם איז דאָך דאָ אַן אַנדערער טעם^{מב}, אז ס'איז 'דאָך' סגלה מכל העמים, אז אידן זענען סגלה מכל העמים [על אף כי לה' הארץ ומלואה].

אַבער 'דעם' איז דאָך נישט קיין נתינת טעם, דער כִּי לִי כָל הָאָרֶץ.

[וואס כן קשה] פאַרוואָס דען שטייט [דאָ] כִּי לִי כָל הָאָרֶץ.

פב

הקדמה לישוב קושיא יא

הקב"ה ראה מראש, גודל הקושים שיהיה לישראל לקיים וְעָתָה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וגו', כי יש לעומת זה גודל ההתנברות של הסטרא אחרא, הן מן אומות העולם, והן מן הרשעי ישראל והעורב רב

נאָר וואָס'זשע דען, לעולם איז דער אָמַת, [שאמר להם כאן, וְעָתָה] אַם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וגו', [און] דער בורא כל עולמים האָט דאָך געזען אז אידן וועלן מִקְבֵּל זיין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, מ'וועט וועלן גיין אין דְּרֶךְ הַתּוֹרָה. [ולעומת זה] ס'איז גרויס דער קטרוג, ס'איז זייער שווער דער קטרוג, די גרויסע פּוֹחֹת [הסטרא אחרא] זענען זיך מִתְגַּבֵּר [נגד זה], די אַלע כוחות פונעם ס"מ, סיי פון די אומות, [און] סיי חלילה פונעם עֶרֶב רָב, פון די רָשָׁעִי יִשְׂרָאֵל וואָס ס'איז אַרײַנגעמישט [צווישן אידן].

^מ היינו דנחית 'לתרץ' קושיא זו בכמה אופנים.

^{מב} והיינו בזכות האבות הקדושים. וכמבואר בפרשת ואתחנן (ו, ו-ח): כי עם קדוש אתה לה' אֱלֹקֶיךָ, בָּךְ בָּחַר ה' אֱלֹקֶיךָ להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה. לא מרבכם מכל העמים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וּבַחֹר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם הַמֵּעֵט מִכָּל הָעַמִּים. כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְׁבִּיעַ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וּפִיפֹדֶם מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פָּרָעָה מִלִּף מִצְרַיִם. [ועיין עוד ברש"י שם].

פג

ובמבואר בוהר, דלהיות בגלות בין הערב רב הוא קשה עוד יותר מן הגלות בין האומות

ווי ס'שטייט אין זוהר הקדוש^{מט}, ס'איז א שווערערער גלות נאך [דער גלות צווישן דעם ערב רב], ס'איז נאך א שווערער גלות ווי דאָס גלות פון [צווישן] די אומות העולם.

פד

וידע הקב"ה כי לא יוכלו ישראל לעמוד בזה ע"י כח האנושי, רק ע"י עזר ממרום, וכמו שאמרנו בגמרא דאלמלא הקב"ה עוזרו לאדם נגד היצר הרע, לא היה יכול לו

דער בורא כל עולמים האָט געזען ווי שווער דאָס איז.

איבערדעם מיטן דרך הטבע, מיט די 'מענטשליכע' כוחות, קאָן מען זיך נישט מתגבר זיין.

[ווי] די גמרא זאָגט¹ אלמלא [הקב"ה] עוזרו לא יכול לו. יצרו 'של אדם' [מתחדש ומתגבר עליו בכל יום, אויף] יעדער יחיד מיט זיין אייגענעם יצר הרע, זאָגט מען אלמלא עוזרו לא יכול לו. ער איז זיך מתגבר ומתחדש [עליו] בכל יום, [און] אלמלא [הקב"ה] עוזרו לא יכול לו.

ווען נישט ס'ייעצא דשמיא, העט גארנישט פארהאנדן געווען [אז] א מענטש זאָל זיך מתגבר זיין על יצרו הרע.

פה

ואפילו הצדיקים שזכו להתגבר על היצר הרע, היה זה רק ע"י עזר ממרום, דלאחר שעשו כל מה שבכחם האנושי, עזרם הקב"ה גם למעלה מדרך הטבע

פאָרדעם די אַלע צדיקים אפילו, ווי גרויס זיי זענען געווען, איז אַלעס געווען מיט ס'ייעצא דשמיא^{נא}.

^{מט} בוהר הקדוש פרשת פינחס (דף רלב): וּבְגִין דְּעָרַב רַב אֵינּוּן שְׂאוּר שְׂבָעִיסָה, נְאִינּוּן אוּמִין דְּעָלְמָא דְּמִיין לְמוּן, יְתִיר מְעַבְבִין בְּגִלּוּתָא עָרַב רַב לְיִשְׂרָאֵל, מְאוּמִין עוֹבְדֵי כּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת. כְּמָה דְּאוּקְמוּהָ רַבִּין (ברכות יז.) מִי מְעַבְבֵי, שְׂאוּר שְׂבָעִיסָה מְעַבְבֵי. דְּאֵינּוּן דְּבָבִין בְּיִשְׂרָאֵל כְּשְׁאוּר בְּעִיסָה, אָבֵל אוּמִין עוֹבְדֵי כּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת, לֹאָ אוּנּוֹן אָלָא כְּמוּן אֲשֹׁר תְּדַפְּנֵי רוּחַ (תהלים א, ד):

ועוד שם (דף רלח): דְּלֹא אֲתַקְרִיאוּ קְהֵלָה וְחִבּוּר, עַד דְּאֲתַעְבֵּר מִנְהוֹן עָרַב רַב. כְּכִיכּוֹל בּוֹמָנָא דְּמִתְעָרְבִין בִּינִינִיהוּ, כְּאִילוּ לֹא הָיוּ גוֹי אֶחָד וּכְוֹ. וְלֹא עוֹד, אָלָא כַּד עָרַב רַב מְעוֹרְבִין אֵינּוּן בְּיִשְׂרָאֵל, מָה כְּתִיב (איכה א, ח) הָיוּ צָרִיָּה לְרֹאשׁ וּכְוֹ. וְלֹא עוֹד, אָלָא כַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוּתָא, עָלִייהוּ אֲתַמֵּר מִי מְעַבְבֵי שְׂאוּר שְׂבָעִיסָה, וְהָא אוּקְמוּהָ מְאִיר מִתְנִיתִין, בּוֹמָנָא דְּעָרַב רַב אֵינּוּן רֹאשִׁים עַל יִשְׂרָאֵל, כְּכִיכּוֹל כְּאִילוּ עָבְרִין שׁוֹלְטֵנוּ דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיף הוּא, וְיִיעָלוּן בְּמִשְׁפָּטֵי כְּכִיָּא וּמַזְלֵי. וּבְגִין דָּא צְוֹרְחִין וְאֲמַרִין (ישע' כז, יג) ה' אֶלְקֵינוּ בְּעָלוֹנוּ אֲדוֹנִים זִלְתָּד: וּבִפְרֶשֶׁת תִּצְאָ (דף רעז): וְכַד אִית בְּעָלְמָא עָרַב רַב, נִתְחִין לְאֲתַגְשְׁמָא בְּהוֹן, וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיף הוּא יַעֲבֹר לוֹן מִן עָלְמָא, וְהָא הוּא דְּכִתִּיב (זכריה יג, ב) וְאֵת רוּחַ הַטּוֹמָאָה אֲעִבֵּר מִן הָאָרֶץ. וְאִי תִימְרוּן, בּוֹמָנָא דְּגִלּוּתָא בְּתַרְאָה, לִית עֲבוּדָת כּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת, בְּגִין דְּלֹא יַדְעִין בְּנֵי עָלְמָא בְּהוֹן. וְאֵינּוּן יִדְעִין, בְּעָרַב רַב, תַּמָּן אֲשַׁתְּכַח לוֹן דְּמִכְעִסִין לְקוֹדֶשָׁא בְּרִיף הוּא וּשְׂכִינְתָּיָהּ, וְיִשְׂרָאֵל בִּינִינִיהּ, וְעָרַב רַב מְצִלְחִין בְּהוֹן, לְקַיִם מְאִי דְּכִתִּיב (וואחטן י, ו) וּמִשְׁלֵם לְשׁוֹנְאֵי אֵל פְּנִיו לְהֶאֱבִידוּ:

ועוד שם (דף רעט): וְדָא גִלּוּתָא בְּיַעֲזָא, דוּר דְּרִשְׁעִים מְלֵא נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים, רְמָאִים כְּנָחָשִׁים וְעַקְרָבִים, דְּעָקְרִין מְלֵי דְּרַבָּן וְדִינִין לְשַׁקָּרָא, עָלִייהוּ אֲתַמֵּר הָיוּ צָרִיָּה לְרֹאשׁ. (שמות כ) וַיִּפֹּן כַּה וְכַה וַיִּרָא כִּי אֵין אִישׁ, דְּיִשְׂרָאֵל בְּאֵלִין רִשְׁעִיָּא עָרַב רַב, וְדָא כְּסוּף גִּלּוּתָא, וּבְגִין דָּא קִץ דְּפּוֹרְקָנָא נּוֹקֵב עַד הִתְהוּם רַבָּה: וְעֵינִן עוֹד בוּהַר בְּרַאשִׁית (דף כה-כה), מִשְׁפָּטִים (דף קכ), נִשָּׂא (דף קכה), וּבִתְקִינֵי זוּהַר (דף נב), ועוד בכ"מ.

^{נא} בגמרא קידושין (ל) וסוכה (נב): תנו רבנן, קשה יצר הרע, שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר (נח א, כא) כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו. אמר רב יצחק, יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר (בראשית ו, ח) רָק רַע פֶּל הָיוּם. ואמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהילים לו, לב) צוּפָה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמִבְקֵשׁ לְהַמִּיתוֹ, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו, שנאמר (שם, לג) ה' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ כִּידּוֹ.

^{מז} ו"ל החובת הלבבות (שער הבטחון, סוף פרק ח): שהאדם הצדיק איננו פורע חובות טובות האלקים עליו אלא בעזר האלקים לו, כמו שאמר אחד מן החסידים בתשבחותיו: ואף המשכיל היודע אותך לא במעשהו יתהלל, כי אם בשמך וברחמך, אשר הכינות את לבבו לדעת אותך, כי כך יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל לאמר (תהלים מד, ט) בְּאַלְקִים הִלְלָנוּ כָּל הַיּוֹם וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נִזְדָּה סֵלָה. - ועיין עוד בישמח משה (סוף פרשת חיי שרה) ובתפלה למשה

הן אַמַּת הַדֶּבֶר, אַז זיי האָבן געהאַט מְסִירַת נַפֶּשׁ [ללחום נגד יצרם].
וּוֹאָס' ס'איז מעגליך צו טון מיט די 'מענטשליכע' כוחות, האָבן זיי זיך מוֹסֵר
נַפֶּשׁ געווען.

זיי האָבן זיך 'אַהינגעגעבן' [פאַר'ן אייבירשטן] אַלע רְצוֹנֵי ת'ער.
אַלע כוחות הַגּוֹף האָט מען זיך 'אַהינגעגעבן' [כדי] זיי זאָלן די זְכִיָּה האָבן זיי זאָלן
טון דעם רְצוֹן הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא.
און אויף דעם האָט עס גענוצט [מסירת נפשם, שיוכלו לזכות אל סייעתא דשמיא, ווייל]
אַזוי אַרום איז דאָ סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, האָט [זיי] דער בורא כל עולמים געהאַלפן.
[אבל סוף כל סוף, הנצחון במלחמת יצרם הוא רק בעזרתו יתברך שמו].

פו

וואס אפילו אצל כל יחיד אמרו דאלמלא הקב"ה עוזרו לא יוכל לו, קל וחומר בהגאולה שלימה שהוא
נוגע לכללות ישראל שהסטרא אחרא מתגברת נגד זה, וא"א שיזכו לזה רק בכחו של הקב"ה
איבערדעם [ווייל] אלמלא עוזרו לא יוכל לו, אפילו א יעדער יחיד ביי זיין
אייגענעם יצר הרע.

איבערהויפט [במה שנוגע] פאַרן פֿלִיאוֹת יִשְׂרָאֵל, [שיזכו לבחינת] וְהִיִּיתָם לִי סֶגְלָה
מִכָּל הָעַמִּים, ווי גרויס איז דער קְטָרוֹג, ווי שווער קומט מען צי דערצו, [צוליב] דער
קְטָרוֹג פון אַלע אומות העולם, פון אַלע כוחות הטומאה.
אַזוי ווי מ'זעט בעונינו הרבים אַזעלכע גרויסע ביטערע חֲבִלֵי מָשִׁיחַ [שעוברין עד
שזוכין להגאולה שלימה, אשר רק אז יתקיים והייתם לי סגולה מכל העמים (כדלקמן באות קד)].

פז

דאָס איז דאָך אויך איינס פון די טעמים [על גודל הנסיונות והחבלי משיח בגלות האחרון],
ווייל מ'האַלט 'פאַר' די גאולה, [און] דער גרויסער קְטָרוֹג איז זייער גרויס. און אַז
מ'האַט נישט די זכיה אַז מ'זאָל זיך מְתַגַּבֵּר זיין, ס'זאָל שוין זיין תיכף די גאולה,
קומען דערנאָך, זענען זיך מְתַגַּבֵּר די כוחות הדין, קומט אַרָאָפּ דער שטאַרקער
שְׁלִיטַת הדין בְּעֻזָּתָנוּ הרבים²². דער שְׁלִיטַת הדין, [וואָס] מ'קען דאָס נישט מְתַגַּבֵּר זיין.
דורכדעם זענען געווען די אַלע צָרוֹת וואָס ס'איז געווען, די אַלע צָרוֹת וואָס
מ'האַט מיטגעמאַכט אין די לעצטערע יאָרן, נאָך מער ווי אין אַלע יאָרן. ווייל
מ'האַלט פאַר די לעצטע זמנים, 'פאַר' די גאולה, און דער קְטָרוֹג איז זייער גרויס.
איבערדעם איז עס [אַלעס] מיט גרויסע שוועריגקייטן.

פח

ישוב קושיא יא

הקב"ה הודיע להם מראש שיזכו להיות סגולה מכל העמים, אבל לא יעלה זה בנקל רק בקישוים גדולים
דער בורא כל עולמים האָט דאָס געזאָגט 'פאַראַוויס' [קודם שיקבלו התורה].
זאָלט עטץ וויסן, וְהִיִּיתָם לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים.
[אַבער] ביז מ'וועט זוכה זיין מ'זאָל זיין סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים [שיתקיים רק לעתיד בגאולה
השלימה (וכדלקמן אות קד)], שווערע זאכן וועט מען מיטמאַכן. אַזוי ווי מ'האַט געזען.
נישט אַזוי גרינג, נישט אַזוי לייכט.

(תהלים יג, ז) בביאור הפסוק (שם סב, יג) וּלְךָ ה' חֶסֶד כִּי אַתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁהוּ.

²² וכמו שהזכיר רבינו בס"ג בא תשט"ו (לשון"ק אות צו-צח) עי"ש.

פט

ואם כן יוקשה, סוף סוף איך יהיו זוכים לזה לבסוף

איי וויאזוי דען וועט מען דאס דורכברעכן?

[והללא] מ'זעט [וויאזוי דער מצב איז] 'וואס אמאל' [אלץ] נאך ארגער און ארגער.

אזוי ווי מ'זעט טאקע בעוונני הרבים 'וויפיל' אידן האבן שוין מיטגעמאכט! אזויפיל ביטערע נסיונות! בגוף ובנפש! ווי מ'איז צוגרינד געגאנגען קדושים מישראל די גופים, און וויפיל נפשות ישראל זענען נעבעך צוגרינד געגאנגען וואס מ'קען זיך נישט העלפן.

[און] בעוונני הרבים מ'האלט מיר נאך היצט אויך [בתוך זמנים קשים], מ'ווייסט נישט וואו מ'האלט, די צרות הנפש והגוף, מ'ווייסט ווייטער נישט וואו מ'האלט.

מיט וואסערע כוחות וועט מען דאס בייקומען?

הי תורה והי מצות²² [דמגנו עלן]?

וואסערע זכותים האב מיר דערצו?

וואס מ'זעט [וואס] מ'האט פאר זיך, מ'זעט ווי גרויס דאס התגברות [הסטרא אחרא איז] 'פאר' די ישועה.

צ

[והללא סוף סוף] מ'וועט דאך נאך מוזן זוכה זיין צו די גאולה שלימה!

ווארן ס'קען דאך אנדערש נישט זיין!

אז ס'קומט דער לעצטער זמן [מז קומען די ישועה], די "הבטחה" מוז דאך געשען.

צא

ממילא אז מ'זעט [אז דער והייתם לי סגלה מכל העמים] דאס קומט מיט אזא גרויסן קטרוג, מיט די שוועריגקייטן.

– ווייסט דער אייבירשטער וואס מ'קען נאך מיטמאכן, וואס ס'קאן נאך חלילה [זיין], וואס מ'דארף נאך 'דורכצוגיין'.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן, מ'זאל מיר זוכה זיין צו די ישועה שוין, בנחת ובשמחה.

אבער על כל פנים [יגדל התמיהה] מיט וואסערע כוחות [וועט מען זוכה זיין דערצו]?

צב

לזה הוסיף לומר "כי לי כל הארץ", ובעצמי אנאל אתכם למעני, כשיגיע עת רצון העליון, עד שתוכו להיות סגלה מכל העמים איבערדעם זאגט צי דער פסוק [הוספה על זה, כי בכדי] אז מ'זאל צוקומען צו דעם

סגלה מכל העמים, איז נאך דא איין דרך!

"כי לי כל הארץ"!

נאך דער בורא עולם אליין וועט אונז העלפן.

אלעס איז ביים בורא כל עולמים.

צג

ווען ס'וועט זיין דער רצון העליון אז ס'וועט 'מוזן' זיין.

²² מלשון הגמרא ברכות (לא): אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא, לישרי לן מר. אמר להו, ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן. אמרי ליה, אפן מה נעני בתרף. אמר להו, הי תורה והי מצות דמגנו עלן. [ופירש"י: היכן התורה שעסקנו, והיכן המצות שאנו מקיימין, שיגיני עלינו מדינה של גיהנם].

אָדער אַז מ'וועט זוכה זיין ס'וועט זיך טרעפן עפעס אידן [זכאים], מיט גרויס רחמי שמים, [וואָס] מ'וועט מער זיין דעם רצון העליון אפילו גאר 'אביסל פריער' פונעם 'לעצטן' זמן.

וועט דער בורא פֿל עולמים אליין, ברוב כוחו, - [כי באמת הלא] אפילו די סטרא אחרא, איז דאָך אויך אונטערגעוואָרפן אונטערן בורא כל עולמים, - און ווען ס'וועט זיין דער רצון העליון, איז "כי לי כל הארץ". דער בורא כל עולמים וועט [זיי אלע] מכניע זיין.

וואָרן ווען ס'קומט מיטן רצון העליון צו דעם, איז [אפילו ווען ס'איז] עולם כמנהגו נוהג^י, האָבן 'זיי' קיין פֿח, די כוחות פונעם שטן, די כוחות פונעם ס"מ און די אלע חטירות.

צד

אָבער על כל פנים האָט דער פֿסוק שוין געזאָגט, אַז [ווען] מ'וועט צוקומען צו דעם והייתם לי סגלה מכל העמים, [זאָלט עטס וויסן אז] 'נאָר דאָס' איז דער פֿח, ווייל פֿי "לי" [פֿל האָרץ].

צה

והנתינת טעם אינו על הסיבה שעבור זה יהיו סגולה מכל העמים, אלא הוא נתינת טעם על 'המצואות' איך יוכלו לזכות לזה מתוך עומק שפלות הגלות, כשיהיה הדור בבחינת כולו חייב, דפירושו רובו ככולו

איבערדעם איז דאָס טאָקע אַ נתינת טעם.

נישט [אז] דעס איז אַ נתינת טעם אַז דורכדעם איז סגולה. נאָר דאָס איז אַ נתינת טעם [אז] דורכדעם איז אַ 'מציאות' [אז] ס'זאָל [קענען] געשען [דער סגולה מכל העמים].

צו

וואָרן מיטן דרך הטבע איז גאָרנישט מעגליך [לזכות להגאולה, רק על ידי בחינת למעני למעני אעשה].

[און] דער בורא כל עולמים איז דאָך מגיד מראשית אחרית [ישעי' מו, ח], [וכבר ראה מראש גודל אריכות הגלות, והקישויים שיעברו עוד עד שיזכו להגאולה. כי] אלמלי ווען ס'העט געווען זכו אחישנה, [דהיינו בדור שהוא] פולו זכאי^י, קומט עס נישט מיט אַזעלעכע שוועריגקייטן, אַז מ'איז זוכה מיט די מעשים אליין. אָבער בעוונינו הרבים מ'האָלט מיר שוין ביי פולו חייב.

[כי מצב דורינן] דאָס הייסט דאָך כולו חייב, ווי איך האָב געזאָגט^י [דהכוונה על דרך] "רובו" ככולו.

צז

או דפירושו, דלענין זה של הגאולה יהיו כולם בגדר חייב, דאין מי שיכול לזכות לזה בזכותו בדור השפל הזה איבערהיפט אַז מ'זאָל טאָקע אַמת'דיג ראוי זיין, אַזוי ווי ס'איז געווען בְּדורות הָרָאשונים. אפשר איז גאָר ניטאַמאָל מעגליך [לזכות לזה] אין דעם דור הַשָּׁפֶל. אויסערדעם וואָס אונז זעמיר בְּתַכְלִית הַשָּׁפֶל אַינגאַנצן, פון דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה און

^י מלשון הגמרא בעבודה זרה (נד:).

^{יב} כמבואר בגמרא סנהדרין (חז).

^{יג} בס"ג וארא תשט"ו [לשון אות קכא].

פון דרך האמת, [איז] אפשר אפילו די גרויסע פונעם פריערדיגן דור, העטן אויך נישט אין דעם דור געקאנט צוקומען [להביא הגאולה בזכותם].

צח

אזוי ווי ס'שטייט¹² ביי נח'ן, אז "בדורו" [היה צדיק], אבער "בדורו של אברהם" העט ער געווען אנדערש.

צט

[וממילא] אפשר איז גאר נישטאמאל מעגליך אין דעם דור השפל [לזכות לזה].
רבי חיים וויטאל זאגט דאך דאס נאך¹³ [בימיו, כי האריו"ל אמר לו] אז ער העט גיווען געווען אזוי ווי בדורות של התנאים, נאך אין יענעם דור איז שוין נישט מעגליך געווען.

וואס קאן מיר נאך זאגן אין 'דעם' דור השפל, אזוי ווי מ'זעט אויס בעווננו הרבים. אז אפילו דעם וואס ס'העט יא מעגליך געווען אין 'דעם' דור, דעם זוך מיר אויך נישט, קום מיר אויך נישט צו. וואס קאן מיר זיך נאך פארשטעלן אין דעם דור השפל, אזוי ווי מ'זעט אויס.

ק

ממילא איז דאס בחינת כולו חייב [בענין הגאולה]¹⁴, ס'איז נישטא אזויפיל זכיות [בכל הדור, שיוכלו להביא את הגאולה בזכותם].

קא

ווי די פסוקים רעכענען אויס¹⁵, [וכן הפייטנים], שור¹⁶ כי אבדו חסידנו ומפגיע אין בעדינו¹⁷, אין מי יגדר גדר ומי יעמוד בפריך¹⁸.

¹² ברש"י ריש פרשת נח: בדורותיו. יש מרבותינו [סנהדרין קח]. דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום.

¹³ בשער הגלגולים [הקדמה לח]: פעם אחת שאלתי למורי [האר"י ז"ל], איך היה אומר לי שנפשי היתה כל כך מעולה, והרי הקטן שבדורות הראשונים היה צדיק וחסיד שאין אני מגיע לעקבו. ואמר לי, דע לך כי אין גדולת הנפש תלויה כפי מעשה האדם, רק כפי הזמן והדור ההוא. כי מעשה קטן מאד בדור הזה שקול ככמה מצות גדולות שבדורות אחרים, כי בדורות אלו הקליפה גוברת מאד מאד לאין קץ, מה שאין כן בדורות ראשונים. ואלו הייתי בדורות הראשונים, היו מעשי וחכמתי נפלאים מכמה צדיקים הראשונים. ואמרו חכמינו "ל על נח, תמים היה בדורותיו, ואלו היה בדורות צדיקים היה יותר צדיק. ולכן שלא אצטער על זה כלל, כי בלי ספק יש לנפשי מעלה גדולה על כמה צדיקים הראשונים מזמן תנאים ואמוראים:

ועיין בדברי יואל פרשת נח [עמוד קיז] מכתי"ק, שהביא רבינו דברי מהרש"ו, ואח"כ הוסיף וז"ל: ק' ובספר חסידים [סימן תתקמח], שאצל הקב"ה, לב שאינם פקחים בדורות האחרונים, פלב של פקחים בדורות הראשונים. והחיד"א ז"ל בפירושו [על הס"ח] שם הביא בקצרה דברי הרח"ו הנוכחים לעיל, ובמקום אחר כתב החיד"א דקל וחומר בדור הזה, כל אשר בשם ישראל יכונה, כמה הוא חשוב.

¹⁴ זהו פירוש שני בענין דור שכולו חייב, דכולו הוא כולו ממש, אבל אין הכוונה שהם כולם חייבים ממש, רק בענין זה לזכות להגאולה שלימה ע"י זכותם, כל הדור הוא בגדר חייב לענין זה. ועיין ב' הפירושים בדברי רבינו ביואל משה (א, מ), ועוד. [ועיין בס"ג וארא תשט"ו [לשור"ק אות קטז-קכה]].

¹⁵ בכמה מקומות. וכגון: כי יראה כי אולת יד ואפס עצור ועובד [האינו לב, לו]. ויהי האמת נעדרת וסר מן מן משתלל וגו', וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וגו' [ישעי' נט, ו-ז]. אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין וגו' [מכ"ה ז, ב]. ועוד ועוד.

¹⁶ פירוש: יראה.

¹⁷ לשון רבינו גרשום מאור הגולה, בפזמון זכור ברית [בסליחות לערב ראש השנה, ולצום גדליה, ותפלת נעילה].

¹⁸ על פי לשון הפסוק ביחזקאל [כב, ל], ובנוסח היהי רצון שבסוף סליחות לערב ראש השנה.

ווער איז דאָ וואָס זאָל עפעס טון פאַר אידנס וועגן, מ'זאָל מ'שפּיע זיין בלככות
פּני ישׂראַל, מ'זאָל עפעס טון פאַר אידן, מ'זאָל קאַנען אידן 'צוהעלפּן', סיי ברוחניות
און סיי בגשמיות.
מ'האַט זיך נישט וואו צו קערן און וואו צו ווענדן, מ'קאָן זיך נישט העלפּן מיט
גאַרנישט.

וואָס קאָן מען טון.

איין עצה איז דאָ, נאָר צו בעטן דעם בורא עולם. [וואָס] אַלעס איז ביים
אייברשטען אין די הענט.
אַלעס איז ביים בורא פֿל עולמים אין די הענט, דער בורא פֿל עולמים איז דעך
דאָך אַ פֿל יכול.

קב

הגם מ'לאָזט צי יעדן נסיוֹן, [ווייל] מ'האַט אזוי באַשאַפֿן די וועלט, אָבער אין דנין
אַפֿשֶׁר מ'שאַי אַפֿשֶׁר^ט, אין די לעצטע דורות 'פאַר' די גאולה, קיין אַנדערע עצה איז
נישטאָ, [נאָר אַ] טאַקע נאָר דער בורא כל עולמים אליין זאָל אונז העלפֿן.

קג

איבערדעם האָט שוין דער פֿסוק געזאָגט 'פאַראויס', וְהִייתֶם לִי סֵגְלָה מִכָּל
הָעַמִּים, [און] וויאָזוי וועט עטס צוקומען צו דעם, [דאָס איז דורך די בחינה פון פי לי פֿל
הָאָרֶץ] [וכדלהלן באות קה].

קד

הרבטחה של 'וְהִייתֶם לִי סֵגְלָה מִכָּל הָעַמִּים' יתקיים רק לעתיד בהנאולה העתידה, וכמבואר
ברמב"ן על הפסוק "הֲרִנִינוּ גוֹיִם עִמּוֹ", כי מעולם עדיין לא היה כן, רק יתקיים זה לעתיד

דער אָמַת [דער סֵגְלָה מִכָּל הָעַמִּים] דאָס איז נאָכנישט געווען.

[ווי] דער רמב"ן הקדוש זאָגט דאָך^ט [על הפסוק] הֲרִנִינוּ גוֹיִם עִמּוֹ (האזינו לב, מג), די
אַלע זאָכן [שבייעודי התורה] דאָס איז נאָכנישט געווען, אַז אַלע אומות העולם זאָלן
אויפהייבן אידן, דאָס איז נאָכנישט געווען. [נאָר] דאָס וועט זיין לעתיד, נאָך ביאת
המשיח.

ממילא איז דאָס דאָך אין די פריערדיגע דורות נאָכנישט געווען דער וְהִייתֶם לִי
סֵגְלָה מִכָּל הָעַמִּים. [שהרי] די אומות הָעוֹלָם זענען געשטאַנען ברום המַעֲלָה [אפילו] אין
די בעסטע צייטן [כשהיתה יד ישראל תקיפה]. די אומות הָעוֹלָם 'פאַר זיך', האָבן זיך
'געהאַלטן' אַלעמאַל, אפילו אין די בעסטע צייטן.
[וממילא] דער וְהִייתֶם לִי סֵגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, דאָס וועט נאָר זיין ביי ביאת המשיח.

^ט לשון הגמרא (סוכה נ: ועוד) בכמה מקומות.

^ט ברמב"ן סוף האזינו (לב, מ): והנה השירה הזאת אשר היא בנו לַעַד אמת ונאמן, תגיד בבואור כל המוצאות
אותנו וכו'. ואמרה השירה, כי בסוף יָשִׁיב נָקָם לַצָּרִי וּלְמִשְׁנָאֵי יִשְׂרָאֵל וכו'. וזה דבר ברור כי על הגאולה
העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הֲרִנִינוּ גוֹיִם עִמּוֹ, רק לענו עליהם (נחמ"ג, לד) מֶה הִיהוּדִים הָאֲמֻלִּים
עֲשִׂים, והיו גדוליהם עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נָקָם לַצָּרִי, ולא כפר
אדמתו עמו. והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות, ושהוא יתברך
יעשה בנו בתוכחות חמה, אבל לא ישיבת זכרון, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה
והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו. אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה וכו'.

קה

ולזה ממשיך כאן הכתוב, שבחינה זו דלעתיד לא יתקיים רק בכחו יתברך שהוא בחינת "כי לי כל הארץ"
זאגט דער פֿסוק [ווייטער], נו וויאזוי וועט דאָס געשען, אין אזא דור שפֿל, דער
בורא כל עולמים איז דאָך אַ מגיד מֵראשית אַחֲרֵית [וידע מראש שיגיע לדור שפל כזה].
[ולזה אמר הכתוב] דאָס וועט געשען מיט דעם כח [פון] "כי לי כל האָרץ".
ווען ס'וועט קומען דער רצון הַעֲלִיין, אַז דער בורא כל עולמים וועט צוהערן [את
נאקתם של ישראל, ויתקיים הכתוב וַיָּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] וַיֵּדַע אֱלֹקִים (שמות ב, כה), ווען
ס'וועט זיין דער רצון, [ס'וועט זיין] אַן עֵת רצון, השם יתברך וועט רַחֲמָנוּת האָבן אויף
אידן, אויף אונז אַלע, דעמאָלטס וועט דער בורא עולם העלפן [אז] אידן וועלן
אויפגעהויבן ווערן, וּמִלָּאָה הָאָרֶץ דָּעָה (ישעי' יא, ט), מ'וועט צוקומען צום אָמֵת און
מ'וועט טון תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה, דעמאָלטס וועט מען זוכה זיין [צו] די גאולה שְׁלִימָה,
דעמאָלטס וועט זיין וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, ווען ס'וועט זיין כי לי כל האָרץ,
[דהיינו אז] מ'וועט 'אנערקענען' יעדערער [אין] אָמוּנַת הַבוֹרָא ברוך הוא, דעמאָלטס
וועט זיין כי לי כל האָרץ, [שכל הארץ יכירו וידעו אותי, ושלח' הארץ ומלואה].

קו

ישוב קושיא י

הפשטי עם עדיין לא נתייגעו בעבודת ה' ומלחמת היצר, ולכן בשומעם ייעודים האלו לא הבינו כי זה כרוך
בקישוים גדולים שצריכים עוד לעבור. אבל הבינו עליהם הבינו הקישוים שבוה, ושלבא לירי סגולה מכל העמים
יצטרכו להשתמש בבחינת "כי לי כל האָרץ", ולכן היה זה אצלם דברים הקשים כנדין
איבערדעם קאָן זיין, די פֿשוטי עַם האָבן דאָס נישט פֿארשטאַנען [כששמעו הפסוק
וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כי לי כל האָרץ].
[ווייל] 'זיי' האָבן דאָך נישט 'געהאַרעוועט', זיי האָבן נישט געהאַט די גרויסע
נסיגונות.

[משא"כ הבינו עליה שכבר נתייגעו בנסיגונות גדולות, וכמו שאמרן] (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו
יצרו גדול ממנו, די בְּנֵי עֲלִיָּה האָבן שוין דאָס פרובירט, זיי האָבן זיך מִתְגַּבֵּר געווען
איבער די פּוֹחֹת הַיָּצֵר, און זיי האָבן געזען די גרויסע שוועריגקייטן, דאָס שטאַרקייט
פונעם ס"מ. האָבן זיי דאָס פֿארשטאַנען דער וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, וויאזוי
דאָס גייט. האָבן זיי פֿארשטאַנען וואָס דער כי לי כל האָרץ איז טייטש.

קז

אויף די פֿשוטי עַם איז זיך נישט אזוי שטאַרק מִתְגַּבֵּר דער יצר הרע, [כמו שאמרו כי
היצר הרע] מניח כל האומות ומתגרה בישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם (סוכה שם).
איבערדעם די פֿשוטי עַם זענען דאָך נאָכנישט געווען דעמאָלטס אין כלל
ישראל¹⁰, ס'איז נאָך געווען 'פֿאַר' מתן תורה, [און] זיי האָבן דאָס נאָכנישט 'פרובירט',
[צו בייקומען] די שווערע כוחות [היצר].
זיי האָבן נאָך געמיינט [אז] אזוי גרינג קאָן מען צוקומען [צו דעם] וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה
מִכָּל הָעַמִּים, זיי האָבן דאָס נאָכנישט אויספרובירט.

¹⁰ וכמו שמבאר רבינו בשאר מקומות, כי במתן תורה היה להם דין גירות, אבל עד אז היה להם גם דין בני נח, זולת יחידי סגולה מבני עליה שהיה להם דין ישראל גמור, וכמבואר בספרים הק', ועי' בפרשת דרכים, ואכמ"ל.

קח

איבערדעם פאר די פשוטי עם איז דאָס געווען אמירה רכה, [ווען] מ'האָט זיי דערציילט וְהִייתָם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, [און] די אלע זאכן, מִמְלֶכֶת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ. זיי האָבן געזען [שנאמר להם] אַזְעֲלַעְכֶּם גּוֹטֵעַ זָאכֵן, איז דאָס געווען פאר זיי אמירה רכה.

קט

אַבער די בְּנֵי עֲלִיָּה האָבן פאַרשטאַנען, אַז צו דעם ציצוקומען, מוז זיין פֿי לִי כָּל הָאָרֶץ, האָבן זיי געוואוסט דאָס איז דברים קשין כגידין. דער איבערגאַנג, דער דורכגאַנג, וויאַזוי מ'קומט צי צו דעם, דאָס איז דברים קשים כגידין.

קי

ולענין מצב דורינו:

נאָר דער אַמֶּת איז אַזוי:

'דעמאָלטס' האָבן נאָך די פשוטי עם נישט געוואוסט, [ווייל] ס'איז נאָך געווען זייער 'לאַנג' [ער זמן הגאולה וקיום היעודים האלו. און] זיי האָבן נאָכנישט געזען 'פריער' וואָס דאָס איז.

[אַבער] בעונינו הרבים 'היינט' זעט שוין יעדער פשוט, יעדער פשוט שְׂבִישָׁאֵל, דער נידריגסטער, זעט שוין די גרויסע שוועריגקייטן.

קיא

דער אַמֶּת, היינט איז דאָך די שוועריגקייטן [גם אצל הפשוטי עם, אַז] דער שוואַכסטער פון אידן, דער אָדָם פְּשׁוּט מִיִּשְׂרָאֵל, זאָל זיך דערהאַלטן ביי אידישקייט, [און] ער זאָל נישט טון חלילה די גראַבע עֲבֻרוֹת, ער זאָל נישט אינגאַנצן נְתַגֶּשֶׁם ווערן, איז אויך דברים קשים כגידין.

'היינט' זעט מען שוין [יעדער אַז] די גאולה און די יְשׁוּעָה איז אַ בחינת פֿי לִי כָּל הָאָרֶץ, אַז ס'איז דברים קשים כגידין.

קיב

נאָר 'דעמאָלטס' האָט מען זיי געזאָגט כֹּה 'תֹּאמַר' לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, דעמאָלטס איז [עס] נאָך געווען פאַר 'זיי' [אַן] אמירה רכה.

קיג

ישוב הקושיות בתחלת הפרשה

הקרמה לישוב קושיא ו-ו

דאָס קען זיין, איבערדעם איז יתרו געווען ויחַד יתרו.

קיד

אצל ויחד יתרו עדיין היה קודם מתן תורה, ואפילו ל"ד לאחר מתן תורה בא אבל לפי זה לא היה יתרו במתן תורה, ועל כן לא היה לו מורכב עדיין כל כך, ואף שנתגיייר עדיין היה חסר לו כח התורה המוכנת

[דהנה ענין זה] דאָס איז דאָך נאָך געווען [קודם מתן תורה], ער איז דאָך נאָך געקומען ס'איז געווען 'פאר' מתן תורה [לדעת רש"י, המובא בתחלת הדרוש. אם כן הפסוק ויחַד יתרו נאמר קודם מתן תורה].

[וגם לדעת הסוברין] אַז ער איז געקומען 'נאָך' מתן תורה, האָט ער דאָך נישט קיין טייל גענומען אין מתן תורה, [כי לא היה שם כלל].

און אפילו [למאן דאמר] ער איז געקומען פריער [קודם מתן תורה, ואם כן עמד גם יתרו במעמד הנבחר, אמנם הפסוק [וַיֵּחָד יִתְרוֹ לִסְבְּרָא זֶה] איז דאך עס נאך געווען אינגאנצן דערפריער [קודם מתן תורה, בעת ביאתו של יתרו קודם מתן תורה].

קטו

[וממילא] אפילו ער האָט זיך [שוין תיכף געהאַט] מַגְיִיר געווען, האָט ער נאָכנישט געהאַט דעם כַּח [התורה].

וואָרן דער כַּח הַתּוֹרָה איידלט דאָך אויס, נעמט דאָך אַרויס פון אַלדינגס^{טו}. אַז מ'מיינט ערנסט תּוֹרָה לְשִׁמָּה, פאַרן בורא כל עולמים, [איז] מיטן כַּח הַתּוֹרָה קומט אַלעס [מיט, כל ההשגות ומדריגות].

קטז

ובשאר גרים הלא אמרו דלא תבוי ארמאה באפיה, משום שעדיין יש בקרבנו נטייה לשורשו הקדום איבערדעם יתרו איז דאך נאך געווען [במצב אז] 'דערפריער' [בתחילת ביאתו] האָט ער נאָכנישט געהאַט דעם גרויסן כַּח.

און סתם גרים איז דאך עד עֲשָׂרָה דְּרִי לֹא תִבְזֵי אַרְמָאָה בְּאַפִּיָּה, אפילו מ'איז שוין דערניצן, אַז מ'האָט זיך מַגְיִיר געווען און מ'גייט שוין אין דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, פונדעסטוועגן ליגט נאך [אין אים] דער כַּח [פון פריער, מקודם גירותו], איבערדעם לֹא תִבְזֵי אַרְמָאָה בְּאַפִּיָּה.

קיז

ולענין מצב דורינו:

אזוי ווי מ'זעט [בחוש אז] אפילו גאָר מ'איז פון זַרַע יִשְׂרָאֵל, אַז מ'קאָן זיך נישט 'אַפרייטן' פון די דְּרָכֵי הַגּוֹיִם, ס'געפעלט אים נאך 'דִי' שִׁטָּה, דער 'שניט' [פונעם גוי]. [און] אפילו [ווען] מ'ווייסט גאָרנישט אַז ס'איז דֶּרֶךְ 'הַגּוֹיִם', נאָר דעם 'דֶּרֶךְ' אַלִּיין, איז דער יצר הרע מִפֶּה.

מ'ווייסט נישטאמאל פאַרוואָס [ס'געפעלט אים, אָבער דאָס איז ווייל] די אַלע כוחות הטומאה זענען מִפֶּה דעם וואָס ס'טויג נישט^{טו}. [וואס כן כל שכן בגרים, מובן מה דאמרי אינשי דעד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה].

^{טו} וכמבואר לקמן (אות כז-קכט) שאז במתן תורה ניצולו ישראל לצאת לגמרי מטומאת מצרים. אבל יתרו שלא היה שם, לא נזדכך כל כך מתחילה.

^{טז} ועיין במעין גנים (להבני יששכר, על אור החיים לר"י יעבץ, פרק ג אות ה בהג"ה) וז"ל: "יותר מזה תתפלא ותבין היאך הקליפה היא מִיפֶּה דוקא דברים האסורין על פי התורה, דהנה תראה דכד הדור פרוץ בעוה"ר, נְתִיפָה בעיניהם דוקא הדבר הנאסר. דהנה על פי התורה:

"הזכרים מבני ישראל" מחוייבים להניח פִּיאֹת הראש מן האוזן עד המצח, זה למצוה, ואחורי האוזן וממול העורף נאסר להניח השערות משום מגדיל בלורית (ע"י וקרא רבה כג, ב, ובטור יו"ד סימן קעח), דהיא מדרכי הגוים. והנה תראה דהשרצים הללו נתייפה בעיניהם לגדל הבלורית ולגלח פאת הראש וגם את הזקן יספה.

"והנקבות מבני ישראל" נאסר להם על פי התורה לגלות שערותיהם, שַׁעַר בְּאֶשֶׁה עָרְוָה (ברכות כד, ב), ובדוחק התירו לבתולות לילך פרועות ראש לפעמים, ואין בזה היתר גמור, ופרעות לגמרי בגילוי שערותיהם נ"ל דבאסור קאי. והנה בעו"ה נשתרבה המנהג הרע שהולכין הבתולות כדרך בנות עמא דארעא וכו'.

והנה בכל אלה אין כאן תאוה בתולדות טבע האדם, ומאין ולאין יתייפה בעיניהם דוקא ההיפך, אין זה כי אם הקליפה מִיפֶּה דוקא הדבר הנאסר על פי התורה, כי זה הדרך להניח כל דרכי התורה, והיום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו תלך אל החכמות החיצוניות וכפזר בתורת משה.

וכן הוא בענין הבגדים, ערבו להם מלבושי סְבִיבוֹת העשוין מלבושי הגוים, ומאסים במלבושי יהודית אפילו בגדי צבעונין. וכן הוא מסיתו לאט לאט עד שפורק מעליו לגמרי עול התורה ומצות בשאט בנפש, חוץ האיסור דאורייתא שנצטוונו (קדוש"כ, כג) וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹי וְגו' אַבֵּל הוּא סִיבָה נמשכת מרעה אל רעה וכו'.

קיח

המשך ההקדמה לשוב קושיא ו-ז

ולכן נתיירא יתרו שמא יהיה בו נטיה לדרך השקר, ולכן נתיישב לתקן לגמרי פגם הכרית ע"י מצות מילה שהוא שורש התיקון איבערדעם, יתרו האט א קוק געגעבן, ער האט דאך געוואלט פון דעם ארויסקריכן, ער איז דאך געווען א צדיק אמת, האט ער געקלערט (כשראה שעדיין נעשה בשרו חרודים על איבוד מצרים, אז) ער האט נישט מתקן געווען אפשר גענוג נאך דעם חטא הידועסט.

[שהרי] דעם איז דאך דער שורש, דער תיקון הכרית דאס איז דאך דער יסוד [און] דער שורש פונעם מענטש.

קיט

ולכן אף שבמדבר היו ישראל פטורים ממצות מילה, מפני הסכנה שלא נשבה רוח צפונות, ובפרט ביתרו שהיה זקן מופלג ודאי היה אצלו המילה בגדר סכנה. אעפ"כ מסר נפשו לקיים מצות מילה כדי לתקן הפגמים ולעקור מקורו כל שורש הרע [און] דער אמת האט מען דאך דעמאלטס נישט מל געווען אין די מדבר, [ווייל] ס'האט נישט געבלאזן קיין רוח צפונות^ט [והיה סכנה למול].

קכ

איבערהויפט [אז] יתרו איז דאך שוין געווען דעמאלטס א זקן מופלג, [שהרי] ער איז דאך נאך געווען פון די יועצי פרעה^{טז}, נאך איידער דער שפבוד האט זיך אנגעהויבן, [וואס דאס] איז דאך געווען פ"ו שנים פריער [לזמן יציאת מצרים], איז ער שוין געווען פון די יועצים. און פאר א זקן איז דאך שוין זיכער א סכנה.

קכא

נאר ער האט אבער א קוק געגעבן אז ס'איז נאך [נעשה] בשרו חרודים על איבוד מצרים, האט ער געוואוסט ער מוז האבן "מסירת נפש".

^{טו} וז"ל רבינו בענין זה זה בס"ג יתרו תשכ"ב: לעולם יתרו אין די יונגע יארן, ער איז דאך געווען פון די יועצי פרעה, [און] לא הניח עבודה זרה שלא עבדו (רש"י יתרו יח, א) וכו'. אפילו משה רבינו'ן שטייט דאך אויכעט, זאגט דאך אויך דער מדרש (ילקוט שמות, רמז קסח) [אז] ער [יתרו] האט אים געהאלטן אין תפיסה, קודם האט ער אים איינגעשפארט. ער איז דאך הערשט 'דערנאך' געווארן אזא בעל תשובה גמור.

מילא קאן מען דאך פארשטיין, האט ער דאך געהאט אויף זיך 'אלדינגס' [דרק] הערשט לעת זקנתו [נעשה בעל תשובה גמור] וכו', ער האט דאך הערשט שפעטער זיך מגייר געווען, ממילא האט ער דאך אויף זיך געהאט דעם חטא הידוע אויכעט, פונעם דור המבול, אז ער איז מיט אים אינאיינעם מיטגעארבעט.

[ומצינו כי] בלעם האט געזאגט [על יתרו] (כלק כד, כא) איתן מושבך [ופירש"י שאמר לו] עמי היית בעצה, און היצט פלוצים ביסטו אזוי ווייט געגאנגען [להתדבק בישראל], דו האסט דאך אזוי גוט באפעסטיגט. - פון דעם זעט מען וואס פאר א כח [תשובה האט], ווי ווייט מ'קאן גיין מיט תשובה. - אזוי זאגן חכמינו ז"ל (סנהדרין קו. שמות רבה כו, א) אז ער האט געזאגט איתן מושבך, בלעם אליין האט זיך געוואונדערט, ביזסט מיט מיר געווען בעצה אחת, און דו האסט אזוי זוכה געווען, ער האט זוכה געווען זוכה וישבו בניו בלשכת הגוית, וישים בסלע, ער האט זוכה געווען צו אזא זכיה, איתן מושבך וישים בסלע קנף.

^{טז} וכמבואר בגמרא יבמות (עא:): ובמדבר מאי טעמא לא מהול וכו'. ואיבעית אימא, משום דלא נשיב להו רוח צפונות [פירש"י: נוהא, לא חמה ולא צוננת וחמה זורחת], דתניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונות [ביום], ולא זרחה חמה עליהם. מאי טעמא, איבעית אימא, משום דנזופים הוו [ממעשה העגל ולא היו ראויין לאור נוגה] וכו'.

^{טז} כמבואר בגמרא סוטה (יא:): הָיָה נִתְחַכְמָה "לו" (שמות א, ט), 'להם' מיבעי ליה. אמר רבי חמא ברבי חנינא, באו ונחכם למושיען של ישראל במה נדונם וכו', אלא באו ונדונם במים, שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר (ישעי' נד, ט) כי מי נח זאת לי [אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ] וגו', והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא, אי נמי הוא אינו מביא אבל הן באין ונפולין בתוכו וכו'. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי, שלשה היו באותה עצה, בלעם, ואיוב, ויתרו. בלעם שיעץ, נהרג. איוב ששתק, נידון ביסורין. יתרו שברח, זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית.

איבערדעם איז געווען **הַעֲבִיר חֶרֶב חֲדָה** [על בשרו], האָט ער זיך מִיִּשֵׁב געווען, [לתקן] מיט מצות מילה וואָס ער האָט נאָכנישט געהאַט מקיים געווען. [ווייל] אַז מ'איז מקיים מצות מילה בשלימות איז דאָך אויכעט א תיקון.
וואָרן אפילו די וואָס מ'האָט מקיים געווען מצות מילה, איז דאָך הפוגם בבריתו איז משוך בערלתו (עירובין יט.), [כי מצות מילה ותיקון הברית] דאָס איז הא בהא תליא.
איבערדעם אַז מ'ווייל זיך מקרב זיין צו די קדושה, ברייך מען מתקן זיין דעם חטא, דעס אבר.

[ולכן] מצות מילה איז דאָך אויכעט איינס פון די גרויסע יסודות פון דעם תיקון, איבערדעם האָט ער עס געטון מיט מְסִירַת נֶפֶשׁ, [כאָטש] ער איז עס נישטאָמאָל מחוייב געווען^{עב}.

[און] אפשר האָט ער גאָר נישטאָמאָל געטאָרט [מפני הסכנה]^{עב}. נאָר ס'שטייט דאָך^{עד} [אַז] אַ חֲסִיד וּפְרוּשׁ^{עב} מעג זיך [ינא] מוֹסֵר נֶפֶשׁ זיין [על כל המצות].

קכב ישוב קושיא ז

ב' הפירושים בפסוק ויחד יתרו, הם תלויים זה בזה, כי יען שראה שנעשה בשרו חרודים על איבוד מצרים, הבין שעדיין לא נעקר ממנו כל שורש הרע מנערותו, ולכן העביר חרב חדה על בשרו למול עצמו במסירת נפש, כדי לתקן הכל איבערדעם זענען די ביידע טייטשן הָא בְּהָא תְּלִיָא.
'ווייל' ער האָט געזען אַז ס'איז [יְחִיד יְתֵרוֹ] נעשה בשרו חרודים מיצר ודואג על איבוד מצרים, איז געווען יְחִיד יְתֵרוֹ הַעֲבִיר חֶרֶב חֲדָה על בשרו, האָט ער זיך גענומען פאַררעכטן [תיקון הברית] מיט "מְסִירַת נֶפֶשׁ".

קכג

ווייל אַז מ'זעט עפעס אַז מ'איז נוטָה צום דְּרֵךְ שְׁקֵר, דאָרף מען 'פאַררעכטן' [ענין זה] ווי ווייט מ'קען.
ווייל דאָס איז דאָך דער יסוד, דאָס איז דער פונדאמענט, [כי הפגם בזה] דעס פירט אריין אין אַזעלעכע שלעכטע דַעוֹת [שבמוח. שהרי] דעם קומט דאָך אויך פונעם מח, דעם ווערט דאָך נמשך פונעם מח די זרע. איבערדעם ווייל דאָס האָט אַ שורש אינעם מֶח, [כשפוגמים בזה] באַקומט מען שלעכטע מחשבות, [ולעומת זה הרי] הרהורים רעים ברענגען דאָך דעם חטא.
איז דאָס אַלעס איין שורש [שאחד מביא לחבירו, וכמו שנשמכו בפסוק] וְלֹא תִתְּנוּ אֶחָדִי לְבִכְכֵּם וְאֶחָדִי עֵינֵיכֶם [ופירשו בגמרא אַז דאָס] איז דאָך זנות און מינות^{עב}.

^{עב} וכמו שאף כל ישראל לא מלו עצמם מדבר, מפני רוח צפונית שלא נשבה להם.
^{עג} וכמו שכתב ברמב"ם (יסודי התורה ה, ד): מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו.
^{עד} וכמו שהביא בכסף משנה (על הרמב"ם שם) וכן בבית יוסף (ייד"ד סימן קנו) בשם הנימוקי יוסף (סנהדרין יח.) דאפילו לפי סברת הרמב"ם, אם הוא אדם גדול וחסידי ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם ולמדו ליראה את השם וּלְאַהֲבוֹ בְּכָל לֵב. וכן כתב הש"ך (ביד"ד קנו, סק"ב, ועיי"ש בס"ק א'). - ובביאור ענין זה עיין בישמח משה (ריש כי תשא, ד"ה וכדי להבין).
^{עה} כן הוא לשון הישמח משה שם.

^{עו} בגמרא ברכות (יב:.) דתניא, אַחֲרֵי לְבָבְכֶם זו מינות, וכן הוא אומר (תהלים יד, א) אָמַר נָבֵל 'בְּלָבוֹ' אֵין אֱלֹקִים. אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם זה הרהור עבירה, שנאמר (שופטים יד, ג) וַיֹּאמֶר שִׁמְשֹׁן אֶל אִבְיוֹ אוֹתָהּ קַח לִי כִי הִיא יִשְׂרָה 'בְּעֵינַי'. אָמֵם זָנִים, זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר (שופטים ח, לג) וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים.

איבערדעם זענען די אלע מחשבות שפּילב, איבערדעם איז דאָס הא באה תליא.
איבערדעם טאָקע ביי יתרו'ן, דורכדעם וואָס ער האָט געזען אַז ער האָט נאָך אַ נטייה
לדרך השקר איז געווען העביר חרב חדה [על בשרו, ומל עצמו].

קכד

ונמצא שבמה שהביא רב ראהי מהא דלא תבוי ארמאה באפיה, היה בזה ראהי גם
לפירושו של רב שהעביר חרב חדה, שזהו המעם על מה שהכנים עצמו בסכנה למול

איבערדעם איז רעכט וואָס רב זאָגט [דעם] היינו דאָמרי אינשי גיורא עד עשירה
דרי וכו', [כי בזה מביא ראהי לפירושו, כי] איבערדעם האָט ער [יתרו] זיך אַזוי מוסר נפש
געווען [אז] העביר חרב חדה [על בשרו, וכפירושו של רב], ווייל מ'זאָגט דאָך עד עשירה דרי
וכו', [ולכנס] האָט ער מורא געהאַט דאָס זאָל נישט לאַנג דויערן [בחינה זו גם אצלו]^ט,
איבערדעם איז געווען [העביר חרב חדה]^{עח}.

קכה

ישוב קושיא ו

אבל אין הכוונה במאמר גיורא עד עשרה דרי, על יתרו עצמו, שהרי יתרו תיקן אחר כך לגמרי, וְקָרָב מִקְרָבוֹ כל
שורש רע. רק הכוונה דמכיון שעל סתם גרים אמרו כן, על כן נתיירא יתרו שלא יהיה גם אצלו כן, ולכן העביר חרב
חדה על בשרו במסירת נפשו, שלא יהיה אצלו כן

אָבער מ'זאָגט דאָס נישט אויף 'אים' [יתרו אליין, המאמר גיורא עד עשרה דרי וכו'], נאָר
[הכוונה, אַז] דורכדעם ווייל מ'זאָגט דאָס [על אחרים], האָט ער מְסִירַת נֶפֶשׁ געהאַט [אז]
ער זאָל מִתְקַן זיין די מדה, ער האָט זיך מוסר נפש געווען [און] העביר חרב חדה על
בשרו.

אָבער ער איז טאָקע [נאָכדעם] אַרויס דערפון, מיט [דעם כח פון] מסירת נפש.
[ונמצא שעוד בדור הראשון לא היה שייך אצלו עוד בחינה זו, וכ"ש בדורות לאחריו אפילו קודם
עשרה דורות].

דער פסוק זאָגט נאָר [ויתד יתרו, שנעשה בשרו חידודין], אַז ס'האָט זיך נאָר אַזוי
'אָנגעהויבן'. דאָס איז געווען די סיבה דערפון [שהעביר חרב חדה, אבל לבסוף לא נעשה עוד
בשרו חידודין על איבוד מצרים].

קכו

התחלת ישוב קושיא ה

בשעת יציאת מצרים היה רק "הוצאה" מתחת כחות הטומאה של מצרים, אבל עדיין נשאר בקרבם קצת מזה מומן
הקדום, וכדרך שאמרו בגיורא עד עשרה דרי. אבל אחר כך בשעת מתן תורה פסקה זוהמתן והיה להם "הצלה"
גמורה מן טומאת מצרים

איבערדעם איז דאָס טייטש די ביידע [לשונות], "הוציא" ה', און "הציל" אַתָּכֶם.

^ט וכן שלא יתארך אצלו 'לדורותיו' עד עשרה דורות.

^{עח} ח"ל רבינו בס"ג יתרו תשכ"ב: דעם וואָס רב ברענגט אַ ראהי [הוא לשיטתו דמפרש] ער איז געווען העביר חרב
חדה, ער איז ארונטערגעגאנגען אונטער אַזא מסירת נפש, [ולזה הביא טעם וראהי] פארוואָס [עשה כן יתרו], ווייל
גיורא עד עשרי דרי לא תבוי ארמאה באפיה, ווייל מ'דערמאנט דאָך אים זיין גנות, [ולכן יתרו] האָט ער זיך דאָס
באַרעכנט און געפילט, [וחיפש עצה] וויאָזוי קאָן ער דאָס אויסוואַרצלען דעם שורש, [ונתיישב כי ממילא] מוז ער
האָבן מסירת נפש ממש, איבערדעם איז געווען העביר חרב חדה [כפירושו של רב], אויך דער זעלבער טעם, רב
ברענגט דאָס אַ ראהי צו זיך, טאָקע צו זיין שיטה. [נאָר] די גמרא ברענגט עס צום סוף [לאחר דברי שמואל], ווייל
ס'איז אַ ראהי צו שמואל'ס שיטה אויך, צו שמואל'ס שיטה וואָס ער זאָגט שנעשה בשרו חידודין חידודין.
אָבער דער אָמת האָט דאָס רב געברענגט טאָקע דאָס פאַר זיך אויך, ער האָט פאַר זיך געברענגט די ראהי.

וואָרן אידן זענען טאַקע "אַרויס" פון מצרים, אָבער אַלץ האָבן זיי דאָך נאָך געהאַט די מִדּוֹת וואָס זענען געקומען פון 'דאַרטן'. [על דרך המבואר לעיל בביאור ענין גיורא עד עשרה דרי וכו'].

אָבער דורך מתן תורה - איבערהויפט 'פאַרן' חטא העגל - זענען זיי געפֿשט געוואָרן^ט פון גִּשְׁמִיּוֹת, אַזוי זענען זיי "ניצול" געוואָרן [לגמרי] פון די כוחות הטומאה פון מצרים.

קכז

ולכן בתחלת הפרשה נאמר כי "הוציא", כי יתרו לא שמע תחילה רק מן בחינת הציאה ולא מן בחינת ההצלה והפרשה לגמרי ממומאת מצרים

איבערדעם [אצל הפסוק וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ נאמר רק לשון "הוצאה", ווייל] 'געהערט' האָט ער, נאָר [זא] כי "הוציא" ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, [אז] מ'איז 'אַרויס' פון מצרים. אָבער צי מ'ליגט נישט נאָך אין די מִדּוֹת [של מצרים], אין דעם טבעיות, אין די עבירות רעות, [שעליהם נאמר] [אחרי יח, ג] כִּמְעֵשָׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמְעֵשָׂה אֶרֶץ כְּנָעַן [לא תעשו, ופירש"י כי מעשי מצרים מקולקלים מכל האומות]. דאָס האָט ער נישט געוואוסט.

קכח

ישוב קושיא ד

אבל אחר כך סיפר לומר משה את כל 'התלָאָה' אֲשֶׁר מִצְאָתֶם בְּדֶרֶךְ, והיינו היגיעה ומלחמה שעדיין היה להם לעקור שורש המדות רעות של מצרים, וַיִּצְלָם' ה' גם מזה, על ידי מתן תורה

[וואחר כך אמר הכתוב ויספר משה לחתנו את כל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעָה וּלְמִצְרַיִם על אודת יִשְׂרָאֵל, והוסיף הכתוב שגם סיפר לו את כל 'התלָאָה' אֲשֶׁר מִצְאָתֶם בְּדֶרֶךְ, והיינו בדרך בצאתם ממצרים, דאף לאחר "שהוציאם" ממצרים עדיין היה להם תלָאָה ויגיעה לעקור שורש המדות רעות של מצרים שהיה עדיין טמון בנפשם, עד שהיה וַיִּצְלָם' ה' גם מזה, ע"י גודל הקדושה של מעמד הנבחר. ועל זה ממשיך הכתוב וַיַּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹכָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר "הצילו" מִיַּד מִצְרַיִם, שניצולו מהם וממדותיהם לגמרי, וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר "הציל" אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרָעָה, אֲשֶׁר "הציל" אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם].

קכט

המשך ישוב קושיא ה

ולזה אמר אחר כך בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר "הציל" אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרָעָה, אֲשֶׁר "הציל" אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם

איבערדעם דאָ 'ווייטער' [בהמשך הפרשה] שטייט שוין נישט [לשון] כי "הוציא", [ווייל שפעטער] האָט ער שוין געזען אֲשֶׁר "הציל" אֶת הָעָם, מ'איז 'ניצול' געוואָרן פון מצרים.

דעמאָלט איז מען געוואָר געוואָרן, מיט מתן תורה^פ, מ'האָט מִקְבֵּל געווען די תורה באמת, מ'האָט געזאָגט גַּעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע, דעס איז געווען אַ "הצלה". דעמאָלט הערשט איז מען דאָס געוואָר געוואָרן [כי "הציל" את העם ממצרים, ולכן רק בהמשך הענין נאמר לשון "הצלה", אבל לא בתחלת הפרשה].

^ט פירוש: אויסגעטון געוואָרן. מלשון התפשטות הגשמיות (עיין בשו"ע אר"ח צח, א).

^פ ופירוש זה שאומר רבינו כאן בישוב קושיא ד-ה, אזיל אליבא דמאן דאמר יתרו לאחר מתן תורה בא, וכמו שהכריע הרמב"ן [כמו שהקדים רבינו בתחלת הדרוש (אות ב-ד)].

קל

[קושיא ח]

במדרש: שיתרו התנה עם משה שבן הראשון יהיה לעבודה זרה ח"ו

איבערדעם קען זיין, [לכאור וואָס] ס'שטייט דאָך אין מדרש^{פא}, שטייט אין מדרש אַז ער האָט זיך אויסגענומען [אַ תנאי] מיט יתרו', [אַז] דעם ערשטן זון זאָל זיין לעבודה זרה.

קלא

והוא תמוה מאוד, איך אפשר שמשה רבינו יסכים על דבר כזה

לכאורה איז דאָך עס אַ הפלא ופלא.

קודם [קשה להבין] אַז משה רבינו זאָל אויף דעם 'באשטיין'^{פב} [אַז] ער זאָל חלילה געבן אַ קינד לעבודה זרה. ווי קען דאָס זיין? ס'איז נישט צו פאַרשטיין.

קלב

[קושיא ט]

וגם על יתרו קשה, דהלא כבר פירש באותה שעה מן העבודה זרה, ולמה יבקש ממנו דבר כזה

און דערנאָך [קשה גם על יתרו עצמו], ער האָט זיך שוין אַליין [געהאַט] פּוֹרֶש געווען פון עבודה זרה [בעת שנתן בתו למשה]. ווי רש"י זאָגט^{פג} [בפסוק] וַיִּבְאֹה הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם, שְׁנִידוֹ אוֹתוֹ, ווייל ער האָט זיך פּוֹרֶש געווען פון די עבודה זרה. ער איז [געהאַט] געווען אַמאָל אַ פֶּהֶן מִדִּין, און דערנאָך האָט ער זיך פּוֹרֶש געווען פון די עבודה זרה. נו ער האָט אַליין שוין נישט געדינט די עבודה זרה, [וואס כן תמוה] וואָס האָט ער זיך עפּעס אויסצונעמען [ככה, על כן שיהיה למשה תחילה].

קלג

הקדמה לשוב קושיא ח-ט

אם נעשים עבדים עובדי עבודה זרה, ויושבים תחת ממשלה,

נקרא בכתוב כאילו עבדו עבודה זרה, כמבואר ברש"י פרשת ואתחנן

נאָר וואָס'זשע דען.

קען זיין, [על דרך וואָס] ס'שטייט^{פד} [ואתחנן ד, כח] [והפיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים] וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַץ וָאֶבֶן. זאָגט רש"י, וואָס הייסט וַעֲבַדְתֶּם שָׁם, - חכמינו ז"ל זאָגן דאָס^{פה}, - [נאָר] משנעשו עבדים לעובדיהם, הייסט מען כאילו עובד עבודה זרה. דער פסוק רופט עס אַזוי אָן^{פז}.

^{פא} במכילתא ריש פרשתו, והובא לעיל באות טו.^{פב} פירוש: מסכים זיין.^{פג} ברש"י שמות (ב, טז-יז): וְלִכְתֹּךָ מִדֶּיךָ [שבע בנות]. רב שבהן, ופירש לו מעבודה זרה, ונידוהו מאצלם: [וַיִּבְאֹה הָרָעִים] וַיִּגְרְשׁוּם. מפני הנידוי. [ומקורו בשמות רבה (א, לח)].^{פד} בפרשת ואתחנן (ד, כח): וְהָפִיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן. - וברש"י שם: וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים. כתרגומו. משאתם עובדים לעובדיהם, כאילו אתם עובדים להם.^{פה} בפסיקתא זוטא (לקח טוב, ואתחנן שם): וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים. פירוש 'עובדי' אלהים אחרים תהיו עובדים. ובתרגום אונקלוס שם (כמואב ברש"י): וְתַפְלְחוּן תַּמָּן 'לְעַמְמָא פְּלַחֵי טַעוּתָא', עובדי ידי אַנְשָׁא אַעָא וָאֶבְנָא. ובתרגום יונתן שם: וְתִטְעוּקוּן לְמַפְלַח תַּמָּן 'לְפִלְחֵי' טַעוּתָא עובד אידיהוּן דְּבְנֵי נִשָּׂא מִן קִיסָא וָאֶבְנָא.^{פז} וכענין זה אמר הכתוב בפרשת תבוא (כח, סד): וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאֶבֶן. - וברש"י שם: וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. כתרגומו [ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא], לא עבודת אלהות ממש, אלא מעלים מס וגולגוליות לכומרי עבודת כוכבים.

קלד

וכן מבואר בדברי רש"י ותרגום יונתן בשמואל, על הפסוק גִּרְשׁוֹנֵי מִהֶסְתַּפַּח בְּנִחַלֹת ה' לֵאמֹר לֶךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. ולזה אמרו בנמרא היוצא מארץ ישראל לחו"ל כאילו עובד ע"ז, יען שהוא יוצא מן ממשלת התורה ונכנס לממשלת עכו"ם

דער תרגום יונתן (שמואל א' כו, יט) זאָגט דאָךְ אַזוי פֿשט [אויפן פסוק] פֿי גִרְשׁוֹנֵי וגו' (כדלקמן).

אַזוי ווי די גמרא זאָגט (כתובות קי:) [דאָךְ אויך, כל] ההולך מארץ ישראל לחוץ לארץ^{טו} כאילו עובד עבודה זרה. ווייל דוד המלך [כשברח מארץ ישראל מפני שאול אל אכיש מלך גת] האָט געזאָגט פֿי גִרְשׁוֹנֵי מִהֶסְתַּפַּח בְּנִחַלֹת ה' לֵאמֹר לֶךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. זאָגט דער תרגום יונתן^{טז}, מ'האָט אים געזאָגט לך עבוד עבדי טעוון פולחנא נוכראה.

קלה

און רש"י זאָגט אויך אַזוי דאָרטן אין תנ"ך^{טז}, אַז דאָס איז דער פֿשט [פון ההולך לחוץ לארץ] כאילו עובד עבודה זרה, וואָרן דעמאָלטס [בימי שאול ודוד] איז דאָךְ געווען [בארץ ישראל] אַ מִמְשָׁלֶת קְדוּשָׁה, אין ארץ ישראל איז געווען שאול המלך, ס'איז געווען אַ מִמְשָׁלֶת הַתּוֹרָה. און 'ער' [דוד] איז אַרויס אונטער אַן אַנדערע ממשלה [של אכיש מלך גת], דאָרט וואו ס'איז אַ מִמְשָׁלֶת עוֹבְדֵי עֲבֻדָּה זָרָה. [וואָס] דער פסוק רופט עס אַן וְעִבְדֶתֶם שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אַז מ'איז אונטער אַזאַ ממשלה. אַזוי זאָגט דאָךְ רש"י^{טז}, און דער רמב"ם^{טז}, אַז דאָס איז דער פֿשט. [און] ס'איז געווענדט אין וואָסערע מִמְשָׁלָה מ'איז.

^{טו} בגמרא איתא הלשון "כל הדר בחוץ לארץ", אבל הרי"ף בעין יעקב שם פירש דמה שאמרו "הדר בחוץ לארץ", מיידי ביצא מארץ ישראל לדור בחוץ לארץ, וכדמייתי ראיא מדוד שיצא אז מארץ ישראל לחוץ לארץ. ועיין בזה ביואל משה (א, ד-ט).

^{טז} בתרגום יונתן (שמואל שם): אַרִי תִרְכּוֹנִי יוֹמָא דִּין מְלִמִּידר בְּאַחְסָנָת עֶמָא דֵּה, לְמִימֵר אָזִיל דְּוֹד בִּינִי 'עֶמְמִיא' פֿלְחִי טַעֲנָתָא.

^{טז} ברש"י (שם): פֿי גִרְשׁוֹנֵי. מארץ ישראל: לֶךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ "בזמן הבית", כאילו עובד עבודה זרה, ויונתן תרגם אָזִיל דְּוֹד בִּינִי 'עֶמְמִיא' פֿלְחִי טַעֲנָתָא.

^{טז} וז"ל רבינו ביואל משה (א, ה): כרוב כתבי התנ"ך בשמואל א' כ"ו מבואר ברש"י ז"ל שם על הכתוב גרשוני וגו' לאמור לך עבוד וגו' היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ 'בזמן הבית' כאילו עובד עבודה זרה, ומבואר בפירוש שאין זה אלא בזמן הבית. אמנם באיזו דפוסים נשמטה תיבת "בזמן הבית", אולם גם בלאו הכי כיון שהביא רש"י ז"ל שם על זה מה שכתב התרגום יונתן אָזִיל דְּוֹד בִּינִי 'עֶמְמִיא' פֿלְחִי טַעֲנָתָא, שמענין דכשהולך בגולה נקרא כאילו עובד עבודה זרה. וגם בפרשת ואתחנן על הכתוב ועבדתם שם אלהים, פירשו שני התרגומים תרגום אונקלוס ותרגום יונתן, וכן ברש"י ז"ל כתב כתרומו, משאם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם. והרי לך מבואר להדיא שמחמת זה נקראו ההולכים בגולה בין האומות כאילו עבדו עבודה זרה, יען שנעשו משועבדים לעובדי עבודה זרה, וזה לא היה שייך רק בעת שהיו ישראל שרויין על אדמתם, והיתה שְׁמָה ממשלה המאמינים בהקב"ה, ומפני שיצאו משם והלכו להם תחת ממשלת עובדי עבודה זרה, נקראו כך שהם כאילו עבדו עבודה זרה. וכן הביא רש"י ז"ל שם בתנ"ך שמואל א' על הכתוב כי גרשוני וגו' את דברי התרגום יונתן שפירש כן. וכן פירש רש"י ז"ל בכתובות דף ק"י בהך בכתובות דהדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, שלמדו מדוד, וכתב רש"י ז"ל שנאמר כן בדוד מפני שהיה צריך לברוח מארץ ישראל אל מלך מואב ואל אכיש, ולא אמר הטעם בשביל שברח לחוץ לארץ, אלא בשביל שברח אל מלך מואב ואל אכיש, והרי שהטעם הוא רק בשביל הממשלה.

ובאמת כתבו התוספות בגיטין דף ב' ד"ה ואשקלון, דארץ פלשתים היא מארץ ישראל, ואברהם ויצחק היו דרין שם, והביאו שגם ביהושע משמע דפלשתים מארץ ישראל. ואם כן מה שברח דוד לארץ פלשתים, אינו מוכרח שהיה בחוץ לארץ, אבל הטעם הוא בשביל שהיה שם ממשלת עכו"ם. - [ועיין עוד ביואל משה מאמר ב' (ריש סימן כז), ובס' "גיתרו תשי"ז].

קלו

והטעם בזה כי המלך יש לו השפעה על כל העם והם נמשכין אחריו [ככתוב משל מקשיב על דבר שקר כל מִשְׁרָתוֹ יִשְׁעִים]. ולכן אמרו דמלך וציבור מלך נכנס לדין שלמעלה תחילה, וכמבואר ברמ"ע מפאנו

[אורן] אַזוֹי זאָגט דאָךְ דער רמ"ע מפאנו זאָגט אויך אַזוֹי.

[א] איבערדעם איז מלך נכנס לדין תחלה²², ווייל געוויינטליך, אַזוֹי ווי דער מלך

איז, דאָס איז מִשְׁפִּיעַ [על כל העם, לויט] וואָסערע מִשְׁפִּיעַ [ס'איז], דעס איז מִשְׁפִּיעַ אויף די אַלע וואָס זענען תחת מִשְׁפִּיעַ, און ס'ברענגט זיי צו די מִשְׁפִּיעַ וואָס די מִשְׁפִּיעַ איז. - ווי מ'זעט היינט בעווייניג הרבים, דעס האָט הִשְׁפָּעָה. -

אַזוֹי זאָגט דער רמ"ע מפאנו אין עשרה מאמרות, אין מאמר חקור דין²³.

בעווייניג הרבים, אַז דעס האָט הִשְׁפָּעָה [על כל העם].

קלז

התחלת ישוב קושיא ח-ט

משה וישראל ידעו גם מתחילה, כי כשהיו ישראל במדבר וכן אח"כ בארץ ישראל, יהיו תחת ממשלת התורה והקדושה, ע"י משה רבינו ויהושע בן נון

איבערדעם, אידן [במדבר וכן אחר כך בארץ ישראל] האָבן געהאַט אַ ממשלת ישראל

[על ידי משה רבינו ויהושע בן נון].

[ומשה ויתרו כשהיו עוד במדין] זיי האָבן דאָךְ געוואוסט פאַראויס [שיהיה כן], משה

רבינו האָט דאָךְ אַזוֹי מתנבא געווען, ער האָט דאָךְ געזאָגט פאַראויס [משה ליתרו] אַז

ס'וועט זיין - [ווי] דער מדרש זאָגט דאָךְ²⁴ - אַז ס'וועט זיין אַמאָל קבלת התורה²⁵.

²² במאמר קידוש השם. והביאו רבינו ביואל משה (ב, כז) בתוך הדברים וז"ל: והרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע השמיטו לגמרי הך מימרא דלעולם ידור אדם בארץ ישראל שהדר בחוץ לארץ הוי כעובד עבודה זרה, ולא הביאו מזה כלל, כי אין דרכם להביא מה שאינו נוהג בזמן הזה. וכעין זה הוא דעת הרמב"ם במאמר קידוש השם בפירוש מימרא זו, שכתב וזה לשונו: וכבר פירשו על ידי הנביאים שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, שאמר דוד המלך ע"ה כי גִּרְשֹׁנִי מִקִּשְׁתָּפָה בְּנִחַל ה', הנה יִשְׁקַל דִּירָתוֹ בֵּין הַגּוֹיִם כאילו עובד עבודה זרה, עד כאן לשונו. והנה מבואר בדבריו בפירוש מימרא זו שאמר דוד כי גִּרְשֹׁנִי מִקִּשְׁתָּפָה וגו' לאמר לך עבוד עבו"ז, שהוא בשביל שהוצרך לילך בין הפלשתים הכופרים בהש"ת, ושאלו המלך וכל עם ישראל היו דבקים באמונה ובתורה"ק, והדר בין הכופרים כמותם. ואם כן אין הטעם בשביל ההפרש שבין ארץ ישראל לחוץ לארץ, [ואם כן גם מה] שלמדו חכמ"ל מזה על כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ שהוא כעובד עבו"ז, הוא מטעם הנ"ל, לא בשביל ארץ ישראל לחוץ לארץ. ועל דרך זה הוא גם לשון הש"ס בעבודה זרה דף ח' ע"א, תניא ר"י אומר, ישראל שבחוץ לארץ עובדי עבו"ז בטהרה וכו'. [עיי"ש עוד].

ולשון הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות פרק קמא דעבודה זרה, על המשנה עיר שיש בה עכו"ם (בדף יא): וזה לשונו: שאסור ליכנס לעיר שיש בה עבודה זרה, כל שכן לדור בה, וכל שכן לסחור בה וכו', ולפיכך יודע לך שכל עיר של אומה שיהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עכו"ם, בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה ככוונה, וכל שכן לדור בה. אבל אנחנו תחת ידיהם בעונותינו, ושוכנים בארצם אנוסים, ונתקיים בנו מה שנאמר וַיַּבְדֵּתָם שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אֱדָם עַץ וָאֶבֶן, עד כאן לשונו. והרי שדעתו ז"ל שבזה נתקיים ועבדתם שם אלהים אחרים, במה שדרים בעיירות שיש בהם עבודה זרה, שזה אסור מצד הדין, אלא [הוא] מחמת האונס. ואין הטעם בשביל שהוא חוץ לארץ. ועל כן בימי שאלו שבדואי לא היה אז שום סרך עבודה זרה בארץ ישראל, שפיר אמר דוד כי גִּרְשֹׁנִי וגו' לאמר לך עבוד עבודה זרה. וזה כדעת רש"י והתרגומים.

²³ בגמרא ראש השנה (השנה טו). אמר רב חסדאי, מלך וציבור [פירש"י]: כשהקדוש ברוך הוא דן אותם, מלך נכנס תחלה לדין, שנאמר (מלכים א, ח, נט) מִשְׁפָּט עֲבָדוֹ וּמִשְׁפָּט עַמּוֹ. מאי טעמא, אי בעית אימא לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי, ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף [בשביל עונות ציבור].

²⁴ בעשרה מאמרות (להר"ם חיקור דין ח"א פ"ב): ומלך נכנס לדין תחלה כנודע מהנהגה תרי טעמי דאתמרו בפרק קמא דראש השנה ט"ז. חד מקמי דליפוש חרון אף, וחד דלאו אורח ארעא לאוקומי מלכא אבראי. ותו, דכולי עלמא גריד אבתריה כטוב כחוטא, כמו שהוכיחו בפרק קמא דחולין (ד:): מקרא דְּמוֹשֵׁל מְקֻשֵׁב [על דבר שקר כל מִשְׁרָתוֹ יִשְׁעִים] (משלי כט, יב). ואף על פי כן אין למדין מן הכללות, צא ולמד מדורו של יהויקים ושל צדקיהו בפרק חלק (סנהדרין דף קג) עיין שם. [ועיין מה שכתב רבינו בזה ביואל משה (א, קכח, ב, קכה וקלד)].

הָאֵט ער געוואוסט (יתרו) אַז ער וועט זיין אין [א] מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל, און משה רבינו איז געווען דער מֶלֶךְ. [שהרי] דערנאָכדעם אין די מִדְבָּר איז משה רבינו געווען וְיָהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ (ברכה לג, ה) זה משה (שמות רבה מח, ד).
און ווען זיי זענען געקומען קיין ארץ ישראל איז געווען יהושע. ס'איז געווען אַ ממשלת התורה די אַלע צייטן.

קלח

ולעומת זה מי שהיה דר או במדין ושאר אומות, היה נכנס תחת ממשלת עובדי עבודה זרה. ונמצא דבמה שחזר יתרו למדין, היה בזה בחינה של הוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ בזמן הבית, דנקרא כאילו עובד עבדו און [לעומת זה] ביי די אומות [במדין] איז געווען אַ ממשלת עבודה זרה.
[און] אַזוי ווי מ'זעט בעווייניגן הרבים, אַז דער כח הממשלה הָאֵט השפעה.

קלט

איבערדעם איז געווען פריער [דמי שיצא ממשלת ישראל לממשלת האומות, היה נחשב כאילו עובד עבודה זרה, ווי] רש"י זאָגט דאָך (כמובא בהערה פט) כל ההולך מארץ ישראל [לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה], אַז דאָס איז נאָר בזמן הבית.
וואָרן בזמן הבית איז געווען [בארץ ישראל] אַ ממשלת ישראל [וואָס] ס'איז געווען אַ ממשלת התורה. און בחוץ לארץ איז געווען אַ ממשלת עובדי כוכבים.
(המשך ענין זה באות קמד)

קמ

ולענין מצב דורינו:

בעווייניגן הרבים, אַצינד איז נאָך אַרגער, אַז בְּמִקּוֹם הַקּוֹדֶשׁ איז ממשלת המינות, [וואָס] ס'איז נאָך 'אַרגער' ווי ממשלת עבודה זרה, [כי מינות חמור מן עבדו]. ועוד שהרי אמרו [עבודה זרה כז:] שְׁאֵנִי מִיִּנּוֹת דְּמִשְׁכָּא, ס'איז נאָך 'מער מוֹשֶׁךְ' ווי עבודה זרה.
קאָן מען פֿאַרשטיין ווי שווער און ביטער, ווי גרויס זענען די נְסִיוֹנוֹת [להדריס תחת ממשלתם].

קמא

דאָס גלות הָאֵט געברענגט אַז מ'הָאָט 'אַרונטערגעוואָרפֿן' אידן אונטער אַ ממשלת עובדי עבודה זרה.
[און דאָס] איז נאָכנישט גענוג [ביטער] געווען, [עד שבאו תחת ממשלת מינות]. כאָטשיג ס'איז דאָך נישט אַזוי הָאַרב [עבודה זרה כמינות, אָבער] ס'איז דאָך אויך [גענוג] נישט גוט. אָבער אַזאָ ביטערער גלות פון אַ ממשלת המינים בעווייניגן הרבים [איז נאָך אַרגער].

^{צד} בשמות רבה (ד, ד): דבר אחר, וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיִּשָּׁב אֶל יִתְרוֹ חֲתָנוֹ (שמות ד, יח), לא היה צריך לומר אלא וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה וכו', למה נאמר וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, להיכן הלך, שהלך ליטול אשתו ובניו. אמר לו יתרו להיכן אתה מוליכן, אמר לו למצרים. אמר לו אותם שהם במצרים מבקשין לצאת וְאֶת מוֹלִיכֵן, אמר לו למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני לשמוע מפי הקב"ה אנכי ה' אלקיך, וְגַבְנִי לא ישמעו כמו הם? מיד וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם (שמות ט), אמר לו לך לשלום ותכנס לשלום ותבא לשלום.

^{צה} ח"ל רבינו בס"ג יתרו תשי"ז: מילא אלעס איז דאָך געווען ברוח הקודש, משה רבינו איז דאָך זיכער געווען אַ נביא, און אפילו יתרו הָאָט דאָך אויך פֿאַרשטאַנען, ער הָאָט מוסיף געווען אַ פֿרשה אחת בתורה, הָאָבן זיי געזען אַז דער סוף וועט זיין [אז] משה רבינו וועט זיין אַ מלך, און ער וועט נעמען אלעס אונטער זיין השפעה. ממילא ווער ס'וועט בלייבן אין מִדְבָּר, איז דאָך כאילו עובד עבודה זרה, אַזוי ווי די גמרא זאָגט, ס'הייסט טאָקע עבודה זרה.

די גמרא זאָגט^צ אין מינים בעובדי כוכבים^צ.

[ואם כן כל זמן שהיו רק תחת רשעי האומות, היו רק תחת ממשלת עבודה זרה, אבל לא תחת ממשלת מינות].

א ממשלת המינות איז נאָך אַרגער.

קמב

און דאָס איז מִשְׁפִּיע אויפן כָּלל יִשְׂרָאֵל, בעווננו הרבים.

אוי נאָ לָנוּ כִּי חָטָאנוּ, אַז מ'הָאָט זיך 'דאָס' דערלעבט.

ס'איז נאָך אַזאַ צָרָה נישט געווען מִיּוֹם שְׁנֵיבְרָא הָעוֹלָם, ס'איז נאָכנישט געווען.

קמג

אפילו בימי נמרוד האָט מען נאָך געגלייבט אין באַשעפּער^ח, [נאָר] ס'איז געווען

די נסיונות פון עבודה זרה.

אַבער די נסיונות פון מינות, דאָס איז נאָך אַרגער. דאָס איז דאָס שווערסטע.

קמד

ישוב קושיא ט

איבערדעם, דעמאָלטס [בימי יתרו] איז געווען נסיונות פון עבודה זרה.

קמה

יתרו רצה לחזור למדין כדי לגייר את בני משפחתו, ועל דרך שמצינו כואת בזמן הגלות שרצון הקב"ה שיצאו ישראל לחוץ לארץ כדי להוסיף גרים ולברר ניצוצים הקדושים

איבערדעם איז רעכט. יתרו האָט דאָך אַבער דאָך נישט געוואָלט גיין [לארץ ישראל,

ווי] ס'שטייט דאָך [יח, כז] וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֲרָצוֹ [ופירש רש"י] לגייר בני משפחתו, האָט ער

געהאַט אַ טעם [פארוואָס] ער האָט געוואָלט בלייבן [במדין].

[צי ווייל] ער האָט זיך געהאַלטן ער איז נישט ראוי [לילך עם ישראל לארץ ישראל]^ט.

דער בורא כל עולמים שיקט דאָך, אין גלות שיקט מען דאָך אויך אידן [לחזק

לארץ]^פ.

^צ בגמרא חולין (יג): אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח, אין מינין באומות עובדי כוכבים. והא קא חזינן דאיכא, אימא אין רוב עובדי כוכבים מינין. סבר לה כי הא דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הן, אלא מנהג אבותיהן בידיהן.

אמר רב יוסף בר מנימי אמר רב נחמן, אין מינין באומות עובדי כוכבים [פירש"י: כלומר אין תורת מין על מין עובד כוכבים]. למא, אילימא לשחיטה, השתא שחיטת מין דישאל אמרת אסירא, דעובד כוכבים מבעיא. אלא למורידין, השתא דישאל מורידין דעובדי כוכבים מבעיא, אמר רב עוקבא בר חמא לקבל מהן קרבן. דתניא מכס ולא כולסם, להוציא את המומר, מכס, בכס חלקתי ולא בעובדי כוכבים. ממאי, דלמא הכי קאמר, מישאל מצדיקי קבל מרשיעי לא תקבל, אבל בעובדי כוכבים כלל כלל לא. לא סלקא דעתך, דתניא איש, מה תלמוד לומר איש איש, לרבות העובדי כוכבים שנודרים נדרים ונדבות כישראל.

^צ ועיין הביאור בזה בדברי יואל לשבת שובה (אות כב, ד"ה רק אפ"ל).

^ח עיין ברמב"ם ריש הלכות עבודה זרה, וברמב"ן בפרשתן בפסוק לא יהיה לך.

^ט או הכוונה שחשב שאינו ראוי בעצמו לבר, להשפיע קדושה על בני משפחתו לגייר אותם, ולכן רצה להשאיר עמו גם בן אחד מבניו של משה, כי חשב שע"כ יהי לו יותר כח להשפיע על בני משפחתו לגיירם. [וכן הוא ??, אבל מהמשך ומקום דברי רבינו כאן, משמע דהכוונה כפירוש שהבאנו בפנים].

^פ ד"ל רבינו בס"ג יתרו תשי"ז: האבן זיי געזען אַז דער סוף וועט זיין משה רבינו וועט זיין א מלך וכו', ממילא ווער ס'וועט בלייבן אין מדין איז דאָך כאילו עובד עבודה זרה וכו'. פונדעסטוועגן [הלא מצינו דכתיב] הַשְׁבַּעְתִּי

קמו

ורצה שגם בן אחד של משה רבינו יחזור עמו לשם, כדי שישמיעו בידו להשפיע קדושה על בני משפחתו ולגייסם כולם איבערדעם האָט ער געהאַלטן, [אויסער וואָס], ער האָט דאָך [געוואָלט אליין בלייבן אין מדין] עקסטערדעם האָט ער געוואָלט איבערדעם לאָזן איין קינד [פון משה רבינו, ביי זיך אין חוץ לארץ]. ער האָט גערעכנט [אז כדי] ער זאָל האָבן אַ כח מִשְׁפִּיעַ צו זיין לגייר בני משפחתו, האָט ער געוואָלט האָבן ביי זיך איינעם [מבניו של משה, שישמיעו בידו להשפיע כח הקדושה על כל בני ביתו].

קמז

ועל זה התנה עם משה מתחילה שבן הראשון ידור אצלו, אף שעל זה אמרו דנקרא כאילו עובד ע"ז. אבל לא היה כוונתו ח"ו על ענין עבודה זרה ממש

דאָס קען זיין האָט ער פאַרלאַנגט יתרו [שיתן עמו משה] דאָס ערשטע קינד. איבערדעם רופט ער עס אָן [שיהיה בן ראשון אל] עבודה זרה, [דהוא רק על דרך הכתוב] וְעַבְדָּתָם שֶׁם אֱלֹהִים אַחֵרִים (וכדלעיל אות קלג), [דהיינו ער זאָל זיין מיט אים] אין חוץ לארץ, אונטער אַ ממשלת עובדי כוכבים, דאָס ערשטע [קינד] .. על כל פנים^א ...

קמח

ישוב קושיא ח

וגם משה רבינו הסכים על זה, כיון שאין בזה איסור עבודה זרה, רק היתה כוונתו להוסיף גרים ולכירור הניצוצין, וכעין הבחינה של זמן הגלות

[וגם משה רבינו לא התנגד לזה, כי כל עיקר הטעם מה ששולח הקב"ה את ישראל בגלות הרי הוא כדי שיתוספו עליהם גרים (פסחים פז:), ולברר הניצוצים הקדושים שנפלו שמה ביניהם. והכי נמי גם בזה שעל ידי שיהיה בנו אצל יתרו יהיה כירור הניצוצין והוספת גרים, ובעבור זה הסכים עם יתרו חותנו, להניח אצלו בנו הראשון, אבל לא היה התנאי כלל, בענין עבודה זרה ממש חס ושלום^א].

אַתְּכֶם בָּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם, שלא יעלו בחומה (כתובות קיא.), ס'איז דאָ אַ שבועה אויף דעם, [ונמצא כי] פונדעסטוועגן האָט מען משיבוע געווען [אז] ווילאנג ס'איז נישט דער צדון הבורא ב"ה [נשעילו כולם לארץ ישראל] מוז מען זיין [בגולה], מ'ז ליידיג די נסיבות, מ'מוז זיך מתגבר זיין.

דאָס קען זיין, יתרו האָט פאַרלאַנגט פון אים, ער האָט דאָך נישט געוואָלט בלייבן [במדינתו], וישלח את חותנו וילך לו אל ארצו, ממילא איז דאָך עס געווען אזוי ווי לך עבוד עבודה זרה, רופט דאָך עס אָן די גמרא, די גמרא רופט דאָך עס אזוי אָן אז ער איז לך עבוד עבודה זרה, דאָס וואָס ער [יתרו] איז געגאנגען לארצו ער האָט געוואָלט גיין לגייר בני משפחתו, דעם זעלבן טעם פונעם גלות.

איבערדעם האָט יתרו פאַרלאַנגט פאַראויס, ער האָט געוואוסט אז וויאזוי ס'וועט זיין, משה רבינו וואו דו וועסט זיין ערגעץ צווישן אידן, און ס'וועט זיין אַ מלכות ישראל בקדושה ובטהרה, און איך מוז בלייבן [במדין] אזוי ווי ער האָט געוואָלט אויך דאָ לגייר בני משפחתו, [ולכן] וויל ער האָבן איין קינד ביי זיך. איבערדעם האָט ער אים צוגעזאגט אז ס'וועט בלייבן אי קינד מיט אים, דאָס הייסט דאָך אויך לך עבוד עבודה זרה, רופט עס אָן דער פסוק. דאָס מיינט ער [באומרו בן שיהיה לך תחילה יהיה] לעבודה זרה, דער פסוק רופט עס דאָרט אויך אזוי אָן, איז נישט קיין שום קשיא וואָס ער רופט עס דאָ אזוי אָן.

^א המשך הדרוש מכאן ואילך חסר על הריקאָרדינג, והשלמנו בלשון הקודש על פי הנדפס בקונטרס דברות קודש לשו"ב^ב (מרשימות ר' סענדר דייטש ע"ה), ובטיב לבב (עמוד תלב), וקצתו בחידושי תורה (ג"כ, עמוד קצב).

^ב ועיין עוד בס"ג יתרו תשי"ז ו"ל: און פאַרוואָס משה רבינו האָט באשטאַנען, קאָן מען פאַרשטיין. וואָרן ער האָט דאָך געוואוסט אז דער סוף וועט זיין אז יתרו וועט קומען אויף אַ העכערע בחינה, און ער וועט זיך אליין אונטערוואָרפן, אזוי ווי ס'איז טאָקע געווען, ער האָט דאָך [צום סוף] אים געלאָזט ביידע קינדער ביי אים, דער

קמט ישוב קושיא ב

בן הראשון קרא משה על שם "הגירות", כדי לרמוז גם התנאי שהתנה עם יתרו שכן זה יהיה "גר" בארץ נכריה, לדור עם יתרו במדבר. אבל בן השני קרא על שם "הצלה" מחרב פרעה, דמורה על הברלה והפרשה לגמרי מכחות הטומאה של פרעה, כיון שכן זה יוכל לדור אצל משה תחת ממשלת הקדושה

וזהו אפשר המעם שקרא שם בנו הראשון גִּרְשֵׁם, דאף על פי שעל פי הסברה היה ראוי לו לקרותו אליעזר על שם המאורע הקודמת, פי אֱלֹקֵי אָבִי בְּעוֹרִי וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פְּרָעָה, אך קרא אותו על שם גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה, כי רצה לרמוז עוד בשמו גם מה שהתנה שכן זה יהיה גר בארץ נכריה אצל יתרו, ולכן קרא שמו גִּרְשֵׁם, כלומר שיהיה "גר שם" רק לפי שעה, ועתיד הוא לחזור אצלו תחת ממשלתו, וְרָמַז בְּשֵׁמוֹ כִּי סוּף כָּל סוּף יִחְזוֹר וְיִשְׁאָר אֲצִלּוֹ, וכמו שהיה הסוף.

אבל על אליעזר היה סמוך לבן בְּטוֹחַ שיהיה נמצא תמיד אצלו תחת חסותו בממשלת הקדושה, וזהו הצלה אמיתית, להיות נמצא תחת ממשלת התורה, ולכן קרא שמו על שם "ההצלה" מחרב פרעה⁴⁷.

קנ ישוב קושיא ג

ולכן נאמר גם בבן השני וְשֵׁם "הָאֶחָד" אֱלִיעֶזֶר, דפירושו אחד המיוחד לשון חשיבות, כי זהו עיקר החשיבות לדור תחת ממשלת הקדושה, וכמו שיהיה לעתיד שכל הממשלות יתבטלו ותישאר רק ממשלת הקדושה

והיינו טעמא נמי במה שאמר הכתוב וְשֵׁם "הָאֶחָד" אֱלִיעֶזֶר, דלכאורה הול"ל ושם 'השני', אבל משום דהעיקר הוא ממשלת התורה, כי שאר המלוכות והממשלות יתבטלו לעתיד כשתהיה הישועה האמיתית ויבוא משיח צדקינו והיתה לה' המלוכה, לכן נאמר אצלו וְשֵׁם "הָאֶחָד", דלשון "אחד" מורה על חשיבות, על דרך שדרשו בגמרא (יומא לד:) בפסוק אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד (פנחס כח, ד) דהיינו המיוחד שבעדרו, וכן כאן באומרו וְשֵׁם "הָאֶחָד" רומז כי הוא זה המובחר והמיוחד, והוא על שם העתיד, שיהיה כל העולם תחת ממשלת הקדושה, ממשלת הקדוש ברוך הוא.

קנא ישוב קושיא א

ולכן מזכיר הכתוב מעם השמות בכאן, כי זה שייך לענין הפרשה שבה נאמר וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת הַתָּנִי וַיִּלְךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ, כדי לגייר בני משפחתו, שהוא קיום התנאי שהתנו ביניהן. ועל שם תנאי זה נקראו השמות של בני משה

ואתי שפיר מה שהעמיד הכתוב מעם קריאת שמותיהם בכאן, כי בפרשה זו מבואר איך שיתרו בא אל משה רבינו ע"ה אל המדבר ללמוד תורה ולהדבק בשכינה, ושמשה רבינו ע"ה שלחו אחר כך אל ארצו כדי לגייר את בני משפחתו, אשר לזה הסכים עמו משה מתחילה לשלוח אצלו בנו הראשון כאמור. ועל כן שפיר שייך כאן לענין הפרשה להודיע המעם שקרא שם בנו הבכור גִּרְשֵׁם, בכדי לרמוז שהוא גר שם בארץ נכריה במקומו של יתרו, כדי לסייע לו לגייר בני משפחתו, ושעתיד גם הוא לחזור אל משה לממשלת הקדושה.

סוף איז דאָך געווען זיי זענען דאָך ביידע געבליבן מיט משה רבינו'ן, [און] נאָר ער אליין איז צוריקגעגאנגען, האָט ער דאָס פאַרשטאַנען [גם] מתחילה שכן יהיה לבסוף, והשבועה שישאר בן ראשון אצל יתרו היה רק על כל זמן שיתרו ירצה בכך, אבל לבסוף הסכים גם יתרו שישארו שניהם עם משה רבינו.

און אפילו ביז דערווייל, איז דאָך עס אריך נישט קיין עבודה זרה ממש, מ'האָט דאָך משיב'ע געווען אידן אויכעט אַז מ'מזו דאָס דורכגיין [נבון] הגלות, להיות תחת ממשלת עכו"ם]. איבערדעם האָט ער באַשטאַנען אויף דער שבועה ער זאָל אים דאָס צוזאָגן, ער האָט געוואוסט אַ ער [יתרו] וועט עומד בנסיון זיין, ער האָט געוואוסט אַז דער סוף וועט זיין אזוי ווי ס'איז טאַקע געווען.

⁴⁷ וכמבואר לעיל (אות קכו-קכט) בביאור לשון "הצלה" שבפסוק, דקאי על הצלה והפרשה גמורה מן כחות הטומאה של פרעה ומצרים.

קנב

ישוב הקושיות בפסוק אנכי ה' אלקיך

[קושיא יב]

קושיית האור החיים הק': תיבת "וְאַתֶּם" תהיו ל', הוא לכאורה מיותר, דמוכן מדלעיל דעליהם קאי

והנה האור החיים הקדוש הקשה עה"כ וְאַתֶּם תהיו ל' מְמַלְכֵת פְּהִינִים וגו', דלכאורה צל"ד למה הוצרך לומר "וְאַתֶּם" תהיו ל', כיון שגם עד עתה להם היה מְדַבֵּר, והיה סגי שיאמר וְעַתָּה אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקִלִּי וכו' וְהִיטֵם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים וגו' "וְתִהְיוּ" ל' מְמַלְכֵת פְּהִינִים וגו' קדוש, ואומרו "וְאַתֶּם" הוא לכאורה יתור לשון.

קנג

הקדמה לישוב קושיא יב

(עד אחר אות קסא)

ואפשר לפרש, בהקדם לבאר דברי המדרש הנ"ל (באות כא) שעל כן נאמר קול ה' "כִּכְתָּ", לפי שהיה הקול נשמע לפי כוחו של כל אחד ואחד, הבחורים לפי כוחן והזקנים לפי כוחן והקטנים לפי כוחן.

קנד

[קושיא יד]

אם לבסוף לא יכלו לעמוד עד שיצאה נשמתם, אם כן מעיקרא למה היה צורך להשמע הקול לכל אחד כפי כחו ולכאורה יש להבין מה היה הצורך להשמיע קולו של הקב"ה לפי כוחו של כל אחד ואחד, והלא גם בלאו הכי לא היו יכולין לעמוד בזה, כי כל הענין הזה לשמוע בקולו של הקב"ה היה חוץ לדרך הטבע, וכמו שאמר הכתוב (ואתחנן ה', כב) כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹקִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כִּמְנוּ וַיְחִי, ואף גם נְבִיאֵי אֱמֶת שבכל הדורות לא שמעו קול ה' פנים אל פנים, ולא יזכו לזה רק לעתיד דברתיב (יואל ג', א) וְנִבְּאוּ בְּנִיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם, שאז יזכו הכל לשמוע מפי הקב"ה, ובחינה כזו לא היה אלא אז במעמד הנבחר^ק, והיה זה חוץ לדרך הטבע. ואם כן למה הוצרך הקב"ה להשמיע קולו לפי כוחו של כל אחד ואחד, הלא לא יבצר ממנו ליתן כח לכולם שיוכלו לקבל קול ה' בשוה.

קנה

[ישוב קושיא יד]

מה שאמרו "לפי כחו" של כל אחד, היינו כח הרוחני, דתלוי בכל אחד לפי מדריגתו והשגתו הבא ע"י ההכנה בקדושה אמנם ביאור הענין, כי אין הכוונה לפי כח הגשמי של כל אחד, אלא הכוונה לכח הרוחני, שכל אחד ואחד זכה להשיג ולשמוע כפי מה שהיה לו הכנה והזמנה לדבר, דהלא אין שיעור ואין קץ להשגת הקדושה, ומי שהוא במדריגה גבוהה יותר זוכה להשיג יותר.

קנו

וכמו שפירש החתם סופר^{קפ} בפסוק (ישעיה יא, ט) כִּי מְלֶאכָה הָאָרֶץ דַּעַה אֶת ה' פְּמִים לְיָם מְכַסִּים, דלעתיד לבא אע"פ שהיה מְלֶאכָה הָאָרֶץ דַּעַה, וכולם יזכו להשיג דעת דקדושה, מכל מקום כל אחד יזכה להשגה רק כפי הערך שהכין לעצמו בעולם הזה בתורה ועבודה ובמצות ומעשים טובים, אם מעט ואם

^{קפ} ועיין בלשון רבינו בס"ג יתרו תשי"ד (לשו"ק אות יא).

^{קה} כן היה רגיל בפי רבינו בשם החתם סופר. וכעת לא מצאנו זאת בספרי, וכפי הנראה קיבל רבינו כן בשמו בעל פה, איש מפי איש.

[נפירוש זה מובא גם בעוד ספרים, עיין בבניה לעתים (ח"ב דרוש לה), וכן טוב (פרשת בראשית) בשם האריז"ל, ובתהלים תפלה למשה (קט, קל ב), ובלב שמוח עה"ת (בהקדמות) בשם מהר"ש מבעלזא].

הרבה, וזהו שאמר בפנים לים מכספים, דכמו שהים מלמעלה הוא מכוסה בכל מקום בשוה, אבל בעומקו אין שיעורו שוה בכל מקום, דיש מקומות שהם עמוקים יותר ויש מקומות שאינם עמוקים כל כך, כן יהיה לעתיד בענין השגת הדעת, דמי שיזכה על ידי מעשיו ישיג מדריגה גבוהה ועמוקה הרבה מאד.

קנז

וכן היה גם במעמד הנבחר בשעת קבלת התורה, דאף על פי שכל העדה היו כולם קדושים וטהורים^ק, וכולם זכו אז להשגת הנבואה במעמד הנבחר ההוא, ושמעו בעצמם אנכי ולא יהיה לך מפי הנבורה, אף על פי כן לא היו דומין אחד לחבירו, כי מי שטרח ועמל וייגע יותר עד שנעשה קדוש וטהור, היה לו השגה גדולה ביותר מחבירו שלא היה במדריגה זו.

קנח

וזהו הכוונה במה שאמרו במדרש ששמעו חזקנים לפי בוחן והקמנים לפי בוחן, דלשון זקנים מורה על אותן שהם גדולים במעלה, ולשון קמנים מורה על פחותי המעלה, על דרך שאמרו בגמרא (חגיגה יד.) על הפסוק וַיִּהְיוּ כְּעֶדְרָתִי (ישעי' ג. ה), אלו בני אדם שמונערים מן המצות, וירחבו במו שמלא מצות כרימון. ועל כן חזקנים שהיו במדריגה גדולה, זכו להשיג מדריגות גדולות לפי גודל 'כח הקדושה' שלהם, והקמנים במדריגה השינוי רק לפי 'כח הקדושה' שלהם.

קנט

ולזה אמר להם הקב"ה לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תחשבו שיש אלוהות הרבה, דאע"פ שראו כל אחד השגת זולתו שאינו שוה, שהאחד השיג יותר מהשני, לא יעלה על לב לחשוב שיש הרבה כוחות ח"ו. כי השינוי הוא רק מפאת המקבלים, כי באמת ע פי דרך הטבע אי אפשר לשום אדם לשמוע קול ה' כלל, כי הכל נעשה במל במציאותו בהגלות נגלות דְּכָרוֹ ית"ש, אלא על ידי כח התורה ומצות ומעשים טובים וזכין להשיג אפס קצהו, ולכן השיג כל אחד ואחד לפי 'כוחו', היינו לפי כח הקדושה שלו.

קס

ואולם אף על פי כן לבסוף יצאה נשמתו ולא היו יכולין לעמוד בהן, ולכן השתדלה בעדם התורה הקדושה שלא יאברו הנפשות הקדושות ההם, והחיה אותם הקדוש ברוך הוא במל של תְּחִיָּה, כדאיתא בגמרא^ק.

קסא

ישוב קושיא יג

במשה רבינו לא יצאה נשמתו כששמע קולו של הקב"ה תמיד, ואולי היו עוד יחידים סגולה שזכו קרוב לזה אצל מעמד הנבחר, שלא יצאה נשמתו. ואם כן היה אפשר להעולם להתקיים ע"י שיחידים סגולה אלו יקבלו התורה, ושפיר היה עדיין שיך שיהיו כל העולם שמחים בנתינת התורה

ומה שאמרה התורה כל העולם שמחים בנתינת התורה ובניך מתים, יבואר דהנה באמת הרי משה רבינו שמע תמיד קולו של הקב"ה ולא יצאה נשמתו. ואולי היו עוד יחידים סגולה שנתעלו למדריגה גדולה כל כך שיוכלו לעמוד לשמוע בקולו של הקב"ה ולא יצאה נשמתו, שהרי גם בין הצדיקים ישנם מדריגות ומדריגות לאין שיעור, ואין צדיק אחד דומה לחבירו במעלתו, וכמו שאמרו רז"ל (בבא בתרא עה.) שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו, וכמו כן אמר הכתוב כאן (יט, כד) וְעֵלִיתָ אֶתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים

^ק עיין בלשון רש"י פרשת קרח (טז, ג).

^ק דברי הגמרא הובא לעיל בהערה יט.

וְהָעָם אֶל יְהוָה לְעֹלֹת, ופירש"י אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך, ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים מחיצה לעצמם. ועכ"פ אפשר שהיה מציאות גם לעוד יחיד סגולה להגיע אז למדריגה גבוהה כזו עד שלא יצאה נשמתו, וכמו שיהיה לעתיד שיזכו הכל לשמוע בקולו של הקדוש ברוך הוא. ועל כן היה אפשר שיתקיים העולם על ידי יחיד סגולה אלו, וישאר כל העולם שמחים, כי על ידי היחיד סגולה שיקבלו התורה יתקיימו כל העולם.

קסב

אבל התורה השתדלה בעד כל ישראל, שיחיו כולם ויקבלו התורה

אבל התורה הקדושה השתדלה בעד כל ישראל שלא יהיו כל העולם שמחים בנתינת התורה, ובנין מקבלי התורה מתים, והקב"ה שמע לדבריה והחיה את כל ישראל במל של תחיה.

קסג

ישוב קושיא יב

באומרו "וְאֵתָם" תִּהְיוּ לִי, הודיע להם מראש, כי תחזור נשמתו ויחיו, ויתקיים יעודים אלו גם בהם עצמן והקב"ה הודיע זאת מראש באומרו "וְאֵתָם" תִּהְיוּ לִי מְמַלְכֵת בְּהֵנִים וגו', לפי שהיה גלוי וידוע לפני הקב"ה שלא יוכלו כל ישראל לעמוד לשמוע בקולו ית' אלא יחיד סגולה בלבד, ותצא נשמתו מפחד ה' והדר גאונו ית', ולזה הבטיחן "וְאֵתָם" בעצמכם דייקא תִּהְיוּ לִי מְמַלְכֵת בְּהֵנִים וגו' קדוש, כי לבסוף יזכו גם הם בעצמן לכל ההבטחות האמורות, על ידי שִׁחְיָה אותם הקב"ה במל של תִּהְיוּ.

קסד

סיום התורה

והנה ידוע כי הצדיקים בדורות שלפנינו טרחו ועמלו על ידי עבודתם הקדושה להמתיק את החבלי משיח. וכמו שידוע שהרה"ק הרבי ר' אלימלך זצוק"ל אמר שהוא ביטל את החבלי משיח. ואמנם כי כנים הדברים שהוא הקדוש בכוחו הגדול באמת פעל להמתיק כל זאת, אבל בעוה"ר החטאים והעוונות שעשו לאחר מכן, גרמו שחזרו ונתעוררו כל אותם היסורים והחבלי משיח"ה.

^{קכ} ויעני בדברי יואל להו"ר (אות קנח) מדברי רבינו בהושענא רבה שנת ת"ש (בתחלת שנות הזעם) וז"ל: וטעם התגברות כל הצרות הללו, בוודאי הוא רק מחמת כי מאוד קרבה זמן גאולתינו, על כן לעת כזאת מתגברים עד מאד החבלי משיח, אשר עליהם בקשו חכז"ל (סנהדרין צח:) ייתי ולא איחמיניה. ואף כי נודע שמרן הק' הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע אמר שכבר המתיק את חבלי משיח. מי יודע אם לא גרם החטא שחזרו ונתעוררו. או יתכן, כי הנה וודאי דכל עיקר התכלית מה שהקדים הקב"ה להראות לצדיקים את הצרות העתידות לבא על ישראל, לא היה אלא כדי שיתפללו עליהם ויפעלו בתפלתם להמתקם ולבטלם, ולא חיו כדי לצערם, וכמו שכתב החתם סופר בספר הזכרון, ואם כן יתכן כי לא הראה הקב"ה לצדיקים אלא אותם הצרות שהיו באפשרי לבטלם, ואפשר שכל אלו הרעות רבות וצרות אשר מצאנו בימינו, היה בהם הכרח לצורך הגאולה ולא הראה אותם הקב"ה לצדיקים כלל:

וז"ל רבינו בס"ג ויחי תשט"ו (לשו"ק קלב, אות קיד-קכ): ער ברענגט דאך, דער רבי אלעזר רישא'ער [זלה"ה] ברענגט דאך (בספר משנה למלך, פרשת ויחי), ער האָט געהערט פון דברי חיים, פון דברי חיים האָט ער כמה פעמים געהערט פון אים בשם דעם ראָפּשיצער רב, אָז דער הייליגער ראָפּשיצער רב [אמר] ברוח הקודש: אָז ס'מוז נישט זיין די אַלע צרות [מהחבלי משיח הנזכר בספרים], נאָר דער געוועלכער וועט שטיין אין געוועלכ, און דער ווערצהייזער אין ווערצהייז, און מ'וועט קומען זאָגן פּלוצים: "משיח איז געקומען"!

אָבער בעניניו הרבים, ביז היצט האָב מיר דאָס נישט געזען. [שהרי מאז כבר עבר עלינו הרבה מחבלי משיח]. [נאָר] די אַלע צדיקים האָבן געהאָפט נאָך אַז ס'וועט נישט זיין. קאָן טאָקע זיין, "זיין" האָבן עס 'אויסגעאַרבעט' [להמתיק החבלי משיח שלא יהיו עוד, אָבער] נעבעך דער "עין הדור" האָט עס 'פּאַרדאָרבן', שפּעטער שוין, נאָך זיין. אָדער אפשר, אפשר קאָן טאָקע זיין, אָז זיי האָבן געקוקט [אָז] די "גאולה אליין" וועט שוין קומען 'אזוי' [כלא חבלי משיח הקשים].

ולולי העונות והחטאים כבר היינו זוכים לביאת משיח צדקינו, והיתה מלאה הארץ דעה, שהרי סוף כל סוף יבוא העת ההוא.

קסה

אכן אינו דומה מי שעושה לזה הכנה מקודם, ומכין את עצמו לזה על ידי קיום התורה והמצוות, ומתקן את כל הפגמים ושומר עצמו מכל חטא ועון, שבזה הוא מסייע אל הגאולה, אשרי לו ואשרי לנפשו, כי לעתיד יתגלה הכל, וכשנוכח לקבל פני משיח צדקינו יתוודע ויתגלה מי שפעל במעשיו לסייע אל הגאולה, ע"י שהלך בדרך האמת ולא הכעיס ח"ו את הבורא עולם ית"ש. ולעומת זה אוי לו לאדם אשר לא שם לבו להיטיב את דרכיו ולא הבין את עצמו אל הגאולה, והלך בדרך חשכים ואין נגה לו, שאז יתגלו עונותיו שעכבו ביאת משיח צדקינו.

קסו

דהנה כל דבר קטן יוכל לגרום חס ושלום עיכוב הגאולה, ואין יכולים לדע איזה חטא קל גורם לזה. וכמו שהיה בשעת חורבן בית המקדש, שמבואר בגמרא^ק שבגלל חטאים הנראים בעיני האדם כדברים קלים היה החורבן, ובודאי היו שם גם עונות חמורים, אלא שזה הכריע את הכף לירי חובה. ובפרט בדורות אחרונים אלו בתוקף הגלות, מי יוכל לדע איזה דבר הוא הגורם, ורואין בגמרא שבגלל מעשה יחיד אחד היה החורבן, שאותה המעשה הכריעה לכף חוב, ה' ישמרנו. ומכל שכן בדור האחרון הזה. ועכ"פ זה וודאי דמה שהרבה מהכלל ישראל נתפסו בדעות נפסדות רחמנא ליצול, זה מעכב את הגאולה.

היינט האלט מיר שוין ביי 'דעם'. קאָן טאַקע זיין, דער בורא עולם זאָל העלפן: היצט זאָל 'אזוי' קומען שוין די גאולה [מבלי חבליים].

אָבער ווייסט השם יתברך וואָס ס'קאָן נאָך זיין, אַשרי אַדָם מַפְחֵד תָּמִיד (משלי כח, יד). מ'ווייסט נאָכנישט וויאָזוי מ'זעט אויס, מ'ווייסט נישטאָמאָל וויאָזוי מ'האַלט. מ'זעט נעבעך בעונינו הרבים די צרות הַמְּתוּחֹת, און די גרויסע נְסִיוֹנוֹת. ווער ווייסט דען נאָך ?

מ'דאַרף מיר נאָך אַרום זיין מיט עינים צופיות לְמָרוֹם: [און וויסן] אז "סיי"וואָס ס'וועט זיין" מיט דעם ביסל אידן גבולה, [וואָס] מ'דאַרף זיין "בגולה", דאַרף מען זיין דבוק אין בורא כל עולמים.

אַשרי אַדָם מַפְחֵד תָּמִיד, מ'ווייסט נישט וואָס ס'וועט זיין. מ'זעט די גרויסע שוועריקייטן, וויאָזוי מ'קאָן בלייבן אַ איד, און וויאָזוי מ'קען זיך דערהאַלטן.

און סיי "במקום הקודש" [בארץ ישראל], גבירה לוקה שטייט, ווי די גמרא זאָגט (תענית כא:). די גמרא זאָגט, גבירה לוקה [שפחה לא כל שכן].

ווייסט השם יתברך וואָס ס'וועט זיין מיט דעם ביסל אידן. ס'איז נאָך דאָ דאַרט [בארץ ישראל] אַ שטיקל קיבוץ פון אידן, ס'איז נאָך אפילו דאָ מער ווי איבעראָל. [אָבער לויט] אזוי ווי מ'פאַרלייגט זיך, ווייסט הקדוש ברוך הוא וואָס ס'קען נאָך זיין, לויט דעם כח פון די סטרא אחרא.

אפילו דער ס"מ אליין וויל אפשר נישטאָמאָל אזוי ווייט, - ווי דער בעל שם טוב הקדוש ברענגט (באגרת הבעש"ט הנדפס בסוף ספר בן פורת יוסף, - ער וויל אויך נישט אינגאנצן אויסמעקן דעם כלל ישראל, אזוי האָט געזאָגט דער בעל שם הקדוש, אַז ער האָט גערעדט מיטן ס"מ, האָט ער אים געזאָגט ער וויל אויך נישט אינגאנצן נַק כּוֹנֵנוֹת שמהגירות שלו יהיה תועלת לשם שמים].

אָבער בעונינו הרבים דאָס זעט מען, ווי די "שלושים יינים" זענען נאָך אַרגער פון אים אליין, אוי חלילה אַז מ'וויל אויסמעקן אינגאנצן דעם כלל ישראל.

ווייסט השם יתברך: מ'דאַרף מיר אלע בעטן רַחֲמִים, "רַחֲמִים וְחֲסִידִים" פונעם בורא כל עולמים! אַז ס'זאָל זיך דערהאַלטן דאָס ביסל אידישקייט!

אונז אליין קען מיר שוין גאַרנישט טון! די "כוחות" זענען קליין! די "שכליות" זענען קליין! מ'זעמיר שוין נישט מַעֲט מִהֶרֶבָּה (כלשון חפית ב' ה'), מ'זעמיר שוין מַעֲט פון אַ מ'יעוטא דמיעוטא'. אוי וויי, וואָס קאָן מען טון! מ'טון דרך הטבע קאָן מיר גאַרנישט טון, נאָך בעטן דעם באַשעפער - דעם בורא כל עולמים - "רַחֲמִים וְחֲסִידִים", דער בורא כל עולמים וועט 'אַך' נישט פאַרלאָזן! חלילה הַכֶּלָּה אָתָּה עוֹשֶׂה לְשֹׁאֲרֵי יִשְׂרָאֵל (קינוח לת"כ, פירט לד).

^ק בגמרא גיטין (נה:): אקמצא ובר קמצא חרוב ורשעים, אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא, אשקא דריספק חרוב ביתר וכו'. [עיי"ש כל הענין באורן].

קסז

ולכן מחוייב כל יחיד להשתדל בעצמו לעשות מעשים טובים ורצויים לפני הקב"ה, ולתקן את הפגמים, כי מעשה היחיד יוכל להכריע הכף מאזנים, כדאיתא במסכת קידושין (דף מ:): עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה^פ. וכמה גדולה היא זכות האדם, אם יכריע במעשיו את כל העולם לכף זכות ויוכל לרפא בזה לבבות בני ישראל הנשברות, שאין להשיג ולשער גודל ערכו, שהרי גברו מאד הצרות והיסורים, והלבבות שבורים ורצוצים, ורק בנסי השי"ת מתקיימים בגלות המר הזה.

קסח

ברכת הקודש

והשם יתברך ירחם על עמו, לחזק ידיהם רפות.
וְהָרַפָּא לְשִׁבְרוֹי לֵב יִרְפָּא לִבְבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁבָּרִים, וכמו שהיה בקבלת התורה שנתרפאו ישראל במעמד הנבחר מכל המומים בגוף ובנפש, כן יעזרונו ה' גם כהיום בשפלותינו.
ואע"פ שאנו רחוקים מאד, מכל מקום עוד ידו יתברך נמויה עלינו להיטיב אותנו ולקרב את לבבינו אליו.
ונוכה עוד לתקן מה שפגמנו, ובשבוע האחת הו' שעוד נשאר לנו מימי השובבי"ם, נוכה עוד לתקן קצת ולא להניח לעבור את הזמן בלא כלום.
ונוכה להיות דבוקים בחבורא כל עולמים, ולהשיג את האמת.
ונוכה לראות במהרה ישועת ישראל, כְּשׁוֹב ה' נְשׁוֹבָת עִמּוֹ, בנחת ובשמחה ובאנפין נהירין.
ונוכה לכל הישועות טובות ולייעודים הטובים^{קא}.
והקדוש ברוך הוא יֵאָר פְּנֵיו אֵלֵינוּ, ונוכה לקבל את התורה הקדושה באמת ובתמים, ובקדושה ובטהרה. וְיֵאָר עֵינֵינוּ וְיִשְׁמַח לִבֵּנוּ בִּישׁוּעַת הַשִּׁי"ת באמת. ונוכה לקבל פני משיח צדקינו, בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן].

^פ לפלא לציין, כי ענין מאמר זה של הכרעת כל העולם לכף זכות ע"י מצוה אחת, הזכיר אז רבינו בארבע שבועות רצופים בס"ג וארא, בא, בשלח, יתרו תשט"ו. (ובדרך כלל לא נזכר זה הרבה פעמים בדבריו). ומי יעמוד בסוד קדושים.

^{קא} המבוארים כאן בפסוק, וְהִיִּיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָל הָאָרֶץ, וְאַתָּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכַת כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ.

